

ΕΓΓΕΤΗ-ΙΠΙΚ

ΕΤΑΙΡΕΙΑ Βυζαντινών Γραφών

ΕΤΟC 19

Έβραβεύθη ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν καὶ τοῦ ἐφ Παρισίου
Συλλόγου ἀρὸς ἐμίσχυσιν τῷ Ελληνικῷ Σπουδῶν.

ΑΘΗΝΑΙ 1940

E.Y.D της Κ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Η ΕΛΛΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΕΒΑΙΑ ΤΣΕΛΕΜΠΗ

*Μετάφρασις καὶ ἔλεγχος τοῦ «Οδοιπορικοῦ»
(σεγιαχατναμὲ) τοῦ Τούρκου περιηγητοῦ μετὰ παραπομπῶν¹*

*Ἐπαιρος τῆς Θεσσαλονίκης τῆς λεγομένης καθέδρας τοῦ "Ἐλληνος
βασιλέως, τῆς ἀρχῆς καὶ ἰδρυτικῆς χωρίας μεγάλης πόλεως.*

Κατὰ τὰ λέγομενα καὶ γραφέντα εἰς τὰς ἀξιοπίστους ιστορίας τῶν Ἐλλήνων, Ρωμαίων, Λατίνων, Σέρβων καὶ Κοπτῶν² ιστορικῶν δὲ πρώτος κτίσας τὴν πόλιν ταῦτην εἶναι δὲ προφήτης Σολομὼν — ἐφ' οὐ εἴη δὲ εὐλογία τοῦ Θεοῦ — δοτις ἔβαλε τοὺς ἀγγέλους νὰ μεταφέρουν τὴν μητέρα Μπαλκίς³ ἐκ τῆς πόλεως Σαβᾶ καὶ τὸν ἀνεμον νὰ φέρῃ τὸν θρόνον του, ἐνῷ δὲ ἐπεδείκνυε τὸν κόσμον πρὸς θέαν εἰς τὴν μητέρα Μπαλκίς, αὗτη εἰδε κατὰ πρώτον ἐντὸς τῆς περιοχῆς τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν, ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Ρωμηῶν, μίαν θέσιν ὑψηλὴν ὄνοματι «Καλλιθέα» (Τεμασαλίκ)⁴.

Ἐκεῖ ἔκτισε μέγα ἀνάκτορον, τοῦ ὥποιον τὰ ἵχνη εἶναι ἀκόμη φανερά. Ἐκεῖθεν, ἐνῷ μὲ τὴν διαταγὴν τοῦ προφήτου Σολομῶντος δὲ ἀνεμος μετέφερε τὴν σολομώντειον αὐλὴν διὰ τῶν ἀέρων, δὲ μήτηρ Μπαλκίς, εἰς τὴν ὥποιαν ἤρεσε τὸ ἔδαφος τῆς πόλεως ταύτης τῆς Θεσσαλονίκης, ἔβαλε νὰ κτίσουν ἐν παραδείσιον μέγαρον εἰς τὴν θέσιν τῆς Θεσσαλονίκης τὴν καλουμένην Γεδῆ-Κουλὲ (Ἐπταπύργιον), δὲ ὥποια εἶναι ἀκόμη κατά-

¹ Συνέχεια ἐκ τοῦ ΙΕ' Τόμου, σελ. 145—181.

Τὸ κείμενον τοῦ Ἀβίλιγά μεταφράζεται ἐνταῦθα αὐτολεξεῖ. ὅπως φανῇ ποῖα ἦσαν αἱ ιστορικαὶ γνώσεις καὶ ἀντιλήψεις του, τὰς ὥποιας ἀσφαλῶς συνεμεροῦσαντο καὶ πολλοὶ τῶν ὄμοεθνῶν του «λογίων» καὶ «γραμματιζουμένων» τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Τούτων τιθερέντων κατά μέρος, ἐξ ὥλου τούτου τοῦ περὶ Θεσσαλονίκης κεφαλαίου ἐπολείπονται ἵκαναι ἐνδιαφέρονται πληροφορίαι, δὲ ἐκτίμησις τῆς ἀξίας τῶν ὥποιεν δρὸν βεβιώσεις νὰ τίθεται ὑπὸ τὸν προσήκοντα ἔλεγχον, ὃς πράττομεν εἰς τὰς ὄποιης περιηγήσεις.

² Οἱ Ἐβίλια ἀναφέρεται ἐνταῦθα ἀγνοτικῶς εἰς ἀξιόπιστα καὶ σοβαρά, δῆθεν, ιστορικὰ συγγράμματα πανιδαπῶν ιστορικῶν, τῶν ὥποιων οὐδὲ πόρρωθεν εἶναι δυνατὸν νὰ ἔλαβε γνῶσιν ἐξ ἀναγνώσεως δὲ ἀπλῆς ἀκοῆς. Ποιεῖται διάχρισιν «Ρωμαϊῶν», καὶ Ἐλλήνων ιστορικῶν, ἀναφέρει Λατίνους, ἐνῷ τοιοῦται ἦσαν παντελῶς ἀγνωστοι εἰς τοὺς Τούρκους, ἀκόμη δὲ καὶ Σέρβους (;) καὶ Κόπτας (!). Εἶναι καὶ τοῦτο ἐνδειξις περὶ τοῦ πόσον διάγη πίστις δέον νὰ δίδεται εἰς τὰ καθηφόρμενά του.

³ Οὕτω καλοῦσιν οἱ Ἀραβεῖ, οἱ Τούρκοι καὶ ἐν γένει οἱ Μουσουλμάνοι τὴν βασιλισσαν τοῦ Σαβᾶ.

⁴ Τεμασαλίκ (temachalik) σημαίνει τόπος ἔχον καλῆτ θέαν. ἄρα «Καλλιθέα». ΕΠΕΤΗΡΙΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΒΥΖΑΝΤ. ΣΠΟΥΔΩΝ "Ετος ΙΣΤ".

φυτος ἐκ πλατάνοιν. Πολὺν καιρὸν ὁ προφίτης Σολομόν κατόκησεν εἰς τὸ ἔδαφος τῆς Θεσσαλονίκης μὲ δίοντος τοὺς ἀγνοώποντος καὶ τὰ πνεύματα, μὲ τὰ πτήνα, μὲ τὰς νύμφας καὶ μὲ τὸν δαμόνας. Κατόπιν ὁ προφίτης Σουλεῦμάν μετέβη μὲ τὸν ἀπάνειρον θρόνον του εἰς τὸν τόπον τοῦ φρουρίου τῆς Καβᾶλλας, ἐκεῖθεν εἰς τὴν πόλιν Μπονδίτα¹ καὶ εἰς Ἰσλαμπόλι², εἰς τὸ μέρος τῆς Ἀγίας Σαφῆνς, ἐκεῖθεν εἰς τὸ φρούριον Ταρεμπί-Ἐφζον³ εἰς τὸ Μποϊκ Ντάν, ἐκεῖθεν εἰς Μπούρζ⁴, ἐκεῖθεν εἰς Ἀϊδιντζίζ⁵, ἐκεῖθεν εἰς Ἀγιά-Σούτζεν (=Ἐφεσον), ἐκεῖθεν εἰς Μπαμπλέκ τῆς Συρίας, ἐκεῖθεν εἰς Ιεροναμῆπι καὶ ἄλλα μέρη, κτίσας γάριν τῆς Μπαλζίς εἰς τρεῖς χιλιάδας τόπος διάραια ἀνάκτορα, ἐκπολιτίσας τὴν οἰκουμένην μετὰ τὴν κατακλυσμάν. Ἀζόμη φαίνονται εἰς τόσας καὶ τόσας χιλιάδας μερῶν τὰ κτίρια τῆς ἐκπολιτισθείσης ἐκείνης χώρας.

Κατόπιν ἐπὶ τῆς ἑποχῆς τοῦ βασιλέως Ρετζαΐμ (=Ροβούμ), τίνος Σολομῶντος, ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον ὁ προφίτης Ζαχαρίας ὁ μεγαλεπίβολος καὶ κατὰ τοὺς εὐτυχεῖς γρόνους τούτου ἐνεφανίσθη ὁ φιλόσσοφος Φιλικος, δοτις καὶ προσελκύσας εἰς τὴν πίστιν τὸν Ζαχαρίαν, ἔγινεν ἐνδοξός βασιλεὺς εἰς τὴν χώραν τῶν Ρομαίων καὶ ἔκποσεν ἐπὶ τοῦ ἔδαφους τοῦ ὅχυροῦ τούτου τῆς Θεσσαλονίκης τὸ φρούριον τῆς Θεσσαλονίκης εἰς τὴν θέσιν ἀνακτόρου τοῦ προφίτου Σολομῶντος, 897 ἔτη πρὸ τῆς γεννήσεως τοῦ Μωάμεθ⁶ καὶ ἔδωκε τὴν διακυβέρνησιν αὐτῆς εἰς τὸν

¹ Κατ' ἄλλην γραφήν «Μπουζέντα». Ἀμφότεραι αἱ γραφαὶ δὲν ἔπιτρέπονται νὰ διαπιστωθῇ πολὺν πόλιν ἔννοει ἐδῶ ὁ Ἐβλιά. Ἐπειδὴ δημος κατόπιν ἀναφέρει τὴν Κονισταντινούπολιν, ἔπιτρέπεται ἵσως νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἔννοει τὸ Βυζάντιον.

² Ισλαμπόλι (=ἄφθονον εἰς Μουσουλμάνους) ἐκάλουν ἄλλοτε οἱ Τούρκοι τὴν Κωνσταντινούπολιν, παρηγοροῦντες τὸ τονδρικὸν ταύτης ὄνομα (Ιστάμπολ).

³ Καὶ ἐδῶ τὸ Ταρέμπι-Ἐφζον (τὸ δοπίον σημαίνει κατὰ λέξιν «μεγάλη χώρα») είναι βεβαίως μία ἀπὸ τοὺς ἀγαπητοὺς εἰς τὸν Ἐβλιά ἐκτονωρισμοὺς τῶν τοπωνυμίων κατὰ παρήγησιν : Ταρέμπι-Ἐφζον=Ταραμπεζούν, δηλαδὴ Τραπεζούς.

⁴ «Μπούρζα» ἔλεγον ἄλλοτε καὶ λέγουν σήμερον οἱ Τούρκοι, μετὰ τὴν ἐπὶ Μουσταφά Κεμάλ γάλωσικήν μεταρρύθμισιν, τὴν Ηρακλείαν.

⁵ Τὸ Ἀϊδιντζίκ είναι κώμη τῆς Μυσίας, παρὰ τὴν ἀρχαίαν Κύζικον. Σημαίνει δὲ ἡ λέξις «μικρὰ σεληνοφώτιστος». Τὸ ὄνομα τούτο ἐδόθη εἰς τὴν κώμην ταύτην, διότι ἐκεῖθεν ἐξεκίνησαν μίαν σεληνοφώτιστον γύναιαν ὑπὸ τὸν πρίγκιπα Σουλεῦμάν 80 Τούρκοι ἐπιβαίνοντες οχρίδιας καὶ διεπεραιώθησαν εἰς Τζύμεην τῆς ἀπέναντι Θρακικῆς παραλίας τῆς Προποντίδος, ἀρχίσαντες οὕτω τὰς ἐν Εὐρώπῃ τουρκικὰς κατακτήσεις. Ως ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου τὸ Ἀϊδιντζίκ, σήμερον δὲος ἀημόνον, ἥτο ἄλλοτε σημαντικὴ τουρκικὴ κωμόπολις.

⁶ Λαμβάνοντες τὰ 897 ἔτη ὡς σεληνιακά, ἥτοι ὡς 870 ἡμιακά καὶ προσθίτοντες ταῦτα εἰς τὸ ἔτος τῆς γεννήσεως τοῦ Μωάμεθ τὸ 571 μ. Χ. εφισκομεγότι ὁ Ἐβλιά θεωρεῖ τὴν Θεσσαλονίκην ωποθείσαν τὸ 299 π. Χ. ἥτοι πλανάται πόνον κατὰ 16 περίπου ἔτη, ἀφοῦ γενικῶς θεωρεῖται ὅτι ἡ Θεσσαλονίκη ιδρύθη τῷ 316 π. Χ.

ενεκπίν νιόν τον, τὸν βισιλόπαιδα Σελανίκη, ἐκ τοῦ δύναμιος τοῦ ὅποιου καὶ δυναμίζεται αὕτη ἀκόμη, ταὶ λέγουν ἡ «διάσημος Σελανίκη», παρονομάζοντες αὐτὴν ἐκ τοῦ Σελάνη² Οἱ Ἐβραῖοι δύναται λέγουν Σελενίκ (Chélenik). Εἰς τὴν λατινικὴν γλῶσσαν λέγουν εἰς δὲ τὴν φραγκικὴν Συνελόντι δ' εἰπεῖν, τὸ ἀνεκτίμητον φρούριον, ἀναπτυχθὲν καὶ ἐκπολιτισθὲν ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν εἰς χεῖρας τῶν Ρωμαίων, ἀπέβη πόλις πολυκατοικητος καὶ λαμπρὸν μεγαλόνυμος. Διότι ὅταν οἱ Ἐβραῖοι ἔκοψαν τὸν προφήτην Ζαχαρίαν εἰς δύο διὰ πρίνος, ἀπὸ τῆς κορυφῆς, ἡ σφραγίς τῆς προφητικῆς ἀποστολῆς καὶ τὸ χαλιφικὸν στέμμα εἰχον περιέλθει εἰς τὸν ἄγιον Ζαχαρίαν, ὅταν δὲ ἐκάλεσε τὴν Ἐβραϊκὴν φυλὴν εἰς τὴν ἀληθῆ πίστιν, διὰ τῆς ἑποκῆς ἀκείνης κακὸς βασιλεύς, δύως συζευχθῆ τὴν κατηραμένην θυγατέρα του, δύναμιτι ἔξιτησε φετιθᾶν (=ιερονομικὴν γνωμοδότησιν) ἀπὸ τὸν προφήτην Ζαχαρίαν, οὗτος δὲ ἐδίλωσεν διὰ τοῦτο δὲν εἶναι ἐπιτεπτὸν ὑπὸ τῆς θρησκείας μας καὶ δὲν ἐξέδωκε τὸν φετιθᾶν. Τότε ἡ Ιονδαϊκὴ φυλὴ ἐξηγέρθη καὶ ἥρωτησε: «Ἡ Μαρία ἡ Μότη¹ πᾶς ἐγέννητε τὸν Ἰησοῦν ἀνεν πατρός, ἐνῷ ἦτο ἀγνὴ παρθένος;» καὶ λαβοῦσα ἀφορμὴν ἐκ τούτου ὁδηγήσε τὸν ἄγιον Ζαχαρίαν εἰς τὸ χωρίον Σαμπασαγά², παρὰ τὴν πόλιν Ναμπλούς (Νεάπολιν), εἰς ἀπόστασιν ἐνὸς σταδιοῦ ἀπὸ τῆς Ιερουσαλήμ, διου ποὺ ἐπέβιλον εἰς αὐτὸν τὸν μαρτυρικὸν θάνατον. Καὶ τὴν μὲν κεφαλὴν τον ἔθυψαν εἰς τὸ ἐν τῇ ιερᾷ Δαμασκῷ τζαμίον τὸν Ὁμειαδῶν, τὸ δὲ ιερὸν σκῆνος τοῦ ἀπέθεσαν εἰς ἐν ὑπόγειον τοῦ ἐν Σαμπασατᾷ ναοῦ. Μετὰ τοῦτο ὁ Μπαχτ-εν-Νάσρ, δοτις είχε προηγουμένως φέρει εἰς τὴν ἀληθῆ πίστιν τὸν ἄγιον Ζαχαρίαν, ἀκούσας, διὰ οἱ Ἐβραῖοι ἐθανάτωσαν τὸν Ζαχαρίαν ἐξεκίνησεν ἐκ τοῦ Κουρδιστάν μὲ τὸν ἐκ πεντακοσίων χιλιάδων Ρωμηῶν³ στρατόν του καὶ ἤλθεν ἐκ τοῦ Κουρδιστάν εἰς Χαλέπιον, Δαμασκόν καὶ Ιερουσαλήμ, διως λάβῃ τὴν ἐκδίκησιν τοῦ αἵματος τοῦ προφήτου Ζαχαρίου καὶ διαπεράσας διὰ τῶν δδόντων τοῦ ἀκανθωτοῦ ξίφους τῶν Κούρδων πολλὰς ἐκατοντάδας χιλιάδων Ἐβραίων, τὸ αἷμα τῶν ὀποίων ἔργευσεν ἐκ πάσης πόλεως ἴως οἱ ποταμοὶ Σεΐχαν, Δζεϊζούν⁴ καὶ Ἐρτζεριάν, ἥπερ

¹ Οὗτος (ἥτοι Μεριέμ-άννα) καλεῖται ἐν τῇ μουσουλμανικῇ θρησκείᾳ ἡ Θεομήτωρ.

² Κατ' ἄλλην γραφὴν «Σαμπασατά», τὸ ὅποιον πλησιάζει πρὸς τὴν Ἀλαιστίνη Σεβαστῆν, ἵνας εἶναι ἡ ἄλλοτε Σαμάρεια.

³ Παράδοξος βεβαίως δι στρατός οὗτος ἐκ 500.000 Ἐλλήνων (:) τοῦ Κουρδιστάν. Κατωτέρω τὸ κείμενον τοῦ Ἐβραϊκοῦ Κούρδους. «Ισαὶς λοιπὸν νὰ πρόκειται περὶ ἐνὸς ἀπὸ τὰ συνήθη παροράματα τοῦ Ἐβραῖα, γράμντος Ἄρούμ», ἀντὶ «Κιούρτ» (Κούρδοι).

⁴ Είναι οἱ ἐν Κιλικίᾳ ποταμοὶ Πύραμος καὶ δ Σάρρος.

και εἰς τὴν μεγάλην πόλιν Σαφέδ (Safed) και εἰς μίαν ήμεραν ἔσφραξε 170.000· Ιουδαίους μὲ τὰ παιδία καὶ τὰς οἰκογενεῖας των· Ἀκόμη καὶ σήμερον οἱ βράχοι μαρτυροῦν, ὅτι αὗτα Ιουδαῖοιν φέει εἰς πλείστους χειμάρρους τῆς πόλεως Σαφέδ.

Οἱ ἐκ τῆς σφαγῆς διασώθεντες¹ Ἐβραῖοι, ἀνερχόμενοι εἰς πολλὰς γῆλιάδας, διέφυγον διὰ πλοίων ἐκ τῶν λιμένων τοῦ Καλέϊ-Γιάφου (Ιόπης) τῆς· Ἀσκάλωνος, τῆς· Ακκια (Πτολεμαΐδος), τῆς Σάιδα (Σιδῶνος), τῆς Βηρυντοῦ καὶ τῆς Χαϊλέ² καὶ ἥλθον εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ταῦτην καὶ μὲ μυριάδας σατανικῶν πανούργιων³ καὶ δόλων εἰσῆλθον εἰς τὸ φούριον τῆς Θεσσαλονίκης καί, καταστρέψαντες ἐν μιᾷ νυκτὶ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἐκνοίσαντεν τὸ φρούριον, ὅπερ κατεῖχεν ἐπὶ ἑκατὸν τεσσαράκοντα ἔτη. Ως ἐκ τούτον οἱ Ἑλληνες ιστορικοὶ ὀνόμασαν τὴν Θεσσαλονίκην «Οἶκον τῶν Ιουδαίων»⁴. Μεταξὺ αὐτῶν ὑπῆρχε καὶ εἰς βασιλεὺς Ἐβραῖος ἀνήκων εἰς τὴν θρησκείαν τῶν Καρανί⁵, δοτις συμφωνήσας μετὰ τῶν ἐν Χίῳ τοῦ Αἴγαίου ἀπίστων Γενοναίων ἔγινεν ἀνεξαρτήτως κύριος τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἐπὶ ἑβδομήκοντα ἔτη οἱ Ἐβραῖοι ἐκυριάρχησαν τῆς Θεσσαλονίκης, μηδενός Ἐβραίου ὑπολειφθέντος εἰς τὴν Ιερὰν χώραν. Πλήρωθείσης οὕτω τῆς Ρουμελῆς ἐξ Ἐβραίων, οἵτινες ἐλεγον «ἡ Θεσσαλονίκη μας», ὁ ἐκ τῶν Ρωμηῶν βασιλέων Ἀγαστᾶς (Aghachtach)⁶, ἔξειθόν ἐκ τῆς πόλεως Μακεδονίας, ἦτοι ἐκ τῆς πόλεως «Φίλιμπε»⁷ καὶ μὲ στρατὸν ἔξακις ἑκατοντακιλίων ἀπίστων Ρωμηῶν, ἐπῆλθε κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἐπολιόρκησεν αὐτήν. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου οἱ Φράγκοι Γενοναίων ἥλθον εἰς Θεσσαλονίκην μὲ χάλια πλοῖα καὶ ἐβοήθησαν τοὺς Ἐβραίους, οὕτως ὥστε οἱ Ρωμαῖοί δὲν ἤδυνήθησαν νὰ εῦρον νίκην εἰς τὴν Θεσσαλονίκην. Τέλος ἐπειδὴ οἱ Γενοναίων εἶναι ἔθνος χριστιανικὸν καὶ ἀναγινώσκουν τὸ Εὐαγγέλιον, ἐμεσολάβησαν μεταξὺ τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ ἔθνους καὶ τοῦ Χριστιανικοῦ καὶ ἐπέτυχον συνεννόησιν μετα-

¹ Ἡ ἀραιικὴ ἔκφρασις εἶναι ἐνταῦθα «μπακιγέτ-ούλ-σεϊφ» δηλαδὴ «οἱ ἐποιηθέντες ἐκ τοῦ ξίφους».

² Ὁ Τούρκος ἐκδότης διορθώνει «Δζεμπλέ».

³ Τὸ κείμενον λέγεται «cheitanlik», τὸ ὄπειον ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ «διαβολιάτης» δημοτικῆς.

⁴ Πολλά πίστις πρέπει νὰ δίδεται εἰς τὰ γραφόμενα τοῦ Ἐβλιγά δεικνύει καὶ ἡ αισθαρεοφανῆς αὐτῆς πληροφορία του περὶ Ἐλλήνων (;) ιστορικῶν.

⁵ Κατ' ἄλλην γραφήν «Καραγί». Πρόκειται περὶ τῶν Καραϊτῶν λεγ γέντων Ἐβραίων, οἵτινες ἀνήκουν εἰς Ιδιαιτέραν αἵρεσιν.

⁶ Κατ' ἄλλην γραφήν «Agachtoch». Πρόκειται ἀσφαλῶς περὶ παρασθενᾶς τοῦ ὄνοματος τοῦ Αὐγούστου, ἀναμηνυμένου καὶ αὐτοῦ εἰς τὰ περὶ Ἐβραίου Θεσσαλονίκης.

⁷ «Φίλιμπε» ὄνομάζουν οἱ Τούρκοι τὴν Φιλιππούπολιν.

ἔν Εβραιών καὶ Ρωμηῶν, συνίφθη δὲ μεταξὺ αὐτῶν εἰδίνη, καθ' ἣν θὰ ἦσαν κύριοι τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τὴν ἐποχὴν¹ αὐτομετοχήν. Απὸ τῆς ἐποχῆς ἔκεινης μέχρι τῶν ήμερῶν ἡμῶν η πόλις τῆς Θεσσαλονίκης εἶναι πλήρης Εβραιών. Άλλὰ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἔκεινην κυρίαρχος τῆς Θεσσαλονίκης ήτο ἐκ μέρους τῶν Ρωμηῶν ή υπὸ τὸ ὄνομα Ἀγιὰ-Σὸφριδάσης βασιλίς. Αὗτη ἔκτισε τὸν ἐν τῇ πόλει τῆς Θεσσαλονίκης ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας. Η βασιλὶς ἔκεινη ἔκτισε καὶ τὸ ἐν τῇ εὐδαιμονίᾳ Κονσταντινούπολει τζαμίον Ἀγία-Σοφία. Κατόπιν, παρελθόντον ἐπτακοσίων ἑτῶν, ὁ Κονσταντῖνος, ὁ ὄποιος ἐπεσκεύασε τὴν Κονσταντινούπολιν, καὶ ἡ μήτηρ του, ή υπὸ τὸ ὄνομα Χελένη (Ἐλένη) γυνή, γενομένη κυρία τῆς Θεσσαλονίκης, ἔκπισεν ἐν αὐτῇ μέγαν ναὸν καὶ μετέβη μὲ τὴν ἀδειαν τοῦ νίου τῆς καὶ χάλια ἔκατομμύρια ἀσπρῶν (ἀκτού) εἰς Ἱερουσαλήμ, διον ή γυνὴ αὐτῆς, ή Φλένη, ἔκτισε τὸν «Καμαρὲ»² καί, διαπεράσασα διὰ τοῦ ξίφους χιλιάδας, χιλιάδων Εβραιών ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἔγινεν ἀνεξάρτητος βασιλίσσα τῆς Θεσσαλονίκης καὶ οἱ Εβραῖοι ἔμειναν ὡς ὑπόφοροι καὶ ὑπῆρχοι (ραγιάδες).

Ἐν συντομῷ η πόλις αὐτὴ τῆς Θεσσαλονίκης, διελθοῦσα ἀπὸ ἐκατοντάδας εἰς ἔκατοντάδας υπερενίσεων, ἐκυριεύθη ἐπὶ τέλους τὸ 792³ ἐκ τῶν χειρῶν τῶν ἀποστολικού Ρωμηῶν διὰ χειρὸς τοῦ Γαζῆ Εβρενός βέη, βεζύρου τοῦ Σουλτάνου Γαζῆ Χουδαΐνδιγκιάρ, ἥτοι τοῦ ἐκ τῆς δυναστείας τοῦ Ὁσμάν Μουράτ τοῦ Α', νίοῦ τοῦ Γαζῆ Οοζάν.

Εἶναι δὲ σίγιρεον, συμφώνως πρὸς τὴν ἐπὶ Σουλτάνου Γαζῆ Σουλεϊμᾶν χάλι ἀπογραφὴν ή ἔδρα ἐτέρου Σαντζάκ-βέη τῆς Ρούμελης. Σίγιρεον δῆμος δὲ βέης αὐτῆς δὲν ἔκπιστενει μετὰ τοῦ βεζύρου τῆς Ρούμελης, ἀλλὰ μετὰ τοῦ βεζύρου τῶν νήσων τοῦ Αἴγαίου καὶ τοῦ Καπετάν-πασᾶ

¹ Αντὶ τοῦ «σενεβί» (=ἐτήσιος) ὑπάρχει ἀλληγραφὴ «σεβί», τὸ ὅποιον σημαίνει «ἴσοι». Κατὰ τὴν γραφὴν αὐτῆν συνεφωνήθη (κατὰ τὸν Ἐβλιγά) συγκυρρεχία Εβραιών καὶ Ρωμηῶν ἐπὶ τῆς Θεσσαλονίκης μὲ ίσα δικαιώματα (!).

² Ο Ἐβλιγά γράφει «Τιμαρὲ νάρι Καμαρὲ» (=τὸν υπὸ τὸ ὄνομα Καμαρὲ Ιμαρέν). καὶ δι τοῦρκος ἔκδο ης, παραθέτων καὶ ἀλλας γραφάς, ὡς «Γαμαρὲ νάρι Γαμαρὲ» προτείνει τὴν γραφὴν «Καμαρὲ νάρι Γαμαρέ», ἀγνοῶν ίσως δι τοῦ «Καμαρὲ» καλεῖται εἰς τὰ ἀραβικά καὶ παλαιά τοντρικά ἔγγραφα δὲν Ἱερουσαλήμ ναὸς τῆς Ἀναστάσεως.

³ Τὸ ἔτος Ἐγίρας 792 ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ σωτήριον 1390. Γνωστὸν δῆμος είναι δι τοῦ Τούρκοι κατέλαβον τὴν Θεσσαλονίκην τὸ 1430, ἐπὶ Σουλτάνου Μουράτ τοῦ Β'. Ωστε δὲ Εβλιγά καὶ πάλιν, ἀγνοῶν ἐπακριβῶς τὴν ιστορίαν τῶν πρώτων χρόνων τῆς Τοντρίας, σφάλλεται καὶ δις πρὸς τὸ ἔτος τῆς ἀλώσεως τῆς Θεσσαλονίκης καὶ δις πρὸς τὸ ὄνομα τοῦ τότε βασιλεύοντος σουλτάνου, ἀποδίδων καὶ τὸ κατόρθωμα τοῦτο εἰκῇ καὶ δις ἔτυχεν, εἰς τὸν Γαζῆ «Εβρενός», τὸν ὅποιον ἀλλως τε μᾶς ἀναφέρει πάντοτε δι τὸν κατακτητὴν τῶν πάντων.

(ἀρχιναυάρχον) και είναι κάτοχος τριῶν γαλερῶν τῆς «Πάλια» τῆς «Αλεστὲ» και τῆς «Κονσελές» ὃν ἐπιφεύγομένχος νὰ ἐκστρατεύῃ κατὰ θάλασσαν. Τὸ ἐκ μέρος τοῦ Σουλτάνου «χας»² αὐτοῦ είναι 280 832, και ὀλόκληρα τὰ ζιαμέτια τῶν 39 και τὰ τιμάρια τῶν 262, τὸ δὲ ζιαμέτιον τοῦ ὁδζακίου (σώματος) τῶν γιουρούχων³ Θεσσαλονίκης είναι 400 ζιαμέτια. Είναι δὲ τεταγμένος ἐπὶ τῶν γιουρούχων τοῦ πυροβολικοῦ και ἐν περιπτώσει πολέμου οἱ βούρβαλοι τοῦ σέροντ τὰ μεγάλα τηλεβόλα τὰ λεγόμενα «μπαΐ γεμές»⁴. Ο στρατὸς οὗτος τοῦ βέη τῶν κατόχων τῶν ζιαμέτιον και τῶν γιουρούχων, ὡς και ὁ στρατὸς τοῦ πιστᾶ αὐτῆς και τῶν ἐν καιρῷ ἐκστρατείας κατὰ νόμον τζεμπελήδων⁵ είναι 6000 ἐπίλεκτοι ἔνοπλοι και ἐποικοτόλεμοι στρατιῶται. 'Αλλ' ἐκτὸς τῶν ἀνδρῶν τοῦ στρατεύματος τούτους ὑπάρχουν και οἱ «έσκιντζη»⁶ ἐν συνόλῳ 12,000 γιουρούχοι και Τσιτάκοι⁷. Οὗτοι ἀγαγμάφονται εἰς τὸ αὐτοκρυπτοριζὸν μητρόφογο ὡς μυστουλιμάνοι γιουρούχοι Θεσσαλονίκης. "Εχουν ἀλλον βέην, ίδιαίτερον τόμπανον και ίδικήν των σημιαίαν ὡς και ἵππονθίδα ὑποστημένους⁸.

¹ Τῶν γαλερῶν τούτων τὰ ὄνδρατα φαίνονται ὅλοις ἀπίθανα. 'Ο Τοῦρκος ἐκδότης παραθέτει και τὰς γραφάς «Πάλια», «Ἐλεστὲ» και «Foursekech». Τὰ ὄνδρατα ταῦτα οὔτε τουρκικά είναι οὔτε ἀραβικά (οἰα ἐχρησιμοποιούνται οἱ Τοῦρκοι ἄλλοτε διὰ τὰς μονάδας τοῦ στόλου των), οὔτε και περσικά.

² «Χας» ἐλέγοντο αἱ ίδιαίτεραι δημόσιαι γαῖαι αἱ εὐρισκόμεναι εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ ἡγεμόνος, τῶν τέκνων του και τοῦ ἀρχιηγοῦ τοῦ στρατοῦ. Αἱ ἐπόλεις ποιοὶ ἦσαν τὰ λεγόμενα «τιμάρο» (τιμάρια), διδόμενα εἰς τοὺς «ιππεῖς» (ιππαγίδες) ἐναντὶ τῆς ὑποχρεώσεως νὰ θέτωσιν ἐν καιρῷ πολέμου εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ ἡγεμόνος (σουλτάνου) ἔνα, δύο η τρεῖς ἐφίππους ἀνδρας μὲ πλήρη ἑξάρτυσιν. Εἰς τὰ τιμάρια προσετέθησαν κατόπιν τὰ «ζιαμέτια», μεγαλείτερα κτήματα, δύν οἱ κάτοχοι ἦσαν ὑπόχρεοι νὰ δίδωσι μεγαλείτερον ἀριθμὸν ιππέων, 5—19. 'Ιδε σχετικός προηγουμένην ἥμιν τὸ ποσημείωσιν ἐν «Ἐπετηρίδι Ε. Β. Σ.» τόμ. ΙΔ' σελ. 510. Σημαντέον, ὅτι τὰ περὶ «χας», «τιμαρίων» και «ζιαμέτ» μὲ τοὺς παραπεμένους ἀριθμούς τοῦ 'Εβλιγιᾶ είναι δύοληπτα.

³ «Γιουρούχοι» ἐλέγοντο εἰς παλαιοτέρους χρόνους ἐν Τουρκίᾳ οἱ λόχοι τῶν πεζῶν ἐφέδρων τοῦ σώματος τῶν Γενιτσάρων. Δὲν πρέπει νὰ συγχέωνται μὲ τοὺς ἐν Μικρᾷ Ασίᾳ «γιουρούχους» (νομαδικοὺς ποιμένας).

⁴ «Μπαΐ-γεμές» σημαίνει «ποῦ δὲν τρώγονταν μέλι». Οὕτως ἐκαλοῦντο τὰ μεγάλα δλυμοβόλα, η εἶδος δλυμῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

⁵ «Δζεμπελί» (ἐκ τοῦ «τζεμπέλε»=θύραξ) ἐλέγοντο οἱ θωρακοφόροι τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ κατὰ τοὺς πρότους χρόνους τῆς στρατιωτικῆς ὁργανώσεως του.

⁶ «Έσκιντζη» (ἐκ τοῦ «echkin»=ίππος) ἐλέγοντο οἱ ἐν ἐνεργείᾳ ἀνδρες τοῦ στρατοῦ, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς ἀποστράτους, ὑπεραριθμούς κ.λ.

⁷ «Τσιτάκοι» (tchitak) ἐκαλοῦντο συνολικῶς οἱ Τοῦρκοι τῆς Βαλκανικῆς γερσανίσου (τῆς Εύρωπαϊκῆς Τουρκίας).

⁸ «Μίρι-λιβᾶ» (ἀρχιηγὸς ταξιαρχίας), δισπις ἡτο πασάς μὲ τμάν ἵππονθίδα, ἐνῷ δὲ ἀντιστράτηγος (φερίκ) είχε δύο και ὁ στρατάρχης (mouchkī) τρεῖς ἵππονθίδας.

Aἱ θρησκευτικαὶ ἀρχαὶ τῆς

“Εχει σειχουνλισλάμην τού δόγματος τῶν «χανεφί» μὲ βαθμὸν μολ-
λᾶ¹ μὲ μισθὸν 500 ασπαστ. Εχει καὶ μορφήδες τῶν τριῶν ἄλλων δογ-
μάτων ήσοι τῶν Σαφί (Σιαφί), τῶν Μαλκί καὶ τῶν Χαντελί. Επίσης
έχει καὶ ναζίμπ-ουλ-έσραφ, ὃς καὶ πολλὰν τοῦ Σερίφ καὶ τοῦ Ἀζίζ ἐφέν-
τη μὲ μισθὸν 500 ασπαστ, οἵτινες είναι δῆλοι υφίσιοι μολλάδες. Απέ-
ναντι τοῦ μολλᾶ τῆς πόλεως ταύτης ὁ βέης, ὁ πασᾶς καὶ οἱ Μουσουλμά-
νοι δὲν δύνανται καὶ λέγοντες τι φθάσει. Οἱ ναζιέδες (δῆμοι) της είναι
ἐν συνόλῳ ενδαιρονθύντα χωρία εἰς τοεῖς καζάδες (έποδιοικήσεις).
Εἰς τὸ σαντζέκιον (θιούζικοίν) της ὑπάρχουν ἐν συνόλῳ καζάδες.
Πολλοὶ ἔχουνται αὐτῶν κατεγράφησαν, ἄλλοι δὲ καταγράφονται τοπικῶς. Αἰλλά
τὸ ἀξιόμα τοῦ μολλᾶ της περιλαμβάνει τὸν καζάν Κασανδρείας, τὸν κα-
ζάν Σιδηροανέσης καὶ τὸν καζάν ‘Αγίου Όρους. Οἱ καζᾶς οὗτος κεῖται
πρὸς τὴν Θάλασσαν, ἐπὶ ἀκρωτηρίου ὅμοίου πρὸς τῆνσον, ἔχει δὲ ἐν συ-
νόλῳ 336 μοναστήρια. Εντὸς τῆς πόλεως τῆς Θεσσαλονίκης ὑπάρχουν
Ιεροδικαστικαὶ περιφέρειαι (νιαμπέτ) εἰς τέσσαρα μέρη Τοιμῆται είναι
πρῶτον ἡ περιφέρεια τῆς ἀγορᾶς (τσαρού), ἔπειτα ἡ περιφέρεια Καλαμα-
ριᾶς, ἡ περιφέρεια τοῦ Μισίρ-τσαρού καὶ ἡ περιφέρεια Μουζτεούλ-ἄγα.
Οἱ αὖται ἔχουν χακίμην (Ιεροδικην), ἔχουν δμωτές καὶ δικαστήρια τῆς
ἐκτά του δικαιοσύνης².

Πρῶτον ὑπάρχει ἀξιωματικὸς βαθμοῦ «κεχαγιᾶ-γερί» τοῦ στρατοῦ ὁ; καὶ ἀρχηγὸς τῶν γενιτσάρων, ἀγᾶς Θεσσαλονίκης ἐρχόμενος ἐκ τοῦ ἀρχηγείου τῶν Γενιτσάρων πρὸς εἰσόπομψιν δι' ἐρέαν τῶν γενιτσάρων, μπαστσαούσης³ καὶ ἐφέντης τοῦ Διβανίου⁴, μικρὸς τσαούσης (διαγγελεῖν), εἰς γενίτσαρος τοῦ ὀδᾶ (= λόχου), ἀρχηγὸς τῶν τζεμπετζήδων (= θωρακοφόρων), ἀρχηγὸς τοῦ πυροβολικοῦ. Ἐρχονται ἀπὸ τὴν πρωτεύονταν μὲ στρατὸν ἐνὸς ὀδᾶ ἔκποτος καὶ φρουροῦν. Πρὸς τούτοις ὁ στρατὸς

¹ Έν τῷ κειμένῳ «μεβλεψιγέτ». Οὕτω καλεῖται τὸ ἀξίωμα τοῦ «μολλᾶ», δρθότερον «μουνλᾶ ἢ μουκλᾶ», ἣντοι διδάκτορες τῆς Θεολογίας καὶ Νομολογίας, ἀνωτάτου ἐμπειρευτοῦ τοῦ γόνου καὶ ἀνωτάτου δικαιοστοῦ.

² «Χακίρι οὐρφί». «Οὐρφί» ἐλέγετο ἡ ἔκτακτος δικαιοτική ἔξουσία ή ἔξασκουμένη ἀπολύτωριδικῶς ἢν περιπτώσει ἑφαρηγῆς καταστάσεως πολιορκίας ή στρατιωτικοῦ γόμου.

3 Ὁ μικροστασιούσις· ἵτον ἐν τῷ διθυμανικῷ στρατῷ ὁ παρ' ἡμῖν ἐπιλογίμως.
Εἰς ποιογενεστέρους διηνεκόντων ἵτον ἀνόιτερος.

4 «Ντιβάν έφεντησ», ἀντιστοιχῶν πρὸς τὸν γενικὸν γραμματέα "Υπουργίου" ἢ ίδιαίτερον γραμματέα ἢ προϊστάμενον τοῦ ίδιαυτέρου γραφείου "Υπουργοῦ" ἢ γενικοῦ διοικητοῦ.

είναι έπιφροντισμένος μὲ τὴν φρούρισιν τῶν σαντζακίων Ἐλμπασάν, Ἀχρίδος, Τσετερίν¹. Σκοπείων καὶ Πρεσβέτης, διότι βιρισταμένου μεγάλου φόρου ἐκ τοῦ στόλου τῆς ἀπίστου Βενετῶν καὶ τοῦ τῶν ἀπίστου τῆς Μάλτας², τοῦ δουκάς³, τοῦ Πάπικα καὶ τῆς Μεσίγης, ὑπήρχεν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην αἴτινα απράτος 40.000. Ἐν συνόλῳ δὲ ὑπάρχουν τέσσαρες φρούρια (νησίντα), Πρώτον ὁ φρούριαφος Καλαμαριᾶς, ὁ φρούριος τοῦ μεσάνευτοῦ φρούριον (Μορτά-χισάρ) καὶ ὁ φρούριαφος τοῦ φρούριον . . . Οὗτοι ἔχουν ἐξ ιστών χωριστούς ἄνδρας καὶ χωριστὰ πυρομαχικά. Ἐχουν δὲ ἐν συνόλῳ . . . μικρά, μεγάλα καὶ μέγιστα πυροβόλα καὶ ἐν συνόλῳ . . . ἄνδρας φρούριου. Εἶναι δὲ ἐν συνόλῳ 40 ἀγαλίκια (θέσεις ἀξιωματικῶν), πρῶτον ὁ δεξιὸς κόλ.-ἄγασι καὶ ὁ αριστερὸς κόλ.-ἄγασι⁴ ὁ κόλ.-ἄγασι τῆς φρούριας τοῦ φρούριον, ὁ ἀγάς τῶν μπεσλήδων⁵, ὁ ἀγάς τοῦ Δυτικοῦ φρούριον (Γιαφτ-χισάρ), ὁ ἀγάς τῶν ἀριατωλῶν⁶ καὶ ὁ ἀγάς τῶν ἐντοπίων πυροβολητῶν καὶ ὁ ἀγάς τῶν τζεμπετζίδων καὶ ὁ ἀγάς τῶν πυριτιδοποιῶν (πλαρούτεζίδων) καὶ ὁ ἀγάς τῶν νυκτοφυλάκων (πλαστάν) καὶ καὶ ὁ ἀγάς τῆς ἀστενομίας καὶ ὁ ἀγάς τοῦ τελωνείου καὶ ὁ ἐπὶ τῶν τελετῶν ἀγάς καὶ ὁ ἀγάς τῶν τελωνοφυλάκων (κόλτζίδων), ἐπίσης ὁ διευθυντής τῶν τελωνείων, ὁ διημαρχος, ὁ ἐπὶ τοῦ κεφαλαιοῦ φόρου (χαράτζ), ὁ ἀγάς τῶν ἀρχιτεκτόνων καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῶν ἐμπίστων, καὶ ὁ ἀστενόμος τῆς πόλεως, καὶ ὁ ἀρχισκουριδιάρης καὶ ὁ διευθυντής, ὁ φροντιστής καὶ οἱ γραμματεῖς τῆς πυριτιδοποθήκης (πλαρούτζανά) καὶ 300 ἄνδρες τοῦ πυριτιδοποιείου ὡς καὶ λαμπρὸν ὑποδειγματικὸν πυριτιδοποιεῖον,

¹ Τὸ κείμενον γράφει «Τσετερίν». Πρόκειται ἀσφαλῶς περὶ τοῦ ἐν τῷ τέως σαντζακίῳ (διοικήσει) Πρεσβέτης, τῷ τέως βιλαγρέτιου (γεν. διοικήσεως) Κοσαντοπεδίου, καζά Βελτσατρίου ἢ Βτστρέν, ἔχοντος ὑμένευρον πρωτεύονταν.

² Πρόκειται βεβαίως περὶ τῶν Ἰπποτῶν τῆς Μάλτας, τέως Ἰπποτῶν τῆς Ρόδου, τῶν ἄλλων Ναϊτῶν τῆς Ιερουσαλήμ.

³ «Ἄγγωστον πολὸν δοῦκα» ἔννοει ἐνταῦθα ὁ Ἐβλιγιά. «Ισως νά ἔννοιῃ τὴν Γένουν, νομίζων ὅτι ἡτο δουκάτον.

⁴ Εἰς τὸν κατόπιν ὀθωμανικὸν στρατὸν δ· «κόλ.-ἄγασι» ἥρχετο ἀμέσως μετά τὸν ταγματάρχην καὶ ἀμέσως ποδὸς τοῦ λοχαγοῦ. «Ἔτοι ἀρα ὑποταγματάρχης. Ὅπλορχον δὲ δύο τοιοῦτοι εἰς ἔκαστον τάγμα, δ· σάγ-κολαγασί (δεξιός ὑποταγματάρχης) καὶ δ· «σδλ.-κολαγασί» (ἀριστερός).

⁵ «Μπεσλῆ» (bechli) ἐλέγετο μία τάξις γενιτοάρων, πιθανῶς διότι ἐλάμβανεν πέντε (μπές) ἀσπρὰ τὴν ἡμέραν. Τὸ ἀνώτερον ἡμερομίσθιον ἦτο 13 ἀσπρα.

⁶ Οἱ Τούρκοι ὑνόμαζον τοὺς ἀριατωλούς «μαρτολός». Ο δέ Ἐβλιγιά, καίνουν τὴν ἀξίνην κατὰ τοὺς κανόνας τῆς περσικῆς γραμματικῆς, σηματίζει καὶ πληθυντικὸν «μαρτολόζάν».

τοῦ δποίου τὰ καθέκαστα θέλουσι περιγραφῆ δπού πρέπει. Ἐν ἐνὶ λόγῳ, συμφόνως πρὸς τὸν νόμον τοῦ σωματάνον Σουλεῖμάν, οἱ ἀνωτέρω ἀπαριθμηθέντες τεχνῖται ἀποτελοῦν τὸν ἀρχηγόν, τοὺς ἀξιωματικοὺς καὶ τοὺς ἄνδρας τοῦ φρουρίου τούτου τῆς Θεσσαλονίκης. Ταῦτα κατεγράψαμεν συνοπτικῶς, ὡς τὰ ἀπλῆματα προφερήθησαν.

Περιγραφὴ τοῦ Λδάφορες τοῦ φρουρίου τῆς Θεσσαλονίκης.

Πρῶτον καὶ τὰ δυτικῶς τοῦ μυχοῦ κόλπου μίκους ἑκατὸν μιλίων, ἐπὶ τῆς ασπριώτεκης παραλίας τῆς "Ασπρῆς θαλάσσης (τοῦ Αἰγαίου). Εἰς τὸ ἄκρον τῆς καθαρεύσου καὶ ἀμυώδους ἀκτῆς τοῦ κόλπου τούτου ὑπάρχει τὸ ἐσωτερικὸν φρούριον ἐπὶ ὑψηλοῦ λόφου ἐκ χώματος καὶ βράχου σχήματος τριγωνικοῦ. Εἶναι τεῖχος λαμπρὸν καὶ ἐρυμάνθι, ἔκτισμένον ἐπὶ στερεῶν λειχῶν λίθων, ὑψηλόν, ἔνδοξον καὶ ἀρχαῖον. Τοιοῦτον ὥραλον καίσμα δὲν ὑπάρχει ἄλλο εἰς τὰ παράλια τοῦ Αἰγαίου. Εἶναι παραμέγιστον φρούριον, τοῦ δποίου τὸ ἐπὶ τῆς ἀκτῆς μῆκος εἶναι τριῶν μιλίων, τὸ δὲ ἐπὶ τῇ; ξηρᾶς πλάτος δέος. Πρὸς βορρᾶν τὸ βουνά τοῦ Χορτάτζ-Σουλτάν (Χορπάτου) εἶναι ἐστραμμένα πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν φρούριον, οὕτως ὥστε καθόλου δὲν τὸ φθάνει τηλεβόλον. Ἀλλὰ ἀλλό πλευραὶ τοῦ φρουρίου τούτου εἶναι ξηρά, ἡ δὲ μία πρὸς νότον πλευρά του εἶναι εἰς κόλπος τοῦ Αἰγαίου. Ο κόλπος οὗτος ἐκτείνεται ἐξ Α. πρὸς Δ. διαι δὲ αἱ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τοῦ φρουρίου οἰκίαι, ἐκτισμέναι κλιμακηδόν, ἔχουν τὴν πρόσοψιν πρὸς τὸν κόλπον. Ἐκ δυσμῶν ὑπάρχουν ὅραια οἰκίαι ἔχουσαι πρόσοψιν ἐπὶ πεδιάδος δέκα ώρῶν μέχρι τῆς Γενιτζέ-Βαρδάρ¹.

Τοπογιοσμὸς τῆς περιμέτρου τοῦ φρουρίου τῆς Θεσσαλονίκης.

Πρῶτον ὑπάρχει ὁ Τοπχανάς (κανονιοστάσιον) τοῦ πύργου τοῦ Βαρδάρ, κείμενος ἐπὶ τῆς παραλίας εἰς τὴν κορυφὴν μᾶς γωνίας τοῦ πύργου. Ἀπὸ τοῦ ἄκρου τούτου μέχρι τῆς πύλης τοῦ Τοπχανέ εἶναι ἐν συνόλῳ 300 βίματα, ἀπὸ δὲ τῆς πύλης ταύτης μέχρι τῆς πρὸς τὸ ἄκρον τοῦ ἐξωτερικοῦ χάνδακος πύλης τοῦ Βαρδάρ ἐπίσης 300 βίματα. Η δὲ πρὸς Δ. ἐστραμμένη πύλη εἶναι στερεά. Ἐκεῖθεν ὑπάρχει ἡ πύλη Γενί-καπν (=Νέα Ήπλη), ἥτις εἶναι ἡ Πόλη τοῦ Μεβλεβί-χανέ (Μεβλαανέ), εἰς ἀπό-

¹ Εἶναι ἡ πόλις τῶν Γιανιτσῶν. Ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Τούρκων «Γενιδζέ-Βαρδάρ» ἢ «Βαρδάρ-Γενιδζεσί» (Γενιτζέ τοῦ Βαρδάρ) ἥτοι τοῦ Ἀξιοῦ ἀρδος διάχρισιν ἀπὸ τὴν ἐν Δ. Θράκη παρὰ τὴν Ξάνθη «Γενιτζέ», ἥτις εἶναι χωρίον καλούμενον σήμερον «Γενισαία». Η λέξις «Γενιτζέ» σημαίνει τούρκιστι «ἄπτως νέα».

στασιν 400 βιημάτων. Άροιγει πρὸς Δ. οὖσα μεγάλη καὶ ἐρυθρινή. Ἐκεῖθεν πρὸς Β. πρὸς τὸν ἀνήφορον, ἔξθι τῷ τείχει τοῦ φρουρίου, διερχόμενον διὰ χειμάρρων καὶ γηλόφρων καὶ θύλακος στρεφόμενον πρὸς Δ. ὑπάρχει στερεὸν μονὸν τείχος μέχρι τοῦ πύργου τῶν Γαζήδων (Γαζήλεο-κοντεσί =πύργος τῶν νικητῶν). Εἰς τὸ ἄκρον τοῦ πύργου τούτου τῶν γαζήδων μέχρι τοῦ Ἐπταπυργίου (Πέδι κοιλ.) ὑπάρχει διπλοῦν ισχυρὸν τείχος. Ἀπὸ τὸ Γερίκιτορ μέχρι τοῦ Ἐπταπυργίου δὲν ὑπάρχει γάνδαξ. Τὸ μῆκος τοῦ τείχος οὔγει 3700 τεκτικὴ βίηματα 'Αλλ.' ἐν μέρος τοῦ τείχους ἐκ 1100 βιημάτων εἰναὶ μονόν, ισχυρὸν καὶ ἐρυθρόν. Τὸ ὑπόλοιπον ἐξ 1850 βιημάτων μέχρι τοῦ Ἐπταπυργίου εἶναι διπλοῦν, ἐπίσης στερεόν. Ἐκεῖθεν ἀπὸ τοῦ Ἐπταπυργίου πρὸς Ν. πρὸς τὴν κατωφρείαν ἔξωθεν μέχρι τῆς πύλης τοῦ Κουλέ καπὶ εἶναι 500 βιημάτα. Ἡ πύλη αὕτη ἀνοίγει πρὸς Α. Ἐκεῖθεν νοτίως διὰ τῆς κατωφρείας μέχρι τῆς πύλης τῆς Καλαμαριᾶς εἶναι 2300 βιημάτα. Καὶ ἡ πύλη αὕτη ἀνοίγει πρὸς Α. Κατωθεν ταύτης πάλιν πρὸς Ν. ἐπὶ διπλοῦ ἐδάφους ὑπάρχει ἐπὶ τῆς θαλάσσης στερεὸν φράγμα μέχρι τοῦ ἄκρου τοῦ πύργου τούτου τῆς Καλαμαριᾶς. Ἡ ἀπόστασις εἶναι 1000 βιημάτων. Ἀπὸ τοῦ Ἐπταπυργίου διὰ τῆς κατωφρείας μέχρι τοῦ ἄκρου τοῦ Πύργου τούτου τῆς Καλαμαριᾶς δὲν ὑπάρχει γάνδαξ. Εἶναι τείχος μονόν, διψήλων καὶ στερεόν. 'Αλλ.' εἶναι δύσκολον νὰ βιηματίζῃ τις ἀπὸ τοῦ πύργου τούτου τῆς Καλαμαριᾶς ἔξωθεν κατὰ μῆκος τῆς παραλίας, διότι τὸ μέρος ἐκεῖνο τὸ κτυπᾶ ἡ θάλασσα. Ως ἐκ τούτου διὰ τὸν εἰσερχόμενον ἐκ τῆς πύλης τῆς Καλαμαριᾶς ἔκειθεν μέχρι τῆς πύλης τῆς ἀποβάθρας ('Ισκέλε-καπισί') διὰ τῆς ἐσωτερικῆς πλευρᾶς τοῦ τείχους, εἶναι 2000 βιημάτα. Ἐκεῖθεν ἔξερχόμενός τις ἔξω διὰ τῆς πύλης τῆς ἀποβάθρας, φθάνων μέχρι τοῦ φρουρίου¹ τοῦ Βαρδάρ καὶ βαίνων πρὸς Λ. κάμνει ἐν συνόλῳ 1000 βιημάτα. Εἰς τὸ σημῖτον τοῦτο σημπληρώνται ἡ διὰ βιημάτων καταπέτημος τῶν τριῶν πλευρῶν τοῦ τείχους τῆς Θεσσαλονίκης. Ο πύργος οὗτος τοῦ Βαρδάρ εἶναι ἡ πρὸς Δ. ἐστοιχημένη γωνία. Ἀπὸ τῆς γωνίας τούτης μέχρι τοῦ ἄκρου τοῦ Πύργου τῆς Καλαμαριᾶς βλέπεται πρὸς τὸν κυμπλέ (ἴητοι πρὸς Ν.). Τὸ μεταξὺ τῶν δύο τούτων γωνιῶν εἶναι ὁ ἐπὶ τῆς ἀπτῆς λιμήν. Ἀπὸ δὲ τοῦ φρουρίου τῆς Καλαμαριᾶς ἀνηφορικῶς πρὸς τὸ ἄνω πρὸς Β. εἶναι τὸ Ἐπταπυργίον καὶ τὸ πρὸς τὴν ξηράν μέρος. Ἐκεῖθεν μέχρι τῆς γωνίας τοῦ πύργου τοῦ Βαρδάρ εἶναι πρὸς τὸ πάτω καὶ δυτικῶς κατωφρημέναι συνοικίαι. Τὸ μέρος τοῦτο εἶναι ἐπίσης συνοικία². Ἐν ἐνὶ λόγῳ αἱ δύο πλευραὶ τοῦ φρουρίου τούτου τῆς Θεσσαλονίκης εἶναι ξηρά καὶ ἐν μέρος θά-

¹ Τὸ κείμενον ἔχει «καλέ». Κατ' ἄλλην γραφήν «κουλέ», δηλαδή «πύργου».

² Κατ' ἄλλην γραφήν : «εἶναι τὸ ἀπέναντι τῆς θαλάσσης».

λασσα. Κατὰ τὸν ὑπολογισμὸν τοῦτον ἡ πρόμετρος τοῦ φρουρίου τῆς Θεσσαλονίκης εἶναι 11500 βιημάτων. "Ἄγδὲν ὑπῆρχεν ἡ παραλία καὶ ἐμετρεῖτο ἔξωθεν, θὺ ἵτο χίλια βίηματα περισσότερον. Τὸ πρὸς τὴν παραλίαν μέρος εἶναι διάκοπης μορφής, ἀλλ' εἶναι ἐκτισμένον λίαν στερεόν, ἔχει δὲ ποικιλοτεφτος διακοσμήσεων καὶ ἐρυμινούς προμαχῶνας. 'Ο δεξιοτέχνης ἀρχιτέκτων, διατίς ἐκτος τοὺς τοίχους τοῦ φρουρίου τούτου τῆς Θεσσαλονίκης, ὥντετυζεν διῆκην τὴν περὶ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν καὶ μηχανικὴν τέχνην τῷ, περικυκλώσας αὐτὸ διὰ τοιπλῆς ζώνης. Τὸ ὄφος τοῦ ἐκ πελεκημένων καὶ ἐστιλθιμένων λίθων ἐκτισμένου τείχους εἶναι ἐν συνόλῳ 23 πήγεων, τὸ δὲ πλάτος ἔξι πήγεων. Κατὰ τοὺς παλαιοὺς χρόνους ἵτο κτίσμα ἐκτάκτως στερεόν. 'Αλλ' ἀφοῦ παρῆλθον τόσαι χιλιάδες ἔτῶν, οἱ λίθοι αὐτοῦ ἔπιασθον εἰς δὲ τὰ μέοντα, μερικαὶ δὲ ἐκ τῶν τάφων αὐτοῦ ἐγένεσαν ἀπὸ χῶμα καὶ ἄμμον.

Τὸ δραμῖον τοῦτο τείχος κείται ἐπὶ ἐννέα βραχωδῶν βουνῶν καὶ ὑψηλῶν. Υπάρχουν πρὸς τὸ μέρος τῶν τριῶν πλευρῶν τῆς Θεσσαλονίκης ὅκτεν ἐν δύο πύλαι. Τὸ δὲ ἐσωτερικὸν τοῦ δὲλου ἐρύματος εἶναι διηγημένον εἰς ἔξι τομεῖς¹, ἀποτελοῦντας μίαν διοίκησιν φρουρίου (ἀγαλίκ) ἐν συνόλῳ. Πρῶτον εἶναι εἰς τομεύς, τὸ μέγα ἔρυμα (καὶ ἐπί) τῆς πόλεως. 'Ο δεύτερος τομεὺς εἶναι τὸ ἔρυμα τοῦ Βαρδάρ, ὁ τρίτος τὸ τῆς Καλαμαριᾶς, ὁ τέταρτος τὸ τοῦ Ἐπταπυργίου, ὁ πέμπτος δὲ «ἔξωσμένος πύργος» (κονσαλῆ-κονσλῆ) καὶ ὁ ἕκτος τὸ ἔρυμα τοῦ Τοπζανέ. Οἱ ἐν λόγῳ τομεῖς ἔχουν ἀνὰ μίαν πύλην, ἐκτὸς δὲ τούτων ὑπάρχουν δύο ἄλλαι σιδηραῖ πύλαι εἰς τὸ πρὸς τὴν πόλιν κατεργάμενον τμῆμα τοῦ Ἐπταπυργίου. Εἶναι δῆμος αἱ πύλαι αὗται μοναί, ἀλλ' ἔχουν τείχος ὄφους 30 πήγεων. "Εσωθεν καὶ ἔξωθεν τῶν τομέων τούτων δὲν ὑπάρχουν καθόλου τάφροι, διότι τὸ ἔδαφος εἶναι πετρώδες καὶ δὲν ἵτο δενατάν νὰ σκαφῇ τάφρος, ἐπομένως δὲ καὶ εἰς τὸν ἔχθρον θὺ ἵτο ἐν περιπτώσει πολιορκίας, ἀδύνατον νὰ καταπιενάσῃ ὑπονόμους. 'Ἐν γένει εἶναι κτίσμα πολὺ ὀραῖον, δυσκολότερον. 'Ο Θεὸς νὰ τὸ διαφυλάττῃ!

Οἱ πύργοι καὶ οἱ προμαχῶνες τοῦ τείχους τούτου εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον ὁδοντωτοὶ ὡς φρονόκκαλον. Υπάρχει δὲ εἰς πύργος ἀνὰ πεντήκοντα βίηματα. Κατὰ τὸν ὑπολογισμὸν τοῦτον ὑπάρχουν κύκλῳ 150 πύργοι καὶ 4000 ἐπάλξεις. 'Ο πτοιχὸς ἔγω βαδίζων ἡρέμα περιῆλθον τὸ τοί-

¹ Οὗτοι μεταφράζομεν τὸ «κατ-μπολιέ» (=χωρίοματα) τοῦ κειμένου τοῦ 'Ἐβλιᾶ, δῆμος μείνωμεν ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς ὁρολογίας τῆς ὀχυρωτικῆς: ἀν καὶ ὁ 'Ἐβλιᾶ δὲν μεταγενεῖται τοὺς ἐν προκειμένῳ τέως παθιερωμένους τουρκικοὺς δῆμους. 'Ἐπομένως τὸ κατωτέρῳ «γισάφ-τιτζνταρί» δέον νὰ μηταρφωθῇ διὰ τοῦ «τομεύρχης» καὶ τὸ «ἀγαλίκ» διὰ τοῦ «διοίκησις» (τοῦ ὅλου φρουρίου).

γωνον ἐντὸς πέντε ώρῶν καὶ τὸ περιειργάσθην χαταλεπτῶς. Κάθε νύκτα παιανίζει εἰς πέντε μέρη ἐντὸς τοῦ τείχους τούτου ἡ σουλτανικὴ μουσική, ἐνῷ οἱ φρουροῦντες νυκτοφύλακες καὶ φρουροὶ ἀνακράζονται. Εἰς δὲ Θεός! Εἰς!». «Ολοι οἱ ἄνδρες περιπολοῦν ἐπὶ τῶν τοίχων τοῦ ἐρύματος, ἐνῷ οἱ εἰδικοὶ ἐπὶ τῶν ταῖνων στρατιῶται χαιρετοῦν, διότι εἶναι μέγας δχυρὸς λιμὴν τῶν συνόρων.

Περὶ τῶν ἐπισκευῶν καὶ βελτιώσεων τοῦ τείχους τῆς Θεσσαλογίκης.

«Αν καὶ τὸ παλαιὸν τοῦτο τείχος ἔκτισεν ὁ Φίλικος καὶ πλεῖστοι ὅσοι «Ἐλληνες Πτολεμαῖοι, ὁ σουλτάνος Γαζῆ Μουράτ Χουσαΐβεντιγκιάρ τὸ ἐκυρίευσε καὶ τὸ ἐπεσκεύασεν. Ἀλλὰ διὰ τῆς παρόδου τοῦ χρόνου πολλὰ μέρη αὐτοῦ ἐβλάψησαν. Ἐν ἔτει δὲ 953 (1546), ὅταν ὁ σουλτάνος Σουλεϊμάν πεταζάνων εἰς τὰ φρούρια τοῦ Καστελίου¹, τῆς Κορένθου, τοῦ Τποκαλάμ² καὶ τῆς Ἀνδρίκε³ διεχείμασεν ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἀνακαίνισε τότε τὸ τείχος τοῦτο καὶ κατασκευάσας εἰς τὰ τρία του μέρη τέσσιαρια ἰσχυρὰ ἐρύματα καὶ καταστήσας αὐτὸ τόσον ἴσχυρὸν δσον τὸ φρούριον Σαγκαχά καὶ τὸ φρούριον τοῦ Βάν εἰς τὴν πρὸς τὸν Κυριπλέ (δηλαδὴ πρὸς Ν.). Εἰς τὴν πρὸς τὴν θάλασσαν ἐστραμμένην πλευράν τοῦ ἐρύματος τοῦ Βαρδάρ ὑπάρχουν δώδεκα ἀνοίγματα ἐπάλξειν μὲν θύρας ὀλοκλήρους ἐκ σιδήρου, εἰς ἑκάστην δὲ ἐξ αὐτῶν παμμέγιστα τηλεβόλα ἀτινα ὄντα τόσον μεγάλα, ὥστε νὰ χωρῇ ἐντὸς αὐτῶν εἰς ἀνθρωπος, ἀνοίγουν τὰ ὡς κεφαλὰς δράκοντος στόμιά των, ἔτοιμα νὰ κροτίσουν κατὰ τῶν ἐν τῇ θαλάσσῃ πλεόντων πλοίων τῶν ἀπίστων, προστατεύοντα ἀπαντα τὸν λιμένα. Τὸ τείχος τοῦ ἐρύματος τούτου τοῦ Βαρδάρ-καλέ ἔχει κύκλῳ ὑψος 15 πήχεων. Ο λίθινος τοίχος ἔχει πάχος πέντε βιημάτων. Εἶναι δὲ δῆλοι ὀκταώροφοι, λαμπρὸι καὶ διακόσμητα μεγάλα ἐρύματα⁴ μολυβδοσκεπῆ, ἔχοντα μέχρι τῆς ἀνωτάτης κορυφῆς των πολλὺς ἑκατοντάδας τελείων βασιλικῶν⁵ πυροβόλων, εἰς ἑκαστον δὲ διαμέρισμα αὐτῶν διαμένουν τριακόσιοι ἄνδρες ἐκτελοῦντες χρέη φρουρᾶς.

Ἐπὶ τοῦ ἀνωφέλου τῶν διπλῶν σιδηρῶν πυλῶν τοῦ τείχους τούτου ὑπάρχει τὸ ἔξης χρονόγραμμα.

¹ Καστέλιον ἔλεγον οἱ Τούρκοι τὸ Ρίον.

² «Ἀγγωστον ποίαν δύραν πόλιν ὄνομάζει οὗτος ὁ Ἐβλιά.

³ Ηρόκειται φαίνεται περὶ τῆς Ἀνδριτσαίνης.

⁴ Τὸ κείμενον εἶναι ἐδῶ κάπως ἀκατάληπτον. «Ισως νὰ λείπει καὶ κεποια λέξις.

⁵ «Ο Ἐβλιά μεταχειρίζεται ἐδῶ τὴν λέξιν «chabi», ητας σημαίνει βασιλικά. Δέν εἶναι στρατιωτικός ὁρος.

Suleyman zeman sahibi saadet
chehinchahi zemini mierghoub adet
zemaninda oloup bu kalei bunyat
oulou-ul-ebsari ebedi olan chehadet
felek tahtında yer yuzunde chimidi
bou ki tariki bouzdjou dersaadet¹

ἔτει 952

ἥτοι κατὰ μεταφράσιν, ἡ μᾶλλον παράφρασιν :

«Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ πανευτυχοῦ τῶν ἡμιετέρων χρόνων Σουλεῖμάν, τοῦ πανεκλάμποντος βασιλέως τῶν βασιλέων τῆς γῆς, ἐκτίσθη τὸ φρούριον τοῦτο, ἀδίδον μαρτύριον προνοητικότητος ὑπὲ τὸν οὐρανὸν καὶ ἥδη ἐπὶ τῆς γῆς, ἡ δὲ χρονολογία εἶναι ὁ προμαχὸν τῆς Πύλης τῆς εὐδαιμονίας»².

Ἐπαίτος τοῦ λέοντος τῶν φρονδίων, ἥτοι τοῦ φρονδίου τῆς Καλαμαριᾶς.

Καὶ τοῦτο εἶναι κτίσμα τοῦ Γαζῆ Σουλεϊμᾶν Χάν. Εἶναι ἔργονα ἰσχυρὸν ὀκταώροφον, ὑψῶν τὴν κεφαλήν του πρὸς τὸν τρεῖς οὐρανούς. Ἐχει εἰς τὸ ἐπωτερικόν του τεσσαράκοντα διαμερίσματα καὶ τρεῖς ἀποθήκας ὑδατος, ὃς καὶ μεγάλας ἀποθήκας, ἐν δεοβισικὸν ἡσυχαστήριον (ζαονιέ). Εἶναι μεγαλοπρεπὲς ἔρημα. Ἰσως παρόμοια αὐτοῦ νὰ ἔναι τὰ φρούρια τῆς Κασανδρείας, τῆς Μεθώνης ἢ τῆς Κορώνης.

Ἐπὶ τῶν ἀνοιγμάτων τῶν πρὸς τὴν θάλασσαν ἐστραμμένων ἐπάλ-

¹ Μή ὑπαρχόντιον ἐν τοῖς παρ' ἡμῖν τυπογραφίοις στοιχείων τῆς νεωτέρας τουφοκολατινικῆς γραφῆς πρὸς ἀπόδοσιν τῆς προοράδης τοῦ εἰ καὶ ἄλλων, μετεγράφαμεν τὸ χρονόγραμμα διὰ τῆς καθαυτὸς γαλλικῆς γραφῆς.

² Ὁ Τούρκος ἐκδότης ἐνρίσκει λάθη εἰς τὸ πρωτότυπον καὶ προτείνει διορθώσεις, τάς διοίας ἐλάβομεν ὑπὲ διφερ ἀντὰ τὸ δυνατόν. Κατὰ τὸν ἐκδότην ἡ χρονολογία τοῦ ἐπιγράμματος ἀναζητητέα εἰς τάς δύο τελευταίας λέξεις, αἱ διοίαι φέρονται ἐν τῷ κειμένῳ ὡς «bououdj der-saadet» (τοῦ «μπουρούτζ» ὄντος πληθυντικοῦ τοῦ «μπούρτζ»). Ὁ ἐκδότης δημιούργησε τὸν προτείνει νὰ διορθωθῇ «μπούρτζ» (ό ἐτικός), διτε καὶ τὸ ἀθροισμα τῆς ἀριθμητικῆς ἀξίας τῶν γραμμάτων τῶν δύο λέξεων δίδει τὸ ἔτος τῆς Ἐγίρας 944 (=1538), ἐνῷ δὲ συγγραφεύει, ἐρμηγεύει τὸ χρονόγραμμα δίδει τὸ ἔτος Ἐγ. 952. Πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ ἔτους τούτου δὲ ἐκδότης προτείνει νὰ διορθωθῇ τὸ «bou ki» διὰ τοῦ «bou dir» (=«τοῦτο εἶναι» ἢ «αὐτη εἶναι»). «Ἄν δημος μείνῃ δὲ πληθυντικός (μπουρούτζ) μὲ τὸ «μπούρτζ» εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ στίχου, τότε ἐξάγεται ὡς χρονολογία ίσως τὸ ἔτος Ἐγ. 960 (=1558).

Σημειωτέον διτε «μπούρτζ» σημαίνει καὶ «προμαχῶν» καὶ «ἀστερούμοδος» (ζέρδιον).

ζεών του, ἅτινα κλείονται διὰ σιδηρῶν θυρῶν, ἔχει εἶκοσιν ἐν συνόλῳ τηλεβόλα τῶν 20 σπιθαμῶν, κοσμίδιατα τοῦ κόσμου, φέπτοντα σφαλραζ τῶν 40 δικάδων. Ὅμοια πρὸς τὰ τηλεβόλα ταῦτα ὑπάρχουν μεταξὺ τῶν φρουρίων τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας ἵστος μόνον εἰς τὸ φρούριον Ρόδου ἢ εἰς τὰ φρούρια τῶν Στενῶν τῆς Ἀσπογῆς Θαλάσσης (δηλαδὴ τῶν Δαρδανελλίων). Όκλα όμως τὰ τηλεβόλα τοῦ ἐρύματος τούτον τῆς Καλαμαριᾶς είναι ἀστραμμένα πρὸς τὴν θάλασσαν προστατεύοντα τὸν λιμένα. Ὅταν κατὰ τὰς ἕφορας τῶν δέοντων βαῖφαμίον τὰ τηλεβόλα ταῦτα κανονιοβολοῦν, βαίλλουν μέχρι τῶν εἰς ἀπόστιασιν δικτὸν μιλλίον ενφισκομένων ἀντικεντρῶν παραλίων τοῦ κόλπου. Ἐχει ἐν συνόλῳ 150 ἄνδρας, ἐν ὁραιοῖς τελμίον, μεγάλας ἀποθήκης, ὑπόγεια διὰ παντοειδῆ πυρομαχικὰ ἀνεργούμενα εἰς πολλὰς ἐκατοντάδας γιλιάδων. Τὸν ὑψος τοῦ ἐρύματος τούτου τῆς Καλαμαριᾶς ἀπὸ τοῦ ἐδάφους τοῦ πύργου του μέχρι τῆς μολυβδοσκεταῆς κορυφῆς τον είναι 50 πίχεων τὸ δὲ πλάτος τοῦ ἐρυμνοῦ τείχους 5 πίχεων. Τὰ βασιλικὰ τηλεβόλα τοῦ πύργου τούτου είναι τοποθετημένα εἰς τὰ πυροβολεῖά τοιν κατὰ τρόπον ὥστε φαίνονται ὡς τρίχες ἀκαθόντοζορου. Ἡ εἰρκτὴ τῆς πόλεως ενδισκεται ἐντὸς τοῦ πύργου τούτου τῆς Καλαμαριᾶς. Ὅλοι οἱ ἐγκληματίαι — Θεὸς φυλάττοι! — ενδισκούνται εἰς τὰς φυλακὰς ταύτας. Ἐπὶ τῆς ἀντι φλιᾶς τῆς πρὸς Ν. πύλης ὑπάρχει τὸ ἔξης χρονόγραμμα :

Chiri merdan hazréti Suleymani zeman
 Emri ilé yapıloup bourdj esed oldou temam
 Chir peiker ejderha toplar ki etrafında dir
 Yarachir bou kaléyé bourdjou esed denilsé nam
 Oldou tarihi dokouz-youz-kirk iki bou koulénin
 Hidjreti peighanberi ahiri zeman

ἔτει 942 (=1574)

“Ολεο μεταφράζεται ὡς ἔξης :

«Κτισθὲν διαταγῇ τοῦ λέοντος τῶν ἀνδρείων Σουλεϊμᾶν ἔγινεν τελείως ὁ λέοντος τῶν φρουρίων, κύριλλος δὲ αὗτοῦ τὰ λεοντοπρόσωπα δραχόντεια τηλεβόλα· ἀριθόζει νὰ ὀνομασθῇ τὸ φρούριον τοῦτο ὁ λέων τῶν ὅχερῶν. Ἡ χρονολογία τοῦ πύργου τούτου ἐννεακόσια τεσσαράκοντα δέον τῆς Ἐγίους τοῦ Ἀγίου Προφήτου τῶν τελενταῖον αἰώνων».

Ἐλ; δὲ τὸ ἐπωτερικὸν γραφεῖον τοῦ φρουρίου τούτου ὑπάρχει τὸ ἔξης χρονόγραμμα¹:

¹ Λιορθοῦμεν τὸ πρωτότυπον, ὃς προτελει ὁ Τοῦρκος ἐκδότης.

Binaï padichahi ki mourourou deher ilé ghayet
 Harabé mahrouf olmouchdou bou dianhama aali
 Guerundjé bahchia talsin edoub didem tarikh
 Bou djayi himmet ilé kildi burkiani għiefti ihyā

ċ-ċetos 1026 (=1617)

ητοι : «Κτίσμα αὐτοκρατορικόν, όπερ είχεν ἐρευποθή τὰ μέγιστα σὺν τῇ παρόδῳ τοῦ χρόνου, τὴν λαμπραν ταύτην αἴθουσαν ίδον καὶ θαυμάσιας ἀπίγγειλα το χρονόγραμμα τοῦτο. Τὸν χώρον τοῦτον ἐποίησεν ἐπιμελῶς διάπυρον ἡραμστειοχα.»¹

Εἰς δὲ τὸ ἔω μέρος τοῦ ἐρύματος τούτου τῆς Καλαμαριᾶς, εἰς τὴν πόλιν Α. γονίαν τοῦ τοίχου ὑπάρχει τὸ ἔξης χρονόγραμμα².

Bilek Bou kalemin mimari im ben
 Hodai rabbena guftar im
 Tēhou kiatib bou sozou mermétere kazdi
 Mouvementi tarikh fethini yazdi
 ċ-ċetos

ητοι :

Ἐγὼ εἶμαι ὁ ἀρχιτέκτων τοῦ φρουρίου τούτου.

Ἐγὼ εἶμαι ὁ πάντοτε ἐπικαλούμενος Κύριον ἡμῶν τὸν Θεόν.

Ο γραμματεὺς οὗτος ἐχάραξε τὸν λόγον τοῦτον εἰς τὸ μάρμαρον.

Ο ἱστορικὸς ἔγραψε τὴν χρονολογίαν τῆς κατακτήσεώς του.

Τὰ ἀρχιτεκτονικὰ ταῦτα ἔργα είναι ἀριστούργημα τοῦ μεγάλου ἀρχιτέκτονος Σινὰν ἀγᾶ, νίσον τοῦ Ἀβδ-οὐλ-Μενάν, δοτις ἔκτισεν δῆλα τὰ ίδρυματα τοῦ Σουλεϊμάν χάρα, οὕτιος τὰ μνημεῖα τῆς τέχνης δεικνύουν πολὺν βαθμὸν μηχανικός ἦτο, καὶ δὲν είναι ἄγνωστα εἰς τοὺς βλέποντας αὐτὰν θαυμαστάς του.

Εἰς δὲ τὴν ἐσωτερικὴν πύλην τοῦ Ἐπιταυρίου ὑπάρχει τὸ ἔξης χρονόγραμμα :

¹ Ξένος γραφῇ ὡς ἐν τῷ πρωτοτύπῳ «μπον κλάνι κερέμ-ίζημά», τότε μεταφραστέον : «τὸ μεγαλειώδες τοῦτο μεταλλεύον».

² Ο Τούρκος ἐκδότης ἐπιφέρει παρατηρήσεις πινάς καὶ διορθώσεις εἰς τὸ κείμενον τοῦ χρονογράμματος τούτου. τὸ ὅποιον θεωρεῖ ὡς ἀπλὸν ἐπίγραμμα καὶ οὐχὶ χρονόγραμμα, ἐκφράζων τὴν γνώμην ὅτι ὁ γράφας τὸ ἐπίγραμμα δὲν θέλει νὰ ἀναγράψῃ χρονολογίαν πινά, ἀλλὰ ἀπλῶς νὰ ὑποδηλώσῃ, ὅτι αὐτὸς είχει ὁ κτίσας τὸ φρούριον. Ως τοιοῦτον δὲ θεωρεῖ τὸν γνωστὸν μέγαν "Ἐλληνα" τὸ γένος ἀρχιτέκτονα Σινὰν πασᾶν, δοτις καὶ διὰ τοῦ τετάρτου στίχου (ἡμιστιχίου κατὰ Τούρκους, οἵποις γράφουν πάντοτε τὰ τοιαῦτα ἐπιγράμματα εἰς δίστιχα) θέλει νὰ δηλώσῃ, ὅτι τὴν μὲν κατάκτησιν τῆς Θεσσαλονίκης ἔγραψαν φύλακες, οἵτινες καὶ ἔχουν τὸ καθῆκον τοῦτο, ἐγὼ δὲ εἶμαι ὁ ἀρχιτέκτων ὁ κτίσας τὸ φρούριον.

Hazréti Sultan İbrahim khan khani azim
 Ali-Osman Malik-ul-beri bahr ve Mekké rehbéri.
 Minh feiz-ul-lah tarikh duchidu ya eh-lul-felah
 Djumleye yarab chefii ilé chefi' mañcheri

ἔτει 1056

ἡτοι : 'Η αὐτοῦ Μεγαλειότης ὁ Σουλτάνος Ἰμραχίμ-χάν ὁ μέγας ἡγεμών τῆς δυναστείας τοῦ Οσμάν, κύριος θαλάσσης καὶ ξηρᾶς καὶ ὁδηγὸς τῆς Μέσης

'Ἐξ ἣς ί εὐλογία τοῦ Θεοῦ, ἐπεσεν ἡ χρονολογία
 ὡς ἀνθρωπε τῆς σωτηρίας.

Μεσίτευον θεὲ δι' ἀπαντας εἰς τὸν τόπον τῆς κρίσεως.

"Εμπροσθεν τῆς ἔξωτερικῆς πύλης τοῦ Ἐπιασυργίου τούτου ὑπάρχει βλέπεται πρὸς τὴν κάτω πόλιν καὶ πρὸς τὸ μέρος τῆς θαλάσσης, ὑψηλὸν περίπτερον, κέντρον πάσης σοφίας: "Οἱοι οἱ διερχόμενοι ταξιδιῶται καὶ ἔρασιτέρην συνέρχονται εἰς τὸ τερπνὸν τοῦτο μέγαρον καὶ ἀπολαύσονται τὸν φραΐου θεάματος, διότι εἶναι ὑψηλόν, ἀληθῶς πανοραματικός καὶ μοναδικός εἰς τὸ εἰδός του τόπος ἀναψυχῆς.

"Ἐξω τοῦ φρουρίου τούτου δὲν ὑπάρχουν παθόλον συνοικίαι καὶ οἰκίαι. Μόνον ἔξω τοῦ φρουρίου πρὸς Α. ὑπάρχουν κάμινοι ἀσβέστον. Πρὸς Δ. ἔξω τοῦ Γενῆ-καποῦ (νέα Πόλη) ὑπάρχει ἡσυχαστήριον τῶν μεβλεβήδων (μεβλεβῆ-χανὲ).

"Ἐπαιρος τῆς ἔξω τοῦ φρουρίου βαρός (συνοικίας) τῆς ἀποβάθρας.

"Ἐξω τῆς πύλης τῆς ἀποβάθρας (ἰσκέλε-καποντοῦ) ὑπάρχει τὸ λεγόμενον Μισίρ-τσαρσι (Αἴγυπτιακὴ ἀγορά), ἔχουσα ἐν δλῳ 500 προτίχου. Εἶς τὴν ποντιανικὴν ταύτην ἀγορὰν ὑπάρχουν δλα τὰ προϊόντα τῆς Αἰγύπτου, λίνον, κινᾶς, ζάχαρι, δρυζα, καφὲς καὶ δλα ἐν γένει τὰ αἴγυπτιακὰ εῖδη. Ἐχει ἐν συνδλῷ τριακοσίους ἡμιπόρους καὶ ὑπόγεια. Εἰς τὸ μέρος τοῦτο εἶναι καὶ πεντήκοντα ἵνιέμποροι (χερεστετζῆδες), ἐπίσης 100 μεγάλα βιρσοδεφεῖα μεταξὺ τῆς θαλάσσης καὶ τοῦ τοίχου τοῦ φρουρίου, ἐπίσης καὶ εἰς εὐπτήριος οίκος τῶν βιρσοδεψῶν (ντεμπαγὰν μεστῖντι).

"Ἐξω τῆς ἀποβάθρας, συνεχόμενον πρὸς τὸ φρούριον, ὑπάρχει ὑπερθεν τῆς θ.ι.ιστης τὸ «τζαμίον Ἀβδούρ-Ρεούφ ἐφέντη», δραῖον καὶ περίλαιμπρον τέμενος, τόπος φωτεινὸς προσευχῆς, ἀναπαύσεως καὶ ἀναψυχῆς τῆς πολυραφίθμου κοινότητος τῶν πιστῶν. Ο Ἀβδούρ-Ρεούφ ἐφέντης, διταν ἡτο μολλᾶς Θεσσαλονίκης, ἔκτισε τὸ 1ερὸν τοῦτο τέμενος τῆς λατρείας, μὴ ὑπάρχοντος τότε ἐκεῖ ἄλλου τζαμίου. Ησάγματι δὲ τὸ ἔκτισεν ἐκεῖ ὅπου ἔπρεπε. "Ων δὲ κάτοχος γνώσεων ἀρχιτεκτόνικῆς καὶ γεωμε-

τοῖς (μηχανικῆς), ἀνίγγειρε τὸ τζαμίον ὡς ἄνω ὅροφον, κατώ τοῦ ὅποιον ὑπάρχουν τὰ πρατήρια τῆς Αἰγυπτιακῆς ἀγρούς (Μισίρ Τσαρού), καὶ ἀφιέρωσε τοῦτο δις βακούφιον εἰς τὸν ἴματα, τὸν Ἱεροκήρυκας, τοὺς σεῖ-
γας, τοὺς πορεζζίνηδες (κράκτας) καὶ τὸ λοιπὸν προσωπικὸν τοῦ τζα-
μίου. Τὸ τερψθυμὸν τοῦτο τέμενος εἶναι κάτι δις περίκομψον μέγαρον,
ἔχον κύκλῳ κρύσταλλα ¹ καὶ πολυχρόμους ὑάλους. Κάθε ὑμέραν καὶ νύ-
κτα δὲν λείπουν ἀπὸ αὐτὸν οἱ πιστοὶ διότι οἱ μουσουλμάνοι ἐμποροὶ τῶν
ἔπτυ πλαιάτων ² καὶ οἱ θεοσεβεῖς ναυτίλοι καὶ πλοίαρχοι τελοῦσι τὴν
πρὸς τὸν Θεόν προσευχὴν τῷ ἐν τῷ τεμένει τούτῳ, ἀπολαύοντες τὸ
θέαμα τῶν ἐν τῷ λιμένι πλοίων. Ἐκτὸς αὐτοῦ, τὸν ἔξω τοῦ τείχους, δῆλα
τὰ ἄλλα ἵσμα καθιδρύματα εἶναι ἐντὸς τοῦ φρουρίου. Εἶναι δικαὶος ἐμπρο-
σθεν τῆς συνοικίας τῆς ἀποβάθρους.

Περιγραφὴ τοῦ μεγάλου λιμένος τῆς Θεσσαλονίκης.

Ο ἀσφαλέστατος οὗτος λιμὴν τῆς Θεσσαλονίκης κεῖται εἰς τὸν μυχὸν
μακροῦ κόλπου ἔχοντος μῆκος 100 μιλῶν. Εἶναι μέγας λιμὴν δυνάμε-
νος νὰ περιλύψῃ δέκα γιλιάδας γαλεόνια, καραβέλας ³, γαλιότας, ἐπιβατι-
κά, κάτεργα, φορτηγίδας (μασύνας), μπαστάρδας καὶ ἄλλα πλοῖα ⁴. Ἐπει-
δὴ δικαὶος ἡ εἰσοδος αὐτοῦ εἶναι ἀνοικτὴ εἰς τὸν νότιον, τὸν ἀνατολικὸν
καὶ τὸν νοτιοανατολικὸν ἀνεμον, εἶναι πρὸς νότον ἐκτεθειμένος, ἀλλ’ ἀπο-
τελεῖ καλὸν ἀγκυροβόλιον καὶ δις ἐκ τούτου ὅταν τὰ πλοῖα ἀγκυροβολή-
σουν εἰς τὸν λιμένα διὰ τῶν καταλλήλων ἀγκυρῶν εἶναι ἀσφαλῆ. Εἰς τὸν
μέγαν τοῦτον λιμένα ἔρχονται ναυτικοί, ἐμποροὶ καὶ πλοῖα ἐκ τῆς Μαύ-
ρης θαλάσσης, τῆς "Ασπρῆς θαλάσσης (Αἰγαίου), τοῦ Περσικοῦ κόλπου
(τῆς θαλάσσης τοῦ Ὀράν), δις καὶ πλοῖα τῆς Αἰγύπτου, τῆς Συρίας, τοῦ

¹ Ἡ λέξις ἐπαναλαμβάνεται δις, πρῶτον ὡς «ρυτίλλον» (μπιλούφι), καὶ κα-
τόπιν ὡς «νετζέφ», τὸ ὅποιον εἶναι εἰδικὸν εἶδος κρυστάλλου ἀπαντῶν παρὰ τὴν
πόλιν Νετζέφ τῆς Μεσοποταμίας (Ίράκ).

² Δηλαδὴ ὅλου τοῦ κόσμου.

³ Τὸ κείμενον ἔχει «καρεβέτα» (.), τὸ όποιον εἰς ἄλλα χειρόγραφα φέρεται
ὡς «καρεβέτα» ή «καραβέτα» ή «κρεβέτα». Ισως νὰ εἶναι «κορβέτα». Ἀλλ’ ἐπει-
δὴ ἡ ἐνταῦθα ἀπαριθμησις ἀναφέρει μόνον ἐμπορικὰ πλοῖα, ὑποθέτομεν διὰ πρό-
κειται περὶ «καραβέλας».

⁴ Ἡ ἀπαριθμήσει ταύτη ὁ Ἐβλια δίδει πλοῖα ἀγγώστουν εἶδους τὰ ὅποια
ὁ Τοῦρκος ἔκδοτης ματαίως προσπαθεῖ ν' ἀνακαλύψῃ προτείνονταν διαφόρους διορ-
θώσεις τῶν ἐσφαλμένων γραμμένων λέξεων τοῦ πρωτοτύπου. Φαίνεται διτοῦ Ἐ-
βλια παρέθεσε τόσον ἔσμὸν λέξεων δηλωτικῶν τοῦ εἶδους τῶν πλοίων ἀπλῶς διὰ
νὰ ἐπιδείξῃ πλοῦτον γνώσεων.

*Αλγερίου, τοῦ Σουέζ, τῆς Τριπόλεως, τῆς Καλλίας, Πορτογαλλίας, Δουναρέρκης¹, Δανίας, *Αγγλίας, *Ολλανδίας καὶ Γενούης καὶ παραμένουν ἀγκυροβολημένα, διότι ὁ λιμὴν ἔχει βάθος 40 - 50 δρυγιῶν. Εἰς τὸν λιμένα τοῦτον ἀλιεύονται χιλιάδες χιλιάδων ἵχθες, ἀλλὰ τὰ τριγλία, οἱ κωριοί, τὰ σταυρόδια, οἱ σκόμιθροι, καὶ τὰ λοντράρια αὗτοῦ εἶναι πεφημισμένα.

Αἱ ἀκταὶ εἶναι κάμπλανθεν χαμηλαὶ καὶ πεδιναί, τὰ δὲ ὑδατα ἀβαθῆ, ἐν τούτοις τὰ ἀγκυροβόλια εἶναι καλά. Ἀπέναντι τοῦ λιμένος τούτου κατὰ τὰ ἔμπροσθεν τῶν χωρίων Καντζᾶ (;) καὶ Τσετερδῆ (;) εἶναι ὄφεια θάλασσα, εἰς τὴν δύοιν κρατεῖ ἡ ἀγκυρα. Τὰ χωρία ταῦτα ενδίσκονται ἐπὶ τῆς ἔηρας εἰς ἀπόστασιν δύο μιλίων ἐκάτιον. Ἡ Θεσσαλονίκη ἀπέχει ἐξ αὐτῶν 30 μίλια. Ἀλλὰ τὰ πλοῖα τὰ φθάνοντα ἔμπροσθεν τῶν χωρίων τούτων, πρέπει νὰ φίψωσι τὴν ἀγκυραν καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη, διότι ἡ θάλασσα ἐκεῖ εἶναι ἀβαθῆς καὶ ἀμμώδης καὶ χρειάζεται πολὺ προσοχή, μήπως σφυρῆ ἀπρόσοπτόν τι, διὰ τοῦτο δὲ εἶναι φρόνιμον νὰ φίπτῃ τὸ πλοῖον δύο ἀγκύρας ἔμπροσθεν τῶν χωρίων τούτων. Καὶ εἰς τὰ ἔμπροσθεν τῶν χωρίων τούτων ὑπάρχουν παντὸς εἴδους ἵχθες. Καὶ εἰς τὰς ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς Κωνσταντινούπολεως λίμνας Μπεσίκ (Βόλβη) καὶ Λιγκαδᾶ ὑπάρχουν παντοειδῆ ὄψαρια, τούτων δικαὶοι οἱ ἐγγέλεις εἶναι φημισμένοι καθ' ὅλην τὴν οἰκουμένην, ἐνῷ εἰς τὴν Θεσσαλονίκην αὐτὴν δὲν ὑπάρχουν τοιαῦτα φειδόφαρα. Ταῦτα εἰσάγονται ἐκάστοτε νησόποτατα ἐκ τοῦ Μπεσικλέδη καὶ Λιγκαδᾶ καὶ πωλοῦνται ἐκεῖ ὑπὸ τῶν ἀλιέων τῆς.

Περιγραφὴ τῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ τζαμίων τῶν σουλτάνων τῆς δυναστείας τοῦ Ὁσμάν.

Ὑπάρχουν ἑκατὸν πεντήκοντα ἐν συνόλῳ Ἱερὰ τεμένη σουλτάνων καὶ ἄλλα τζαμία βεζυρῶν μεγιστάνων καὶ παλαιοὶ οἶκοι λατρείας, κτίσματα εὐσεβῶν δωρητῶν. Πρῶτος μέγας καὶ Ἱερώτατος οἶκος λατρείας εἶναι τὸ μέγα τζαμίον *Αγιὰ·Σοφιὰ (τῆς *Αγίας Σοφίας), διοικήσον πρὸς τὸ ἐν Κωνσταντινούπολει τῆς *Αγίας Σοφίας, μικρότερον δικαὶον ἐκείνου. Καὶ τὸ ἐν Τραπεζοῦντι τζαμίον τῆς *Αγίας Σοφίας εἶναι ἴσον πρὸς τὸ ἑδόν. Τὰ τρία ταῦτα τζαμία τῆς *Αγίας Σοφίας εἶναι κτίσματα τῆς *Αι·Σόφη (*Αγίας Σόφης), θυγατρὸς τοῦ ἐν Σόφιᾳ Γιάγκουν νίοῦ Μαδιάν, διὰ τοῦτο καὶ λέγονται τζαμία *Αγιὰ·Σοφιά.

Τὸ μῆκος τῆς *Αγίας Σοφίας τῆς Θεσσαλονίκης ἀπὸ τῆς πρὸς τὸν ουρανὸν (N.) πλευρᾶς μέχρι τοῦ μιχρᾶτ (βωμοῦ) εἶναι 170 βημάτων, τὸ δὲ

¹ Τὸ κείμενον ἔχει «Δενκαρκίς» (Ντενκαρκίτ), ἀλλο δὲ γερμανικῶς «Δουναρέρκης».

πλάτος 125 βιτρίνων. Εἶναι δημος μοναδικὸν εἰς τὸ εἰδός του. Εἰς τὴν ἀριστεράν πλευράν τοῦ τζαμίου τούτου ὑπάρχει λαμπρὸς πράσινος ἄμβων (κιουρού), εἰς τὸν διπότον ἀνέρχεται τις διὰ κλίμακος ἐξ βαθμίδων ἐκ μονοίθου ἐγχρώμου λατυποπαγοῦς (σαφακί) μαρμάρου. Ὁ ἄμβων οὗτος, δημοιος τοῦ διποίου δὲν ὑπάρχει εἰς τὸν κόσμον, εἶναι εἰς τὸ ἔπαχρον ἀξιόθεατος, ἔργον τέχνης θαυμαστῆς καὶ περιέργου, τέχνης περιβοήτου καὶ ἀπανταχοῦ τῆς οἰκουμένης, γνωστὸς εἰς τὸν περιηγητὰς ἵηρᾶς καὶ θαλάσσης. Ἐντὸς τῆς δεξιαμένης τῶν ἀποχωρητηρίων τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ τζαμίου τούτου ὑπάρχουν τρεῖς σειραὶ ἀναβρυτηρίων καὶ πίδακες μὲ λεκάνας ἐκ λευκοῦ μαρμάρου. Καὶ διὰ τὴν περιγραφὴν τούτων ἡ γλῶσσα εἶναι ἀσθενῆς καὶ διάλικος θραύεται. Εἰς τὸ προαύλιον τῆς ἐξωτερικῆς πύλης τοῦ τεμένους τούτου ὑπάρχουν ἔννέα ἀπαστράπτοντες κίονες, τῶν διποίων ἔκαστος ἀξίζει ἀνὰ ἐν χαράτσιον Ρούμην. Ἐπὶ τῆς πρὸς τὸν καμπλέ πύλης ὑπάρχει τὸ ἑξῆς χρονόγραμμα :

ve haza djamii dar adjyb
min-el-kufar meehouzou gharyb
selmajde' nassara min-ul-lah
ve liltarikh kil fethi karyb

ἔτος . . .

‘Αλλ’ ἡ περιφέρεια τοῦ θόλου τῆς ‘Αγιᾶ-Σοφιὰ αὐτῆς, ἔργον τοῦ διασήμου καὶ προβλεπτικοῦ ἀρχιτέκτονος, καὶ τοῦ θόλου τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει τζαμίου τοῦ Σουλτάνου Σελίμ, εἶναι κατὰ εἶκοσι πήχεις μεγαλειτέρα τῆς τοῦ θόλου τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει τεμένους τῆς ‘Αγίας Σοφίας, ἀλλ’ ἐδῶ εἶναι χαμηλότερος τοῦ τῆς ‘Αγίας Σοφίας. Τὸν θόλον δημος τῆς ‘Αγιᾶ-Σοφιὰ αὐτῆς διηθεῖς ἀρχιτέκτονν ἐκάλυψε διὰ μολύβδου τοιούτου, ὅστε εἶναι δλως ἀπίθανον νὰ δυνηθοῦν οἱ τεχνῖται τῶν ἡμερῶν μας νὰ κατασκευάσουν τοιοῦτον ἐκ μολύβδου ἐπικάλυμμα. Ἐνῷ συνήθως δι μόλυβδος γίνεται κυανοῦς, δὲ τῆς ‘Αγιᾶ-Σοφιὰ αὐτῆς μετατρέπεται πρὸς τὸ κίτρινον. Ω; ἐκ τούτου κάποτε οἱ Ἐβραῖοι τῆς Θεσσαλονίκης, ὑποθέσαντες διτὶ περιέχει χρυσόν, ἐδοσαν εἰς τὸν διοικητὰς 40.000 γρόσια, διποις δῆθεν ἀνανεώσουν τὸν μόλυβδον τοῦ περιλάμπρου τούτου τζαμίου. ‘Αλλ’ οἱ τίμιοι Μουσουλμάνοι δὲν συγκατετέθησαν καὶ οὕτω χάριτι θείᾳ τὸ ἐκ μολύβδου ἐπικάλυμμα μένει ὡς ἡτο καθ’ ἡν ἐποχὴν ἡτο γεός τῶν ἀπίστων. Ἐντὸς τοῦ τζαμίου δὲν ὑπάρχουν πλῆθος πολυέλαιος· καὶ ἀλλα ἀνιρητήματα.

Τὰ μόνα ὠραιαὶ εἶναι ὁ βιωμὸς (μιχράπ), δι ἄμβων (μακράπερ) καὶ ἡ σο-

λέα. Αἱ κανδῆλαι τοῦ διως εἶναι ἀναρθμητοί. Καὶ ὁ εἰς ὑψηλὸς μιναρές του εἶναι μοναδικὸν ὑπόδειγμα. Ὁ δὲ κῆπός του εἶναι διακόσιμητος ἀπὸ διωροφόρου δένδρα τοιαῦτα, ὥστε ὑπὸ τὴν σκέπην ἐκάστου τοιούτου παχυσκίου δένδρου ἡ ἐπιρεια τοῦ ζειδώρου ἡλίου δὲν εἶναι αἰσθητὴ ἐπὶ τοῦ ἑδάφους. Συνελόντι δὲ εἴπειν εἶναι περίλαμπρον τέμενος θεοπειθὲς ἀποτελοῦν ἐντεντήμιον τῶν σοφῶν καὶ ἐναρέτων.

Διαιωνισθήτω μέχοι σύντελείς τῶν αἰώνων.

Τὸ δὲ Ἐσκέ-Τζαμί (παλαιὸν τζαμίον) εἶναι μοναδικός, εἰς τὸ εῖδός του παραμέγιστος θόλος, οὐχὶ λιθόκτιστος, ἀλλ' ἐν εἰδός τετραγωνικοῦ θόλου παλαιοῦ υδριοῦ, πολυβδοσκεποῦ διακοσμήτον δι' ὄφαισιν κυπαρίσσων καὶ στηρίξομέν τον ἐπὶ εἰκοσιτεσσάρων ἀποστιλβόντων καὶ ποικιλοχρώμων μαρμάρινων πιόνων. Ἐπὶ τῶν ἐκατέρωθεν τῆς πρὸς τὸν κιμπλὲ πύλης καλλιτεχνικωτάτων παραστάδων ὑπάρχουν ἐλικοειδεῖς καὶ κοχλιοειδεῖς γλυφαὶ τόσον ὀφαῖαι, ὥστε προξενοῦν τὴν ἐντύπωσιν διὰ εἶναι θαύματα μαγείας. Τὸ μῆκος τοῦ τζαμίου τούτου εἶναι διακόσια βίματα, τὸ δὲ πλάτος ἑκατὸν δέκα. ἔχει ἔνα περίκομψον ὑψηλὸν μιναρέν, διοικούστον δὲν ὑπάρχει εἰς τὴν πόλιν ταῦτην.

Θέα τοῦ τζαμίου τοῦ ασυλτάν-Χορτάτζ, οὗ τὸ μνημόνιον εἶη θεόρ.

Τὸ περίλαμπρον τοῦτο τζαμίον εἶναι δικτὸν ἀψίδες¹ διοικαὶ πρὸς τὰς τῶν παλαιῶν Περσῶν βασιλέων², ἐπὶ στρογγύλου τοίχου, τῶν ὅποιων ἐκάστη διοικάζει πρὸς τὴν οὐρανίον Ἱριδα. Ἐπὶ τούτων ἐγείρεται ὡς ἐπὶ τόξου τῆς δυνάμεως πεπαλαιωμένος θόλος, οὗτος τὸ ὑψός εἶναι κατὰ πέντε πόδας χαμηλότερον τοῦ θόλου τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἀγίας Σοφίας. Εἶναι θόλος τόσον ὑψηλός, ὥστε ὅταν τὸν βλέπῃ μὲ τὸ βλέμμα φοβισμένον ὁ ἄνθρωπος μένει ἐνεδός καὶ ἐκθυμιβός, διότι ὁ ὑψηλὸς οὗτος θόλος ἔχει δικτὸν τόξα εἶναι δὲ διακόσιμητος μὲ λεπτονγίματα ἐκ πολυτίμων λίθων, διασκενασθεὶς ὑπὸ τῶν παλαιῶν τεχνιτῶν τόπον θαυμα-

¹ Εἰς τὸ κείμενον τοῦ Ἐβλιγιᾶ ἡ λέξις «τάξ» (=ἀψίδες), γράφεται μὲ τὰ γράμματα τέ ἐ λ ἵ φ καὶ κι ἄ φ. Ως γνωστὸν διως εἰς τοὺς τουρκομαθεῖς, ἡ λέξις αὐτῇ γράφεται μὲ τή, ἐ λ ἵ φ καὶ κι α φ (οὐγι κι ἄ φ). Τὴν παχυλήν αὐτῆν ἀνορθογραφίαν κρίνεται περιττὸν νά διορθώσῃ ὁ Τορρκος ἐκδότης.

² Ἡ ἐν τῷ πρωτοτύπῳ λέξις ἀναγνωστέα οὐχὶ κι ε σ φ (=κλασματικός) αλλὰ κι σ φ i, τὸ διοίκον εἶναι τίτλος διδόμενος εἰς τοὺς τελευταίους Πέρσας βασιλεῖς τῆς δυναστείας τῶν Σασανιδῶν.

σίως, ὅστε ὑπὸ τὸν οὐρανίον θόλον¹ τοῦ κόσμου τούτου οὐδὲ εἰς τοὺς κήπους τῆς Ἐρέμη τοῦ Σεδᾶ² ηδυνήθη μεχιτέκτιν τις νὰ ἀνεγείρῃ τοιοῦτον κτίσμα.

Τὰ εἰς τὰ ἔνδον καὶ τὰ ἔξω τοῦ τζαμίου τούτου ὑπάρχοντα παντοειδῆ τεχνουργῆματα καὶ αἱ ἀφιστοτεχνικαὶ γλυφαὶ εἶναι τοιαῦτα, δύοια δὲν εἰδον οὔτε εἰς τὸν ἐν τῷ φρουρίῳ τοῦ Μπέτες³, ἔδρας τοῦ αὐτοχράτορος; τῆς Γερμανίας, ναὸν τοῦ Ἀγίου Στεφάνου. Τὰ δὲ λεπτουργῆματα τοῦ μιχράπ (βιουμοῦ) καὶ τοῦ μινατέρ (ἀμβωνος) τοῦ μεγάλου τούτου τεμένους εἰς οὐδὲν ἔτερον τζαμίον ὑπάρχουν. Ἐν ἐνὶ δὲ λόγῳ ή γλῶσσα εἶναι ἀσθενής καὶ ὁ κάλαμος ἀνεπαρκῆς διὰ τὸν ἔπαινόν του. Ὁ θόλος δικιώς αὐτοῦ δὲν εἶναι μολυβδοσκεπής. Εἶναι κεκαλυμμένος ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν ἀπίστων ὑπὸ εἰδούς τετραγώνων κεραμίδων, παλαιᾶς κατασκευῆς, αἵτινες καὶ αὗται εἶναι κατὶ τὸ ἀξιοθέατον. Καὶ μάλιστα, διὰν ὁ θόλος τῆς ἐν Κωνσταντινούπολει Ἀγίας Σοφίας κατέπεσε τὴν ἥμεραν καθ' ἣν ὁ πανάγιος Προφήτης ἡλθεν εἰς τὸν κόσμον τὴν νύκτα τῆς Δευτέρας, δωδεκάτης τοῦ μηνὸς Ρεμπί-ουλ-ἔββηλ ἐκ τῆς μήτρας τῆς Ἐμιτέ, καὶ ὁ θόλος τῆς ἐν τῇ Θεσσαλονίκῃ ταύτῃ Ἀγίας Σοφίας, ὡς καὶ ὁ θόλος τοῦ τζαμίου τοῦ Χορτάτζ, κατέρρευσαν, ἀνοικοδομηθέντες κατόπιν, ὡς εἶναι φανερὸν ἐκ τῶν ἀνακαινισθέντων μερῶν τοῦ πρὸς τὸν κυπλὲ (N.) τμήματος τοῦ θόλου. Καὶ μάλιστα εἰς δὲν τὰς ἑλληνικὰς ἴστορίας ἀναφέρεται ὅτι ἡ θυγάτηρ τῆς Ἐλένης, μητρὸς τοῦ Μεγάλου⁴ Κωνσταντίνου ἀφοῦ ἔκτισε τὸ τζαμίον τοῦτο τοῦ Χορτάτζ, ἔκτισε τὸν ἐν Ἱερουσαλήμι ναὸν τῆς Ἀναστάσεως (Καμπέ), διποτέρη κατ' ἀναλογίαν παρὰ τοῖς ἀπίστοις, διν τόπον καὶ ἡ Καάβι (Κιαμπέ). Τόσον ἀρχαῖον εἶναι τὸ τέμενος τοῦτο. Τὸ ἐπὶ τῆς πύλης αὐτοῦ χρονόγραμμα ἔχει ὡς ἔξης:

Μπουνοὺν φετχινὲ σάī βὲ χιμὲτ ἐττὶ σέηχ Χορτατζῆ.

Ταρίχ χακκιντᾶ ἄβνι χαδὶ Ἰλὲ μουχτεδὶ ὀλντοῦ

Κίλιντὴ τσοὺν ναμᾶς ἵτσιντὲ Ααχικ ταριχὶν ντεντὶ

¹ Εἰς τὸ κείμενον ὑπάρχει ἐν τῷ φράσει ταύτῃ ἡ ἀραβικὴ λέξις :ἀτλάς:, δι' ἣς ὑπεδίλουν οἱ "Αραβες ἀστρονόμοι" ἡ ἀστρολόγοι τὸν ἐποθετικὸν θόλον τοῦ οὐρανοῦ, ὅστις ἔκειτο πέραν τῶν τροχιῶν τῶν ἀστέρων καὶ ἦτο κενὸς ἀστρον.

² Κατά τὰς ἀραβικὰς παραδόσεις ὁ Σεδᾶτ (Chédad) ἦτο μυθικὸς βασιλεὺς τοῦ ἐν Υεμένῃ κατοικήσαντος λαοῦ τῶν "Ἄδ (Aad), τῆς δυναστείας τῶν Χιμαριτῶν ἡ Ὁμηριτῶν, θεωρούμενος τρισέγγονος τοῦ Νῶε ἐκ τοῦ Χάρη, καταστάς δὲ διάσημος διὰ τὰς ὑπ' αὐτοῦ κτισθείσας πόλεις καὶ τὰ κτίσματά του ἐν γένει, ὃν ἐν ἡτο ὁ κήπος Ἐρέμη, ἔχων καὶ ώραιον περίπτερον. Ὁ Ἐβλιὰ ἀναφέρει συγκάτις τῶν θρυλικὸν τοῦτον "Αραβα βασιλέα, δσάκις θέλει νὰ ἐπαινέσῃ κτίσμιόν τη.

³ «Μπέτες» δύνομαζουν ἐνίστε οἱ παλαιοὶ Τούρκοι ἴστορικοι τὴν Βιέννην ἐκ τοῦ ἀρχαίου οὐγγρικοῦ αὐτῆς ὄντόματος.

⁴ Τὸ Μεγάλον (μπουνγιούν) ὑπάρχει εἰς τὸ κείμενον τοῦ Ἐβλιὰ.

Μποῦ ντένε κισχνὲ λα-chek ἔχλι ίσλαι μάμπετ ὀλντοῦ¹,
ἔται . . .

ητοι :

Ο σείχης Χορτατζῆ κατέβαιε πόχθους καὶ προσπαθείας πρὸς κατάκτη-
σιν τοῦ, Χάριν τοῦ μοναστικοῦ τύγματος, μελα συνάρσει προσῆλθεν εἰς τὴν ἀλη-
θῆ πίστιν.
Ἐπειδὴ ἐντὸς αὐτοῦ ἐτέλεσθη τὸ ναψάζι (ἢ προσευχὴ) δὲ Aachik εἶπε τὸ
[χρονόγραμμα αὐτοῦ.

Ἡ παλαιὰ αὕτη μονὴ ἔγεινεν ἵερὸν τέμενος τῶν ἀληθῶν Μουσουλ-
μάνων. Μίαν ἡμέραν τῷ 988 (1580), ἐνῷ ἦτο ἐκκλησία, ὁ ἄγιος ἀναφο-
νῶν μεθ' ὅλων τῶν σοφίδων (καλογήρων) τὸ «Ἄλλαχ! Ἄλλαχ!», ἔκαμεν
ἔφοδον, ἐκνοίενσε τὴν μονὴν ταύτην ἐκ τῶν χειρῶν τῶν παπάδων καὶ
τὴν πετέτοεφεν εἰς μοιαμεθανικὸν τέμενος. Ἀκόμη καὶ τώρα ὁ μιναρὲς
αὐτοῦ ἔχει τρεῖς σημαίας, ἐπὶ δὲ τοῦ θόλου του, ἀντὶ σημαίας, ἔθεσαν
τὸν λέθητα αὐτοῦ, δστις εὑρέθη θαμμένος μὲ χρυσίον ἐντὸς τῆς γῆς. Υ-
πάρχει δὲ καὶ ἄμβων ἐκ μονολίθου μαρμάρου μὲ ἐξ πόδας, δπως ἐπ' αὐ-
τοῦ ἀπαγγέλλεται ἢ ἐσπερινὴ προσευχὴ, δστις μένει εἰς τὸν ἐσωτερικὸν
κῆπον. Καὶ ὁ ἄμβων οὗτος εἶναι ἀξιοθέατος καὶ μοναδικὸς εἰς τὸ εἰδός
του.

Τὸ τζαμὶ τοῦ Αζεζρὶ Κασίμ πασᾶ.

Καὶ τοῦτο εἶναι ὑψηλὸς μολυβδοσκεπῆς θόλος ἔνδινος ἐν μέσῳ κυ-
παρίσσων. Καὶ τούτου ὁ μόλυβδος εἶναι διακόσιητος λίαν καλλιτεχνικῶς.
Ἀπὸ τῆς πύλης τοῦ καμπῆ (N.) μέχρι τοῦ μιχρᾶτ (βωμοῦ) τὸ μῆκος
τοῦ τζαμίου τούτου εἶναι 220 ποδῶν, τὸ δὲ πλάτος του 150 ποδῶν. Ἐντὸς
αὐτοῦ ὑπάρχουν 150 ἐν συνόλῳ μικροὶ καὶ μεγάλοι κοινῷ κίονες ἐκ
λευκοῦ καὶ πολυχρόμιου μαρμάρου (σοιμακί) μὲ φλέβας, εἰς τίνας δὲ
ἀψίδας ὑπάρχουν ἐπάλληλοι μικροὶ κίονες, διότι τὸ τζαμίον τοῦτο ἐκτί-
σθη ὡς οἰκοδομὴ διώροφος. Αἱ ἐντὸς τοῦ τζαμίου μαρμάριναι ἐστιλβωμέ-
ναι τετράγωνοι πλάκες τοῦ δαπέδου εἶναι τόσον μεγάλαι δσον τάπητες,
ῶν ἐκάστη πλευρὰ ἔχει μῆκος πέντε ἢ ἐξ ποδῶν. Ολόκληροι αἱ πλευραὶ
τῶν τεσσάρων τοίχων εἶναι ἐπενδεδυμέναι μὲ μεγάλα φλεβωτὰ μάρμαρα
περιέργου καὶ θαυμασίου εἴδους, ἀληθῶς ἀξιοθέατα καὶ ἀξιοπεδίεογα.

¹ Ο Τούρκος ἐκδότης γράφει ἐν ὑποσημειώσει, δι τὸ τελευταῖος σ.άχος (δη-
λαδὴ ἡ ἀριθμητικὴ ἀξία τῶν γραμμάτων του) δίδει τὸ ἔτος (Ἐγίρας) 988 (=1580).
καὶ ἐπομένως ἡ ἡ χρονολογία αὐτῆ εἶναι ἀνακριβής, ἡ ἡ κατωτέρω ἀναφερομέ-
νη (988).

Ἐκάστη πλάξ είναι χαμαιλεοντείως πολύχρωμος, ύποδειγματική εἰς τὸ εἶδός της, ἀξία νὰ ἐφελκύσῃ τὴν προσοχὴν τῶν ἔρασιτεχνῶν.

Ἐντὸς τοῦ τζαμίου τούτου ὑπάρχει φρέαρ ὕδατος ζωῆς (ἀμπον-χαγιά), τοῦ ὅποίου ἡ πόσις προσκαλεῖ εἰς τὸν ἄγνωτον ἔμετον. Ἀν δὲ πλυθῇ κάνεις μὲ τὸ ὕδωρ, τὸ ὅποίον είναι πολὺ ωφέλιμον, θεραπεύεται κελεύσει Θεοῦ τοῦ Ὑψίστου, ἢν ἔκαστεν ἐκ σφοδροῦ πυρετοῦ. Ἐν ἐνὶ λόγῳ δὲ κάλαμος ἀδυνατεῖ νὰ πλεξῃ τὸ ἐγκόμιον τοῦ τζαμίου τούτου. Ἐσωθεν τῆς πρὸς τὸν κιπλὲ πύλης τοῦ τζαμίου τούτου, πρὸς ἀριστεράν, εἰς ὑψος ἀναστήματος ἀνθρώπου, ὑπάρχει φέρετρον (κιβούριον) ἐκ λευκοῦ μαρμάρου ἐντὸς τοῦ ὅποίου είναι τεθαμμένος κατὰ τοὺς Ἕλληνας ἴστορικοὺς ὁ Καστρί, ἐκ τοῦ ὅποίου λέγουν «Κασίμ-γκιουνοῦ» (ἢ ἡμέρα τοῦ Καστρί)¹. Καὶ μάλιστα ἡ ἐμὴ ἐλαχιστότης², ἐρωτήσαντος τοῦ Βασιλέως Αὐτοκράτορος Καίσαρος (Καίσαροβασιλέως) τῆς Γερμανίας περὶ τοῦ μαρμαρίνου ἱβουρίου τοῦ Καστρί πασᾶ τούτου, ἀνέφερα πῶς εἶδον καὶ ἐπεσκέφθην αὐτό, ἐφ' ὃ ἀπαντεῖς οἱ Ὑπουργοί του, καὶ οἱ δοῦκές³ του, καὶ οἱ ἀρχηγοί⁴ του, καὶ διερμηνεύεις του Μιχέλη⁵ μὲ ἥρωτησαν «πῶς τὸ εἶδες;» καὶ ἐγὼ ἀπήντησα: «Νά, ἐπὶ ἐνὸς μαρμαρίνου τετραγώνου φερέτρου ὑπάρχει ἐλληνιστὶ ἐπίγραμμα ἐκ τοιάκοντα στίχων. Ἐχει καὶ ὑπηρέτας, οἱ ὅποιοι τὸ σκουπίζουν, τὸ κα-

¹ Κασίμ-γκιουνοῦ τουρκιστὶ καὶ Ρούζου-Καστρί ἀραβιστεροῖσι δόνομάζουν οἱ Τούρκοι καὶ οἱ Ἀραβῖς τὴν ἡμέραν τοῦ Ἀγίου Δημητρίου, θεωρουμένην ὡς ἀρχὴν τοῦ χαιμῶνος καὶ σχετιζομένην πρὸς ποικίλας παραδόσεις καὶ δεισιδαιμονίας. Σημειωτέον διὰ Καστρί δόνομάζετο τὸ πρῶτον ἄρρεν τέκνον τοῦ προφήτου τῶν Μουσολμάνων Μωάμεθ.

² Οὗτοι μεταφράζομεν ἡ μᾶλλον παραφράζομεν τὴν παρὰ Τούρκους ἐν χρήσει ἐκφραστιν «μπού χακίο» (καὶ μπού φακίο), σημαίνονταν κυριολεκτικῶς «αὐτὸς διαπεινός» (ἢ αὐτὸς διαποιός), τῆς ὅποιας, μετριοφρονῶν δῆθεν ποιεῖται χεῖρον συχνάκις καὶ ὁ Ἐβλιγιᾶ, διάκις παρεμβάλλει καὶ τὸν ἑαυτόν του.

³ Τὸ κείμενον ἔχει «Ἐρσεκ» καὶ κατ' ἄλλην γραφήν «Χέρσεκ». Μετεφράσαμεν δοῦξ, διότι δὲ Ἐβλιγιᾶ φαίνεται ὅτι μεταφέρει, οὗτος εἰς τὴν τουρκικὴν τὴν γερμανικὴν λέξιν «Herzog» (δούξ), ἐξ ἣς καὶ ἡ τουρκικὴ δόνομασία τῆς Ἐρζεγοβίνης (Χέρσεκ). Ἡ λέξις Herzog, παραγομένη φαίνεται ἐκ τοῦ Heer (=στρατός) καὶ ziehen (=σύρειν), σημαίνει στρατιωτικὸς ἀρχηγός καὶ ἵτο τὸ ἀντίστοιχον τοῦ λατινικοῦ dux.

⁴ Τὸ κείμενον ἔχει τουρκιστὶ «γουρούκ» (δηλαδὴ «γρούκ»), ὁ δὲ Τούρκος ἐκδότης παρατηρεῖ ἐν ὑποσημειώσει διὰ εἰς τὸν τόρον (τοῦ «δούποιπορικοῦ» τοῦ Ἐβλιγιᾶ) ἡ λέξις φέρεται τουρκιστὶ «γκουρούφ». Ἐπομένως θὰ πρόκειται περὶ παραφράζας τῆς γερμανικῆς λέξεως Graf, ἷτος σημαίνει «κόμης» (comes).

⁵ Εἰς ἄλλο χειρόγραφον είναι «Μιχέλ». Ἰσως νὰ πρόκειται περὶ τοῦ δόνοματος Michaelis ἢ Michelli.

θαρίζουν και τὸ προσέχουν». 'Ο βασιλεὺς καὶ δῆλοι¹ εὐχαριστηθέντες εἶπον: «Ἄλιθεια τὰ εἰδες;» *Καὶ δῆλοι ὅμοι μὲ τὸν Καίσαρα, ἐγερθέντες, ἀνέγνωσαν ἔνα σωρὸ χωρία ἀπὸ τὸ Ἐναγγέλιον, κατὰ τὸ φευδὲς θῷοςκευτικὸν ἔθιμόν των, πρὸς ἀνάπτανσιν τῆς ψυχῆς τοῦ ἐπωνύμου τῆς ἡμέρας τοῦ Κασίμ², μεν³ φαίνεται ἐκάθησαν. Αὐτὸ σημαίνει δι τὴ φήμη τοῦ τζαμίου τούτου ἔφθασε μέχρι τῶν χωρῶν τῆς Γερμανίας, δπον τὸ ἔκτιμον⁴.

'Ο ἔξω λεόρδες περιβόλος τοῦ τζαμίου τούτου τοῦ Κασίμ πασᾶ εἶναι μικρός. 'Αλλ' ἐν αὐτῷ ὑπάρχει μία λευκὴ λεκάνη πίδακος ἐκ μονοβόλου μαρμάρου, ἐντὸς τῆς δύοις χωροῦν τεσσαράκοντα μέχρι πεντήκοντα ἀνθρώπων. 'Ανωθεν τοῦ πίδακος ὑπάρχει θόλος ὑψηλὸς στηριζόμενος ἐπὶ δικτὸ λεπτὸν καὶ κομψῶν κιόνων ἐκ λευκοῦ μαρμάρου.

'Εαν τῆς ἀγορᾶς τῆς πρὸς τὸν κιμπλὲ κύλης τοῦ τζαμίου τούτου ὑπάρχει διακόσιμητον χρονόγραμμα ἐμφαίνον, δι τὸ ἐν λόγῳ τέμενος ἐκτίσθη ἐπὶ σουλτάνου Βαγιαζίτ Β' ἐν ἔτει Ἐγίρας 897 (1492)⁴

Τὸ Ἀλατζᾶ-τζαμί.

'Ἐπειδὴ ἔχει μιναρὲν πολύχρωμον τὸ ὄνομάζουν Ἀλατζᾶ-τζαμί. Καὶ τοῦτο εἶναι τζαμίον μολυβδοσκεπὲς τεχνουργημένον. Μετὰ τὸ τζαμίον τοῦ Χορτάτ⁵ τὸ λεόρδον τοῦτο τζαμίον εἶναι τὸ μᾶλλον ἐξαῦλωμένον.

Κατόπιν ὑπάρχει εἰς τὴν συνοικίαν Καβαφλὰρ (Καβάφικα) τὸ τζαμίον τοῦ Σουλεύμαν πασᾶ. Κατόπιν εἶναι τὸ τζαμίον τοῦ Χαμζᾶ βέη

¹ Εἰς ἄλλο χειρόγραφον «δῆλοι οἱ αὐλικοί».

² Δηλαδὴ τοῦ ἀγίου Δημητρίου.

³ 'Η δῆλη αὐτῇ ἀφήγησις περὶ τῆς ἀκροάσεως τον παρά τῷ αὐτοχράτορι τῆς Γερμανίας καὶ ἡ μετ' αὐτοῦ καὶ τῶν αὐλικῶν τον σπιχριθία εἶναι ἐν δείγμα τῆς φευδολογίας τοῦ Ἐβλιγᾶ. Λιότι πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ ὀμιλησετ ἐν Βιέννῃ περὶ τοῦ τζαμίου τοῦ Κασίμ πασᾶ (ναοῦ τοῦ Ἅγιου Δημητρίου τοῦ Μυροβλήτου), ἀφοῦ τὴν μὲν Θεοσαλονίκην ἐπεσκέφθη τῷ 1668, τὴν δὲ Βιέννην τῷ 1669 ὡς μέλος τῆς ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου Μεχμέτ τοῦ Δ' πρὸς τὸν αὐτοχράτορα Λεοπόλδον τὸν Α' ἀποσταλείσης ἐλτάκτου μεγάλης πρεσβείας ὑπὸ τὸν Καρά-Μουχαμέτ Ἀγᾶν, ἵτοι τρία ἔτη πρὸ τοῦ ἀνά τὴν Θράκην, Μακεδονίαν καὶ Ἐλλάδα πρὸς Κρήτην καὶ τάνακαλιν ταξειδίου του: 'Ἄγνοοῦμεν, ἀν τοιαῦται φευδολογίαι καὶ φανταστικαι συνδιαλέξεις μὲ ξένον ἥγεμόνα καὶ ξένους αὐλικούς, προσευχομένους μάλιστα διὰ τὸν φανταστικὸν Ἅγιον Κασίμ ("Αγ. Δημήτριον) ὑπῆρχάν ποτε εἰς ἄλλας περιγραφες ταξειδίων καὶ τοιαῦτα «Οδοιπορικά». Πῶς νὰ πιστεύῃ κάνεις εἰς τὰς ἄλλας αφηγήσεις τοῦ Ἐβλιγᾶ;

⁴ Τὸ ἔτος τούτο εἶναι ἀκριβῶς ἐκείνο, κατὰ τὸ ὄποιον ὁ γιός Δημητρίου τοῦ Μυροβλήτου μετετράπη εἰς τζαμίον ἐπὶ σουλτάνου Βαγιαζίτ τοῦ Β'.

παρὰ τὸ βεζεστένιον¹. Ἡμέραν καὶ νύκτα δὲν λείπουν ἀπὸ αὐτὸν οἱ πιστοί. Εἶναι κομψὸν τζαμίον μολυβδοσκεπές.

Κατόπιν εἶναι τὸ τζαμίον τοῦ Σινὰν πασᾶ ἐλκυστικὸν λαμπρὸν καὶ ώραιον τέμενος, κατόπιν τὸ Σακιγέ-τζαμί, οίκος λατρείας, ἔπειτα τὸ «Ἴκι-λουλελί-τζαμί» «τέμενος τὸν δύο λουλάδων», καλῶς διατηρημένον καὶ διακόσμητον, ἔπειτα τὸ «Ἴκι-στεριφέ-τζαμί» (τέμενος μὲ μιναρὲν δύο ξεξωστῶν). Ἐπειδὴ δὲ κτίτορος αὐτοῦ Σεριφὶ ἐφέντῃ ἔκτισε τὸν μιναρέν του μὲ δύο ξεξώστας, τὸν ἐθανάτωμαν γενόμενον μάρτυρα τῆς πίστεως (σχεζίτ). Εἴη τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ ἐπ' αὐτόν. Κατόπιν εἶναι τὸ «Ἀκτού-τζαμί» (Ὑπόλευκον τζαμί), τέμενος ώραιον καὶ διακόσμητον, ἔπειτα τὸ τζαμίον τοῦ Καρᾶ-Ἄλη Βέη, καλῶς διατηρούμενον, ἔπειτα τὸ «Τοπαλ-τζαμί» (Χολὸν τέμενος ή τέμενος τοῦ χωλοῦ), εὐκτήριος οίκος ἔχων μεγάλην κοινότητα καὶ πολλὰ ίερὰ κτήματα (βακούφια), ἔπειτα τὸ «Ἐσκί-Σαράϊ-τζαμίσι», τέμενος πολὺ περίκομψον, ἔπειτα τὸ Σεΐφουσλάζ-τζαμισί, μέγα τέμενος παλαιοῦ ωρθοῦ, ἔπειτα τὸ «Δαούτ-πασᾶ-τζαμισί», λαμπρὸν τέμενος δύοιον ποδὶς σουλτανικόν, ἔπειτα τὸ «Μπουρμαλί-τζαμί».

Συνελόντι δ' εἰπεῖν ὑπάρχουν εἰς τὴν μεγάλην ταύτην πόλιν πολλὰ σουλτανικὰ καὶ βεζυρικὰ τζαμία, τὰ δποῖα εἶναι μολυβδοσκεπῆ καὶ καλλιτεχνικῶς ἔκτισμένα. Ἄλλ' ἐκεῖνα, ἄτινα εἶδομεν καὶ ἐντὸς τῶν δποίων προσηγγίζημεν, δῆλα διάσημα, καὶ καλῶς διατηρούμενα, δῆλα κομψουργήματα, εἶναι τὰ ἀνωτέρῳ. Καὶ ἐπειδὴ δὲν ἔχομεν πλέον δύναμιν νὰ γράψωμεν περισσότερα, ἀρκούμεθα εἰς ταῦτα φοβούμενοι μήπως μηκύνωμεν τὸν λόγον.

Ἐκτὸς τῶν τζαμίων τούτων ὑπάρχουν ἐν σινόλῳ καὶ 150 μεστζίτια (μασγίδια) διὰ τὸν μουσουλμάνους τῶν συνοικῶν. Μεταξὺ τούτων πλείστα δσα εἶναι μολυβδοσκεπῆ, λιθόκτιστα, ἀρκετὰ μεγάλα, δῆτε νὰ δύνανται νὰ γείνουν τζαμιά. Πρῶτον τὸ μεστζίτι . . . Αὗτὰ εἶναι τὰ διάσημα παρεκκλήσια².

Περιγραφὴ τῶν ἱεροδιδακτηρίων (μεδρεσέδων)³ τῶν θεολόγων καὶ ἐρμηνευτῶν.

«Υπάρχουν ἐν δλῷ ἱεροδιδακτήρια, ἐξ ὧν ὁ μεδρεσές

¹ Βεζεστένιον εἶναι ἡ καὶ ἐν τῷ κειμένῳ τοῦ Ἐβλιγιᾶ ἀραβοπερσικῇ λέξις «μπεζαζιστάν» σημαίνουσαν «ἄγοράν» (μπεζάζ=ύφασματοπάλης).

² Ἐνταῦθα δὲ Ἐβλιγιᾶ μεταχειρίζεται δις καὶ τὴν λέξιν «ζαρτέν», ητις φημαίνει κυρίως «μονὴ» καὶ εἶναι ἐν χρήσει εἰς τὰς ἀραβικὰς χώρας (Ξουνία). Θέτει δημος δις ἀποσιωτητικά, παραλιπὼν τὴν ἀπαρίθμησιν.

³ Οἱ κυρίως μεδρεσέδες ἥσαν παρὰ Τούρκοις θεολογικαὶ σχολαὶ.

Περὶ τῶν σχολῶν τῶν ἱερουαριμόρων (χαφῖς)¹ τοῦ Κοραρίου.

Ὑπάρχονν ἐν συνόλῳ.

Περὶ τῶν δεοφτικῶν τάγμάτων καὶ τεκνέδων.

Ὑπάρχουν ἐν συνόλῳ . . . ἃξια μνήμης δεοφτικὰ μοναστήρια, ἐνδιαιτήματα σεβασμίων γερόντων καθηγουμένων. Μεταξὺ αὐτῶν εἶναι ὁ ἔξι τῆς πάλης Γενὴ καποῦ ἀριστα διατηρημένος καὶ διακόσμητος μεβλεβηγανὲς² τοῦ Δξελαλεδδίν Ρουμῆ, μέγα εὐαγὲς ἴδρυμα τοῦ Ἐκμετζῆ-ζαδὲ Ἀζμετ πισσ. Διώτην περιγραφὴν τούτου ἡ γλῶσσα εἶναι ἀνεπαρκής. Ἐπειδὴ ὅμως μεγάλη εἶναι ἡ ἀγάπη ἡμῶν πρὸς τὸν μέγαν ἐκείνον σεντάνογ³, ἡς τολμήσομεν νὰ τὸν περιγράψωμεν.

Πρῶτον τὸ ἕδαφος τοῦ μεγάλου τούτου μοναστηρίου κεῖται ἐπὶ θέσεως ὑψηλῆς ἔξι τῆς πύλης Γενὶ-καποῦ, συνεδομένης πρὸς τὸ τρίχος, ὅποθεν ἡ θάλασσα τοῦ Αἰγαίου φαίνεται καθαρὰ κάτω ἀπὸ τοὺς πόδας τοῦ θεομένου. Καὶ δὲ τῶν κελλίων τῶν πτωχῶν (δηλαδὴ τῶν μοναζόντων) τὰ παράθυρα βλέπουν πρὸς τὴν θάλασσαν. Ἡ δὲ ἐσωτερικὴ αὖλή του κεῖται εἰς τὸ μέσον ἄλλης ἐκτάσεως μὲ πύλην σιδηρᾶν ὅμοίαν πρὸς πύλην φρουρίου. Ἐγειραῖται αὐθουσαν δεοφτικῶν ὁρχήσεων ἀναψυχῆς μὲ θόλον ξύλινον, περιστοιχιζομένην ἐκ τῶν τεσσάρων πλευρῶν ἀπὸ ίδιαίτερα διαμερίσματα, δῆλα περικυκλούμενα ἀπὸ καλλιτεχνικὰ κυκλιδώματα καὶ διακόσμητα μὲ χρυσαλεοντείως πολυχρόμους ζωγραφίας τῆς Τραπεζοῦντος. Εἶναι θόλος ἀξιοθέατος, καλλιτεχνικότερος ἀπὸ τῶν τῆς ἐν Βεσικτάς (Διπλοκιονίῳ) τῆς Κωνσταντινουπόλεως δεοφτικῆς μονῆς τῶν Μεβλεβήδων. Καὶ αὐτὸς ὁ Χαμπίπ-Νουτζάρ, ὁ γέρων πάτρων τῶν ξυλουργῶν, δὲν θὰ

¹ «Χαφῖς» (ἐκ τοῦ «χίφες»=διατήρησις, ἢς οὖ «χαφιζά» (=μνήμη) ἐλέγοντο οἱ ἔκμαθάνοντες καὶ ἀπαγγέλλοντες ὀλόκληρον τὸ Κοράνιον ἐκ στήθους.

² «Μεβλεβηγανὲς», (προφερόμενον καὶ «μεβλαανὲ») σημαίνει οἶκος (δηλαδὴ μονὴ) τῶν Μεβλεβήδων. Τὸ δὲ «Μεβλεβῆ», (παραγόμενον ἐκ τοῦ «μεβλᾶ» (=κύριος), εἶναι τὸ ὄνομα τῶν δεοφτισῶν τὸν τάγματος τοῦ Μεβλάνα (=Κυρίου ἡμῶν) Δξελαλεδδίν Ρουμῆ, τῶν ἄλλως λεγομένων «ὁρχουμένων δεοφτισῶν», ὑπενθυμιζόντων τοὺς ἥμετέρους κορύβαντας. Ο δὲ Δξελαλλεδδίν Ρουμῆ ἡτο μυστικοπαθῆς γεννηθεὶς ἐν Περσίᾳ, ἐπιονυμούμενος ὅμως «Ρουμῆ» (Ρωμαῖος), διότι ἡκμασεν ἐν Ἰ-κονίῳ, ἔδρᾳ τῶν Τούρκων σουλτάνων τῆς δυναστείας τῶν Σελτζουκιδῶν, οἵτινες ἐκαλοῦντο «Ρούμ», ως ἐγκατασταθέντες καὶ βασιλεύσαντες εἰς τὰς τεως βυζαντίνας (ρωμαϊκάς) ἐπιφοράς τῇ Μεκράς Ἀσίας. Ο Δξελαλεδδίν εἶναι ὁ ἴδιαντής τοῦ δεοφτικοῦ τάγματος τῶν Μεβλεβήδων. Απέθανε τῷ 1273.

³ Τὸ «σουλτάνος» σημαίνει ἐνταῦθα «ἀρχηγός».

ἥτο ίκανὸς νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν κατασκευὴν¹ θόλου δμοίου πρὸς αὐτόν. Εἶναι δμοίος πρὸς τὰς μαγικὰς ζωγραφίας. Καὶ αὗτοὶ οἱ μεγάλοι ἀριστοτέχναι τῆς ζωγραφικῆς, ώς ὁ Πέτρος, ὁ Μεζζάτ, ὁ Ἀγᾶ·Ριζᾶ·Κουλοῦ² καὶ ὁ Ἐρζένης δὲν θὰ ήδύναντο γὰρ συρουγίαν μίαν τοίχα τοῦ χωστῆρός των ἐπὶ τοῦ διαχρόνου τούτου φρουρίου. Καὶ μάλιστα πέριξ τῆς αἰθουσῆς τῶν δοχήσεων ὑπάρχουν κομψοί κίονες τελείας τέχνης, δμοία τῆς ὅποιας δὲν εὑρίσκεται εἰς ἄλλο δερβισικόν μοναστήριον. Τὰ δὲ ἐπὶ τοῦ βωμοῦ καὶ τοῦ ἀμβωνοῦ λεπτονγίματα αὐτοῦ ἵσως νὰ ὑπάρχουν μόνον ἐπὶ τοῦ βωμοῦ, τοῦ βήματος καὶ τοῦ ἀμβωνοῦ τοῦ εἰς τὰ σύνορα τοῦ Μπούντιν (Βιδίν, δηλαδὴ τῇ Βουδαρζήφοροι μας τοῦ Οδστονζόν³). Εἶναι ὁ κατάφυτος τεκκές τοῦ Μεβλέ-Νᾶ, κοσμούμενος ὑπὸ παντὸς εἴδους πολυελαίων. "Εχει ἔκιντοντάδας γυμνοπόδων καὶ ἀσκεπῶν γερόντων (dédé), ἐναρέτων καὶ ἀφωτιώμενών εἰς τὰ θεῖα, σοφῶν, πληγομένων τὴν καρδίαν γερόντων, οἱ ὅποιοι ἀπάγγελλουν τὸ μεσνεβί⁴ καὶ ἀναγινώσκουν τὸ κοράνιον. 'Ο ἄγιος αὗτοῦ σεῖχης (ῆγούμενος) ἐφένδης εἶναι μυστικοπαθῆς θεόληπτος, ἀνὴρ ἄγιος καὶ σεβάσμιος.

"Ο ίερὸς οὗτος οἶκος ἔχει βακούφια (ἀφιερώματα), ώς ἐκ τούτου δὲ τὰ ὡραῖα ἀγαθὴν τοῦ συσσιτίου παρέχονται ἀφθονα εἰς ὅλους, γέροντας καὶ νέους, πλουσίους καὶ πτωχούς. 'Αληθῶς λοιπὸν εἶναι διάσημος μονὴ δμοία πρὸς ἐπίγειον παράδεισον.

Κατόπιν ὑπάρχει ὁ τεκκές

Καὶ ἐν ἐνὶ λόγῳ εἰς ὅλους τοὺς τεκκέδες τῆς ὑπάρχουν δερβίσαι ἐκτελοῦντες τὰ τῆς λατρείας τιν.

'Εγκόμιον τῶν ἀναπαντικῶν λουτρῶν καὶ νιπτήρων

"Υπάρχουν ἐν συνόλῳ ἔνδεκα ὡραῖοι δημόσιοι λουτρῶνες. 'Αλλ' ἐκ τούτων θὰ μνημονευθοῦν μόνον τὸ ἐν Ἐπιτανγήφ Κιουτσούκ-χαμάρι (μικρὸς λουτρών), ὁ παρὰ τὸ δικαστήριον λουτρὸν Καζασκέρ-χαμαρί, τὸ

¹ Ο Ἐβλιγιά μεταχειρίζεται ἐδῶ τὴν παραστατικὴν ἔκφρασιν «νὰ κτυπήσῃ τὸν πέλεκύν του».

² Κατ' ἄλλην γραφήν «Σαχ-Κουλοῦ».

³ Πρόκειται περὶ τοῦ Στρογγοίου (Strigonium).

⁴ Μεσνεβί σημαίνει γενικῶς ποίημα ἢξ δμοιοκαταλήκτων διστίχων. Εἰδικῶς «Μεσνεβί» δονομάζεται τὸ ἐκ 47000 τοιούτων διστίχων περσικὸν ποίημα τοῦ Ἰδρυτοῦ τοῦ δερβισικοῦ τάγματος τῶν Μεβλεμήδων Δζελαλεδίν Ρουμῆ, ἀλληγορικοῦ, μυστικοπαθοῦς καὶ διδακτικοῦ περιεχομένου, ὃπερ θεωρεῖται ως ἐν τῶν ἀνιστέρων προτίντων τῆς μουσουλμανικῆς διανοίσεως, τοῦ δηοίου τὴν ἀγαγγωστὴν θεωροῦσιν οἱ Πέρσαι κυρίως, ως ἀνυψοῦσαν τὸν ἀνθρώπον πρὸς τὸν Θεόν καὶ ὀδηγοῦσαν εἰς τὸν θυσιόν βαθμὸν τῆς μακαριότητος.

Αγιά-Σοφιά-χαμαψί, ό όν τῇ ἐρθραιῇ σεννοικίᾳ τοῦ Χαλιξ-ἄγα, τὸ Γενί-Χαμά, καὶ οἱ τοεῖς λουτρῶνες τοῦ Συντάκη Βαγιαζίτ, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ πρῶτος, ὁ κάτω τοῦ φρουροῦ, λέγεται «Μπογλούτζα-χαμάψ», ὡς καὶ τὸ Κουλέ-χαμαψί, λουτρόν γένας καὶ λίστη φραιοῦ;

Ἐγκάδιος τοῦ λουτρῶν Μπέη-χαμαψί.

Οἱ λουτρῶν σύντος ἔχει φραιαν θέαν εἶναι δὲ εὐάερος, ὥραιος καὶ διακόσμητος. Εἴναι ἔργον ἀξιοθέατον, τέχνης περιέργου καὶ θαυμαστῆς. Οἱ τετράγωνοι τοίχοι καὶ οἱ κατάφωτοι θόλοι του δὲν ἔχουν ἑξιδρώσεις, μὴ ἀφίνοντες νὰ στάξῃ οὔτε μία σταγών. Οἱ τοίχοι του ἀναδίδουν εὐωδίαν ἀνθέων, τὸ δάπεδόν του εἶναι ἐπεστρωμένον μὲ χιλιάδας χιλιάδων πολυχρωμῶν καὶ λευκῶν μαρμαρίνων πλακῶν μήκους καὶ πλάτους πέντε ἑξ πήχεων. Οἱ θόλοι του φωτίζονται ἀπὸ χιλιάδας χιλιάδων φεγγιτῶν ἀπὸ κούνιταλλα, ἀφίνοντα νὰ περνῇ τόσον φῶς, ώστε καὶ λεπτὴ τοίχα ἀν εἶναι εἰς τὸ δάπεδον, φαίνεται. Ἐχει καὶ ἐν ίδιαιτερον περίπτερον, ὅπου δύνανται νὰ εἰσέρχωνται καὶ νὰ λούνωνται οἱ βασιλεῖς. Εἴναι θάλαιος ἐν εἶδει ἔξωστου, εἰς τὸν δροῖον ἄγει κλῖμαξ δικτὸν βαθμίδων. 'Αλλ' ἐκ τοῦ θαλάμου τούτου φαίνονται δῆλοι οἱ λουόμενοι εἰς τὸν κάτωθεν αὐτοῦ λουτήρας. Θερμὸν καὶ ψυχρὸν ὕδωρ ὃς εἶ διαυγὲς ἀπὸ τοὺς κρουνούς του εἰς τὸν λουτήρας. Εἰς αὐτὸν λούνονται μερικοὶ ἐκ τῶν προκότων καὶ τῶν ἐπιφανῶν. Εἰς τὸ μέσον τοῦ θόλου τῆς ψυχρᾶς αἰθουσῆς (σοουκλούν) ὑπάρχει μεγάλη καὶ ὥραιά δεξαμενὴ διμοία πρὸς τὴν ἐν τῇ ἔξωθεν προθήκῃ. Οἱ ἐποπτεύοντα ταύτης θεραπείαν γνωρίζει ἔνα συρρὸ τεχνάσματα ἐπιδεξιότητος.

Ἐν ἐνι λόγῳ ὁ θελήσιαρδιος αὐτὸς λουτρών δὲν ἔχει τὸν δμοιόν του, ἐκτὸς ἵσως τοῦ ἐν Μερζιφούν τοῦ ἐγιαλετίου τοῦ Σιβάζ (Σεβαστείας) ὥραιον λουτρῶν τοῦ Πλε-δεδὲ-Σουλτάν

Ἐγκώμια τῶν εἰς τὰ μέγαρα τῶν προκρίτων ίδιαιτέρων λουτρῶν.

Υπάρχουν ἐν συνόλῳ 300 λουτρῶνες εἰς τὰ μέγαρα τῶν ἐπιφανῶν. Πρῶτον δὲ λουτρόν τοῦ Πασᾶ-σαραγὶ καὶ δὲ τοῦ Μολλᾶ-σαραγὶ καὶ δὲ τοῦ Τσιφούτ-Γιαζγιά ἄγα καὶ δὲ τοῦ Κεζαγιά τοῦ Μαζμούτ ἄγα καὶ δὲ τοῦ Μεζμέτ ἄγα καὶ Αὗτοὶ εἶναι οἱ διάσημοι λουτρῶνες.

Περὶ τῶν χανίων τῶν χοτζαγκιάν¹.

Υπάρχουν ἐν δλῳ 16 χάνια τῶν ἐμπόρων, ἀλλ' ἐξ δλῷ τὸ μέγα-

¹ 'Η λέξις «χοτζαγκιάν», πληθυντικὸς τοῦ -χότζα-, σημαίνει, πρὸς τοὺς ἄλλοις, καὶ «κύριοι», ὡς καὶ «ὑπάλληλοι γραφείων τοῦ κατοτέρου βαθμοῦ».

λείτερον εἶναι τὸ «Σολοῦ-χάν» τοῦ Σουλτάνου Βαγιαζίτ Βελῆ (τοῦ Β') ἔχον ἄνω καὶ κάτω Ἐπειτα τὸ όμως καὶ τὸ Κουρδούνη-χάν. Αὐτὰ εἶναι τὰ μεγάλα.

Περὶ τῶν φιλοξένων καραβανσαραγίων.

‘Υπάρχουν ἐν θλιβόιοι ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ τὸν ἀριθμὸν καραβανσαράγια, ἐξ ὧν

Περὶ τῶν δικαώματων τῶν ἀγάμων ξενιτευμένων.

‘Υπάρχουν ἐν θλιβόιοι 70 δωμάτια ἀγάμων (μπενάρ ὅντασί), εἰς τὰ δοποῖα καρδικοῦν οἱ ξενιτευμένοι τεχνίται. Πρότον

Περιγραφὴ τῶν κρητῶν τοῦ φέοντος ὄδατος.

‘Υπάρχουν τοῦλάχιστον 64 ἀναψυκτικὰ βρύσεις, μεταξὺ δὲ ἄλλων ἢ εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἀγορᾶς κρήνη τοῦ Ἐκμεττζῆ-ζαδὲ Ἀζμέτ πασᾶ, αἱ βρύσεις τοῦ Σεΐζ-Χορτάτζ καὶ αἱ κρήναι τοῦ Σορκτάν Βαγιαζίτ Βελῆ καὶ

Περὶ τῶν εἴαγῶν σεμπιλχανέδων¹.

‘Υπάρχουν διὰ τὸν διψῶντας τοῦλάχιστον τὸν ἀριθμὸν σεμπιλχανέδες διὰ τὰς ψυχὰς τῶν ἐν Κερμπελῷ μαρτυρησάνταν². Εξ ὄλον δημοσίων ὁραιότερος εἶναι ὁ ἔνδοθεν τῆς πύλης Γιαλά-καποῦ, παρὰ τὰ γραφεῖα τῆς διευθύνσεως τοῦ τελωνείου, μολυβδοπιέπαστος. ‘Επ’ αὐτοῦ ὑπάρχει τὸ ἔξης χρονόγραμμα :

¹ «Σεμπιλχανέ λέγονται τὰ παρὰ τὰ τζαρία καὶ ἄλλα εὐαγῆι παθιδρύματα ίδιαιτερα περίπτερα, εἰς τὰ ὅποια ἐπὶ μεγάλων παραθύρων ὑπάρχουν ἔτοιμα χάλκινα κύπελλα πλήρη δροσεροῦ ὄδατος διὰ τὸν διαβάτας.

² Ἐν Κερμπελῷ τῆς Μεσοποταμίας (Ίράκ), ορῷ πόλει τῶν Σιντῶν Μουσουλμάνων (Περσῶν), N. τῆς Βαγδάτης, ὃντος ἐσφάγη ὑπὸ τῶν Σουννιτῶν (Ἀράβων), ὁ Χουσεῖν, ἀνακηρυχθεὶς ὑπὸ τῶν Σιντῶν μάρτυς. Ἐκεὶ ὑπάρχει ὁ τάφος τοῦ Χουσεΐν, τὸ ιερότερον προσκύνημα τῶν Περσῶν.

Χατίφι¹ γαῖπ ντεντὶ ταριχὲν
Μὰ κεβσὲρ² σεμπὶδ μανεκὲν
Ἐτος³

ἵτοι : Τὸ ἀπὸν Χατίφ οὐλέ τὸ χρονόγραμμα αὗτοῦ
“Ομοιον πρὸς τὸ νέκταρ τοῦ παραδείσου.

‘Εγκαταστάσεις φεόντων ὑδάτων

Πλεῖστοι δύοι φιλάνθρωποι ἔφερον εἰς τὴν πόλιν ταύτην τρεχάμενα νερά. Ἀλλ’ ἀπ’ ὅλα τὸ γλυκύτερον ὕδωρ ζωῆς εἶναι τὸ ἐρχόμενον ἀπὸ τὸ βουνὸν τοῦ Χορτάτζη, ὕδωρ πόσιμον διανγέστατον καὶ εἰς τὸ ἔπαχρον χωνευτικόν. Τὸ ὕδωρ αὗτοῦ τοῦ Χορτάτζη τρέχει εἰς ὅλα τὰ ἐν τῇ πόλει χάνια, τὰ τζαμᾶ, τοὺς λουτρῶνας καὶ τὰ μέγαρα τῶν ἐπιφανῶν. Ἀλλὰ καὶ πόσα καὶ πόσα νερά ἔρχονται εἰς τὴν πόλιν αὗτὴν ἀπὸ τὰ πρὸς δυοῖς δρυῆς! Δὲν εἶναι δῆμος τόσον ὀφέλιμα καὶ

Περὶ τῶν ἀριθμοῦ τῶν φρεάτων γλυκέος ὕδατος
εἰς τὰ μέγαρα τῶν ἐπιφανῶν.

Υπάρχουν 3060 φρέατα εἰς οίκιας ἐπιφανῶν ἐγγεγραμμένα εἰς τὰ κτηματολόγια. Πολλὰ ἔξ αὐτῶν εἶναι ἀμφισβητούμενα, πολλαὶ δὲ ἐκατοντάδες ἔξ αὐτῶν ἔχουν ὕδωρ ψυχρὸν ὡς πάγον.

Περὶ τῶν τσαροσῶν καὶ βεζεστενίων.

Υπάρχουν 4400 μαγαζεῖα τεχνιτῶν καὶ βιοτεχνῶν. Εἰς τὴν πόλιν αὗτὴν υπάρχουν δλοι οἱ περὶ πᾶσαν ἔργασίαν ἀσχολούμενοι, οἱ εἰς πᾶσαν τέχνην εἰδίκοι. Τὸ νὰ γράψῃ κάνεις διὰ τὰς ἔργασίν εἰνὸς ἐκάστου θὰ ἔμιχνε τὸν λόγον καὶ η ἀναγραφὴ αὐτῶν θὰ ἀπετέλει ἐμπόδιον διὰ τὸ ταξεδίον ήματον. Υπάρχει δῆμος εἰς τὴν πόλιν ταύτην θαυμάσιον λιθόκτισκον κτίσιον, μολυβδοσκεπὲς μὲ σιδηρᾶς θύρας καὶ αὐτὸς εἶναι τὸ βεζεστένιον. Ο εἰς τὸν οἶκον τοῦ ἐμπορίου εἰσερχόμενος τὰ χάνει κυριολεκτικῶς ἀπὸ

¹ Τὸ «Χατίφ» εἶναι κατά τοὺς Μουσουλμάνους πνεῦμα ἐκ τοῦ ὄποιον ἀκούονται ἡχοὶ μυστηριώδεις. «Κεβσὲρ» δὲ εἶναι πηγὴ τοῦ μωαμεθανικοῦ πάραδείσου ἐκ τῆς ὁποίας θὰ πίνουν δύοι πιστοί. Χατίφ σημαίνει καὶ ἀγγελος.

² Ο Τοῦρκος προτείνων τὴν μετά τὸ «κεβσὲρ» προσθήκην τοῦ «μπού» (=τοῦ το), εὑρίσκει ἔτος 1032 (=1623).

τὰς εὐωδίας τοῦ μόσχου, τοῦ ἀμβάρεως (ἀνυπέρ) καὶ τῶν ἄλλων ἀρωματώδῶν. Εἰς τὸ βεζεστένιον τοῦτο πόσοι καὶ πόσοι μεθωδῶς πλούσιοι ἔμποροι, κάτοχοι τῶν θησαυρῶν τῆς Αἴγυπτου, μετροῦν χρυσὸν (λίρας) καὶ γρόσια, τόσον ὥστε ὁ κρότος τοῦ μετρήματος προξενεῖ φρίκην εἰς τὸν ἀνθρωπὸν. Ἡ συρροὴ τῶν ἀγοραζόντων καὶ πωλούντων εἶναι ἀπερίγραπτος, ἀληθὲς ζατρίκιον δούματ, ὃπος ὑπάρχουν τριακόσιαι ὅδοι καὶ εἰς ἐκάστην ὅδὸν καὶ ἀπὸ μία συντεχύτι (ἔστραφ) 'Ἄλλ' ἐξ ὅλων αἱ μᾶλλον ἀξιοσημείωτοι εἶναι ή ἀγορὰ τὸν Ταχτ-ονί-καλὲ (ὑπὸ τὸ τεῖχος), καὶ ἔξω τοῦ τείχους τὸ Μισιο-τσαροὶ (αἴγυπτιακὴ ἀγορὰ) καὶ ἔσωθεν τοῦ τείχους τὸ χαλιτζιλάρ-παζαρὶ (άγορὰ τῶν ταπήτων) καὶ τὸ Χαβαφλάρ-παζαρὶ (άγορὰ ἑτοίμων ὑποδημάτων, τὰ καβάφικα) καὶ τὸ ζαγιατλαρ-τσαροὶ (τὰ οφτάδικα), η ἀγορὰ τῶν καρπούκιων καὶ σκούφων (τακίε) καὶ 'Ἄλλ' η ἀγορὰ τῶν καπηλείων καὶ τῶν πρατηρίων τοῦ μποζᾶ (μποζαχανὲ,¹ ενδισκοττῷ εἰς ἄλλην συνοικίαν, ἀποτελοῦσαι τὰ περίεργον θέαμα τῆς ἀγορᾶς τῶν διηνεκῶν καὶ ἀπὸ πρωΐας μεθυσμένων. Ἐδῶ ὑπάρχουν οἱ ἀπιστοὶ, οἱ ἔκδοτοι εἰς τὴν διαφύσιαν, οἱ ἐκδεδιητημένοι καὶ οἱ θαμῶνες τῶν ταβέρνειων. Υπάρχουν ἐν συνόλῳ 348 οἰνοκολεῖα καὶ καπηλεῖα, εἰς τὸ καθέναν ἐκ τῶν ὅποιων κατέρχονται ἀπὸ ἑκατὸν καὶ διακόσιοι ἔφιπποι ταξειδιῶται πίνοντες καὶ καταλόνοντες ἐκεῖ. Εἶναι καὶ χάνια καὶ κατοικίαι. Οἱ ἴδιοκτῆται τῶν μαγαζείων τούτων πωλοῦν ἀναισχύντως εἰς τοὺς ἀπίστους οἶνον καὶ κερδίζουν χρήματα. Θέαμα παράδοξον, διότι εἰς οὐδὲν ἄλλο μέρος τοῦ κόσμου ὑπάρχουν τοιοῦτοι ἔνενδονες ὅμοι καὶ καπηλεῖα, ὃπου οἱ ἀπιστοὶ κάπηλοι μὲ τὰς γυναικας καὶ τὰ παιδία τῶν ὑπηρετοῦν τοὺς μεθυσμένους ξένους. Καὶ δρως δταν κανεὶς μεθύσῃ, οὗτε τὴν χεῖρα ἐκτείνει πρὸς τὰ παιδία καὶ τὰς γυναικας τῶν καπήλων, οὗτε διὰ λόγων τὰς ἐνοχλεῖ. Ἐπικρατεῖ μεγάλη τάξις. "Οἱοι οἱ φέροντες ἀπὸ δῆλα τὰ χωρία εἰς τὰς πόλεις ἐμπορεύματα καὶ οἱ ἀποκομίζοντες πραγματείας, δῆλοι οἱ διαβατικοὶ καταλέοντες εἰς τὰ καπηλεῖα ταῦτα καὶ ὁ καθεὶς τῶν πίνει ἀπειρα ποτίδια οἶνον καὶ φεύγει. Υπάρχουν ἐν συνόλῳ 20 μποζαχανέδες, δέκα ἐπτὰ τέλεια καὶ λαμπρὰ καφενεῖα, εἰς ἐκαστον τῶν διποίων μουσικαὶ καὶ τραγουδισταὶ καὶ μεττάχηδες² καὶ ἀοιδοὶ καὶ γελωτοποιοὶ καὶ βιωμολόγοι. "Οἱοι οἱ ἐρωτόληπτοι, οἱ κομψεινόμενοι, οἱ παιηταί, οἱ ταξειδιῶται, οἱ ἀνθρωποι τῶν γραμμάτων σιναθροίζονται εἰς τὰ

¹ Τὸ κείμενον ἔχει «μποζαχανέ» (ψυγεῖον), ἀλλ' ὁ Τούρκος ἔκδότης διορθώνει «μποζαχανέ». Εἶναι δὲ ὁ μποζᾶς ποτὸν παρασκευαζόμενον ἐκ τῆς κέγχρου.

² Οἱ μεττάχηδες εἶναι μῆμος ή κωμῳδός, δοτὶς τὰς νύκτας τοῦ χειμῶνος, καὶ ίδιᾳ τὰς νύκτας τοῦ φαμαζανίου, διασκεδάζει τοὺς Τούρκους διαγρύμενος ἀστεῖα καὶ μιμούμενος ή παρωφδῶν διάφορα πρόσωπα.

καφενεῖα ταῦτα διερχόμενοι ἐκεῖ τὰς ὕδας των τὴν ἡμέραν καὶ νύκτα εἰς καλὴν συναναστροφήν.

“Οταν εἰς τὸν παλαιὸν καιρὸν ἔκτιζετο ἡ πόλις αὐτῇ, δῆλαι αἱ ὄρδοι καὶ αἱ συνοικίαι τῆς ἐσχεδιασθησάν εἰς αὐτῆμα ζατρικίου, εὐθύγραμμοι εἰς μῆκος δύο καὶ τριῶν χιλιόδοντων βιημάτων, δῆλαι λιθόστρωτοι. Ἀλλ’ αἱ ὄρδοι τῶν τσιφούτικῶν συνοικιῶν εἶναι πολὺ στεναὶ καὶ δῆλαι βρομεραὶ καὶ φυταραὶ, διότι ὅτι τοῦ ὄδοκαθαρισμοῦ ὑπάλληλος δὲν καθαρίζει τὸν δρόμον τῶν Ἐβραίων, οἵτε εἰσέρχονται εἰς τὰς οἰκίας των ἄλλοι ἀνθρώποι. Θεέ μου συγχώρεσέ μας! Εἶναι ἀληθής κόλασις . . .”

Πέρι τῶν συνοικῶν τῶν Μουσουλμάνων καὶ τῶν μονοθεϊστῶν.

Ἐν συνόλῳ ὑπάρχουν 48 συνοικίαι τῶν πιστῶν, μεταξὺ δὲ ἄλλων ἡ συνοικία Γεδί-Κουλὲ (Ἐπαπυργίου), ἡ συνοικία Βαρδάρη, ἡ συνοικία Καλαμαριᾶς, ἡ συνοικία Χορτάτζ, ἡ συνοικία Κασίμ πασᾶ, ἡ συνοικία Ἀγιὰ-Σοφιὰ (Ἀγίας Σοφίας) Αὗται εἶναι αἱ διάσημοι καὶ κοινῶς γνωσταὶ συνοικίαι. Ὑπάρχουν καὶ 16 ἐν συνόλῳ συνοικίαι τῶν ἀπίστων καὶ ἀμαρτωλῶν, ἥτοι αἱ συνοικίαι τῶν Ἀρμενίων, τῶν Ρωμηῶν, τῶν Φράγκων, τῶν Σέρβων (Σίρφ), τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Λατίνων¹. Εἰς τὰς συνοικίας ταῦτας κατοικοῦν καὶ αὗτοὶ οἱ ἀπαίσιοι. Ἀλλ’ αὗται κεῖνται κάτωθεν τῶν μουσουλμανικῶν συνοικιῶν, εἰς μέρος ἐπίπεδον πρὸς τὸ μέρος τῆς πύλης τοῦ τείχους τῆς Καλαμαριᾶς. Ὑπάρχουν ἐν συνόλῳ καὶ 56 συνοικίαι Ἐβραίων. Αὗτοὶ κατοικοῦν κάτωθεν τῆς Πύλης τῆς Σκάλιας (Ἴσκελὲ-καπούσον), κάτωθεν ἀκριβῶς τοῦ τοίχου τοῦ κάστρου. Εἶναι — μὴ δῷη Κύριος! — ἀπαίσια τσιφούτοσπίτα. Ἀλλ’ εὑρίσκονται εἰς ἐκλεκτὸν μέρος τῆς ἀγορᾶς τῆς πόλεως. Ὑπάρχουν δύος καὶ πυκνοκατοχημένα μέρη αὐτῆς.

Κατὰ τὰ βιβλία τῶν δικαστηρίων καὶ συμφώνως πρὸς τὰς ἀνακοινώσεις τοῦ δημοτικοῦ ἀρχοντος (σεχίρ-ἔμινί) καὶ τοῦ κεχαγιᾶ τῆς πόλεως ὑπάρχουν εἰς τὴν πόλιν αὐτὴν τῆς Θεσσαλονίκης κατὰ τὸ κτηματολόγιον 33060 ἐν συνόλῳ οἰκίαι² Μουσουλμάνων, Ρωμηῶν, Ἐβραίων, Ἀρμενίων καὶ ἄλλων ἀπίστων. Εἶναι δῆλαι μέγαρα πολυόφωφα, λιθόκτιστα μὲ ἀντί δύο καὶ τρεῖς αὐλάς, ἐστεγασμένα μὲ κεραμίδια ἐρυθρᾶ ὥστε ρουβίνιον, ἔχοντα δῆλα παράθυρα καὶ αὐλάς καὶ κλειστοὺς ἔξωστας (σαχινσίν)³ καὶ

¹ Λατίνοι λέγονται εἰς τὰ τουρκικὰ ληξιαρχεῖα (λατίν μαλλετί, ἔθνος τῶν Λατίνων) οἱ καθολικοὶ τὸ θρήσκευμα Τούρκοι ἐπήκοοι.

² Κυριολεκτικῶς «καπνοδόχοι» (μπατζά).

³ Εἶναι τὰ παρ’ ἡμῖν κοινῶς λεγόμενα «σαχνιοί» ή «σαχνίσιμα» (ἐκ τοῦ «σάχν»=«σκηνή» καὶ «σέιρ»=«θέαμα», ἀρα είδος θεωρείων).

ίδιαίτερη διαμερίσματα και ὑπόστεγα (τσαρντάκια) και ἀσκεπή περίπτερα¹, μέγαρα ἐπιφανῶν ἀνατολικομεσημβρίνων μὲ θέαν πρὸς τὸν κόλπον τῆς Θεσσαλονίκης. Εἰς ἑκατοντάδας τῶν μεγάρων (σαράγι) τούτων ὑπάρχουν κῆποι και ἀμπέλια και κομψοὶ παράδεισοι και φοδωνες και ἀφιονικῶς κελαδύζοντες πίδακες.

Κατὰ τὴν ἀπογορεύμ. τοῦ Ἐκμετζῆ-ζαδὲ 'Ἄχμετ πασᾶ ὑπάρχουν εἰς τὴν διοίκησιν (συντζύκτωνται) την πεντάκις ἑκατοντακισθίλιοι (600.000) ἄνθρωποι: 'Απὸ τῆς ἀπογραφῆς ἐξεῖνης σίμερον εἶναι περισσότεροι, διότι γνωστὸς εἶναι ὁ ἀφιθμός τῶν καθ' ἑκάστην ἡμέραν εἰς τὰ ἀρτοπωλεῖα πωλούμενον ἄρτουν. Λέγουν λοιπὸν διὰ οἱ κάτοικοι εἶναι περισσότεροι, διότι εἰς τὴν πόλιν πέτην ὑπάρχουν χριστιανοὶ και ἄλλοι ὅμιλοῦντες δῆλας τὰς γλωσσας τὰς ὅποιας ἔδωκεν ὁ 'Ὑψιστος Θεὸς ἐπὶ τῆς γῆς αὐτῆς, μὲ τοὺς προσένους και βαῖλους² των, μὲ τοὺς βένδες τῶν 'Αθιγγάνων και τοὺς βένδες τῶν Γιουρούκων και τόσων και τόσων παντὸς εἴδους ἔθνος πλασμάτων.

'Ἐγι ἐνὶ λόγῳ αὐτῇ ἡ πόλις τῆς Θεσσαλονίκης εἶναι μία μικρὰ Κονσταντινούπολις³. 'Ἐχει ἔως 100.000 Ἐβραίους και αὗτοὶ λέγουν τὴν Θεσσαλονίκην «ἡ Θεσσαλονίκη μας».

Περὶ τῶν ἱμαρέτιων και συσιτίων τῶν ἀπόρων ξέρων.

'Υπάρχουν ἐν συνόλῳ δέκα ἥξ ἱμαρέτια⁴, τῶν ὅποιων τὸ δάπεδον εἰμολινθδοκάλυπτον, εἰς ἑπτὰ ἐκ τῶν ὅποιων παρασκευάζονται πρωὶ και βράδυ εἰς τὰ μαγειρεῖα των φαγητῶν και ὅπου εἰς δίλους, πλουσίους και ἐπαίτας, γέροντας, 'Αθιγγάνους (Κυπτῆ, Γύφτους) δίδεται ὡς φαγητὸν ἀνὰ ἐν κύπελον (τάσι) ζωμὸς και εἰς ἀρτος....

Περὶ τῶν θεραπευτηρίων και φρεγοκομείων.

'Εντὸς τῆς πόλεως ταύτης δὲν ὑπάρχουσιν, ως εἰς τὴν 'Αδριανού-

¹ «Καμεριέ» (ἐκ τοῦ καμέρ=σελήνη), περίπτερον ὃπου κάθηται κάνεις ὑπὸ τὸ φῶς τῆς σελήνης.

² «Μπαλιός» (ἐκ τοῦ ιταλικοῦ baito) ὄνομαζον οἱ Τοῦρκοι ἄλλοτε ὅλους τοὺς προξένους.

³ Καὶ ἔδω ὁ Ἐβλιγιᾶ ἀντὶ «Ιστανμπόλη» γράφει τὸ ὑπὸ τῶν τότε Τούρκων προτιμώμενον «Ισλάμ-μπόλη» (=ποῦ ἔχει ἀφθόνους Μουσουλμάνους).

⁴ Τὰ ἱμαρέτια ἴσμαν φιλανθρωπικά καθιδρύματα, εἰς τὰ ὅποια διενέρθετο εἰς τοὺς σπουδαστάς τῶν ἐκ τῶν τζαμίων ἐξαρτωμένων σχολῶν ἄρτος, ζωμὸς και τὸ λεγόμενον ζερντέ-πιλάφ (κίτρινον μὲ ζάχαριν).

πολιν, τὴν Προῦσαν καὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν μεγάλα φρένοκομεῖα. Ἀλλὰ φιλάνθρωποι ἔδρυσαν παρὰ τὸ τζαμὶ τοῦ Καστρο-πασᾶ καὶ παρὰ τὸ τζαμὶ τοῦ Σεΐχ-Χορτάτζ βικονικούς θαλάμους μὲ θεράποντας διὰ τοὺς ἐκ ξένων μερῶν ἀρρώστους καὶ τοὺς λεοποιοῦται.

Περὶ τῶν φρένοκομείων τῶν ἀπίστων.

"Ἐναντὶ τῶν εὐαγῶν τούτων καθιδρυμάτων καὶ οἱ ἄπιστοι ἔχουν παραπλεύρως τοῦ μητροπολίτικοῦ νησοῦ ἐν ἄλλῳ τέλειον φρένοκομεῖον ἐπὶ πλησιαρχῇ, δικὸν δι' ἀγάπην τοῦ προφήτου Ἰησοῦ αἱ γραῖαι τῶν καὶ οἱ μάγειροι τῶν πεοικειοῦνται τοὺς ἐκ παντὸς βιλαγετίου ἐρχομένους ξένους ἀπίστους παρέχοντες εἰς αὐτοὺς τροφὰς καὶ ποτά.

Περὶ τῶν ὁραίων μημείων.

"Ἐγειρ μεταξὺ ἀλλοι μίαν ἀξιοθέατον πυριτιδαποθήκην, τῆς ὅποιας δῆλους τοὺς τροχοὺς στρέφονται ἵπποι καὶ ἀλέθονταν νυχθυμερόδην μαύρην πυρίτιδα. Ὁ κρότος τῶν τροχῶν τούτων ἀπονέτει ἀπὸ ἴκανῆς ἀποστάσεως ὡς ἀλλος κεραυνός. "Ἐγειρ ἕως τριακοσίους στρατιώτας μὲ διευθυντὴν καὶ ἀξιωματικούς

Περὶ τῶν ἰδιοτήτων καὶ τοῦ σχήματος τῶν ἀλευρομέλων.

"Ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ὑπάρχουσιν 170 ἐν συγκόλφῳ ὑδρόμυλοι μὲ ἕνα εἶδος τεχνικῶν τροχῶν ἴκανῶν νὰ προκαλέσονταν τὸν θαυμασμὸν καὶ τῶν Φράγκων. Εἰς κανὲν βιλαγέτιον δὲν ὑπάρχουν τοιοῦτοι ἀλευρόμυλοι. "Αν κανὲν ἀθῆφον παιδάκι ἐγγίσῃ τοὺς τροχοὺς τῶν μέλοιν τούτων στρέφονται μὲ κρότον καὶ παράγεται ἀλευρός σίτον.

Περὶ τοῦ διηγεκῶς καλοῦ ἀέρος.

Τὸ ἀναψυκτικὸν κλῖμα τῆς εἶναι τόσον καλὸν καὶ εὔκρατός, ὥστε θέρος τε καὶ χειμῶνος ἐρχόνται εἰς τὴν πόλιν κατ' ἀγέλας τὰ ἀρνάκια καὶ τὰ ἔριφια δὲς δῦρα. Τὸν χειμῶνα πολλοὶ γέροντες δὲν ἔχουν ἀνάγκην νὰ φοροῦν γούναν. Τὸ κλίμα τῆς εἶναι λαμπρὸν καὶ ἐκτεθειμένον εἰς τοὺς δυτικὸς ἀνέμους.

Περὶ τῶν ἀγνοπροσώπων καὶ ὑψηλετάπων μειρακίων.

"Οκα τὰ ἀξιέραστα μειράκια (δγλάνια) ἀπὸ τοῦ δεκάτου μέχρι τοῦ

είκοστοῦ ἔτους τῆς ἡλικίας των είναι ώραια. ‘Η φραιότης των φθάνει εἰς βαθμὸν τοιοῦτον, ὥστε κάθε μία ἀπὸ τὰς φυλίδας (ἔληγές) των είναι . . . είναι δὲ καὶ φύσει εὐφυεῖς.

Περὶ τοῦ ϕώματος γέων καὶ γερόντων.

“Οἱοι, καὶ αὗτοί οἱ ὀδύνατοι γέροντες, είναι κοκκινοπόδοσιοι καὶ ἔχουν τὸ μέτωπον ἐπίσης ἐρυθρίζον. Φθάνουν εἰς βαθὺ γῆρας καὶ είναι μακρόβιοι. Ἀκούμενοι καὶ εἰς ἡλικίαν ἑκατὸν ἑβδομήκοντα ἔτῶν, πάλιν ἵπτεύονται, ζωνόντων τὸ ξίφος καὶ είναι ἵκανοι πρὸς συνονοσίαν.

Ἐπαιρος τῶν ἀγγελομόρφων γυναικῶν.

“Οἱαὶ αἱ σεληνοπόδοσιοι κόραι καὶ γυναικες είναι εἰς τὸν αὐτὸν βαθμὸν ἡραῖαι καὶ χαριτωμέναι. Τὰ λόγια των είναι ζυγισμένα, οἱ ὀδύντες των μαργυριτόδεις, ἐκάστη δὲ θρὶξ τῆς κόρης των μαύρη διατίθεται νέα.

Περὶ τῶν ὄνομάτων τῶν ἀνδρείων ἀρδοῦντων.

‘Αφοῦ-Τσελεμπῆ, Μπαϊκούν-ζαδὲ ἀγᾶ . . .

Περὶ τῶν ὄνομάτων τῶν ἐναρέτων γυναικῶν.

Πρῶτον Γκιουλ-μισὲ (Gul-Miché) καὶ Γκιουλ-Μπουλᾶ καὶ Raïché-Kadin καὶ Ζουλφικάρ-Καδίν, καὶ Ἐμιζάν-Καδίν, καὶ Χεβεντί-Καδίν, καὶ Ἀαλίμ-Καδίν, καὶ Σαφιγέ-Καδίν, καὶ Μίχρι-Μάζ-Μπουλᾶ.

Περὶ τοῦ σχῆματος τῶν ἐνδυμάτων τῶν ἀνθρώπων.

“Οἱοι οἱ διακεκομιένοι ἐπιφανεῖς (ἀῖλαν) φέρουν καφτάνιον ἐκ μεταξιοῦ ἀτλαζίου καὶ ἐνδύματα μὲ πολύχρωμον ἐσωτερικὴν ἐπένδυσιν (φόδρα) καὶ σαμονρόγουναν, τὴν δὲ περιβάλλουν μὲ διαφόρων εἰδῶν χρυσοῦντα σαρίγια. Οἱ μεσαίας τάξεως φέρουν ἐπενδύτην ἐξ ἀγγλικοῦ ἐριούχου καὶ καφτάνιον ἐξ ὑφάσματος τῆς Δράμας, οἱ δὲ νεαροὶ φέρουν καλπάκι ἀπὸ σαμονρόγουνα.

Περὶ τῶν ἐνδυμάτων τῶν ἀξιεράστων κοριτσιῶν.

“Οἵαι αἱ κυρίαι καὶ αἱ δοῦλαι των φέρουν φερετζέδες ἀπὸ ἐριούχου,

αἱ δὲ πλούσιαι πολυτελῆ ἐπανωφόραι ἐκ μεταξωτοῦ χρυσοῦ φάντου. Τὴν κεφαλὴν καλύπτουν μὲ λευκὴν καλύπτων¹. Καί τον τὸ πρόσωπον καὶ βαδίζονταν αἰδημόνως.

Περὶ τῶν ὄνομάτων τῶν δούλων.

‘Ως ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὰ ὀνόματα τῶν δούλων εἶναι Φυρούρης, Περβίς, Ἰσκεντέρ, Τσακίρ, Κεκάν, Χαμαλλή, Κιντεμπλή, Μασκλόρ (Machklor), Φεργάτ, Γεράδη, Σεϊρί, Τεζ-Γκελήτη, Σαζίν (Chahin), Chérémét, Γιορβάν, Μπαλῆ, Γκεϊράτ, Γερούλη, Μπιαλέφη, Γκιονούλλον.

Περὶ τῶν ὄνομάτων τῶν θεραπαινίδων².

Περὶ τῶν ὄνομάτων τῶν ἐπιφανῶν καὶ προκρίτων.

Προφοτον ὁ διευθυντής τῶν τελωνείον Τσιφούτ-Γιαγιά ἀγᾶς καὶ ὁ Μαζμούτ ἀγᾶς

Περὶ τῆς εἰδικῆς διαλέκτου τῶν ἀγάδων.

Οἱ κάτοικοι διμήνιον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τέσσαρες γλώσσας, ἀλλὰ γνωρίζονταν ἀριστα τὴν τουρκικήν. Γνωρίζονταν καὶ τὰ Ἑλληνικὰ καὶ βονιγαρικά. Ἀλλὰ τὴν Ἐβραϊκὴν γλῶσσαν γνωρίζονταν πλεῖστοι, διότι ἴμερας καὶ ρυκτὸς ενδισκούνται εἰς συνάφειαν καὶ ἔχουν ἐργασίας μὲ Ἐβραίονς.

Ἐπαινός τῶν σοφῶν ἱατρῶν.

‘Υπάρχονταν τόσαι καὶ τόσαι ἑκατοντάδες σοφοί καὶ διαπρεπεῖς ἵστροι, ἐκ τῶν δποίων ὁ καθεὶς εἶναι οὗτος εἰπεῖν ὁ Ἱπποκράτης, ὁ Σωκράτης, ὁ Φίλικος καὶ ὁ Γαληνὸς τῶν ἡμερῶν ἡμῶν. Ἀλλ’ ἐξ ὅλων ἡ παρὰ τὸ Μπαλούκ-Παζάρ (τὴν Ἰζθυμαγορῶν) Σεγίτ Λατίφ Τσελεμιτῆ

Περὶ τῶν διαπρεπῶν χειρουργῶν.

Εἰς τὴν πολιτισμένην αὐτὴν πόλιν ὑπάρχονταν πλεῖστοι ὅσοι τέλειοι

¹ Ἐνταῦθα τὸ κείμενον ἔχει λέξιν ἀκατάληπτον: «ντουσί». Ὁ Τοῦρκος ἐκδότης παραθέτει «ντουγίκ» ή «ντουντού» καὶ προσθέτει ὅτι ίσως νὰ είναι «ντουβάκ». ή μᾶλλον η περσική λέξις «τετάζ».

² Κρίνομεν περιττὸν νά παραθέσουμεν τὴν σειρὰν τῶν ὄνομάτων τούτων.

καὶ ἄριστοι χειρουργοί, ἀλλ' ἐξ ὅλων ὁ τέλειος δεξιοτέχνης Φαγκούλ ὁ Φράγκος «Ἐλεμόρια»¹ εἶναι ἄριστος χειρουργὸς ἐκτελῶν ἔργα θαυμάσια μέχρι βαθμοῦ μαγείας, μὴ ἔχοντα ἀνάγκην ἐπαίνου.

Περὶ τῶν ἀρετῶν τῶν εὐσεβῶν σεῖχῶν καὶ ἐρημιτῶν.

“Ἄν καὶ μεταξὺ τῶν κατοίκων τῆς χώρας ἀπαντῶσιν ἀνθρώποι ἐκδειγμημένοι, ἐφωτύλοι, φαιδροί, εὔθυμοι καὶ ἀστειόλογοι, μεταξὺ δημος αὐτῶν ὑπάρχουν καὶ ἐκατοντάδες ἀνθρώπων θεοσεβῶν καὶ φιλοθρίσκων, οἵτινες νηστεύουν ἐκτελοῦντες τὰς τακτικὰς προσευχάς.

Περὶ τῆς Ἱερᾶς ποιήσεως τῶν ἐκλεκτῶν ποιητῶν.

Ὑπάρχουν πλεῖσται ἐκατοντάδες εὐφυῶν καὶ εὐγενῶν συγγραφέων καὶ ποιητῶν, πεπροικισμένων διὰ τῆς ποιητικῆς ἐμπνεύσεως διεξελθόντων ἀπαντας τοὺς κλάδους τῆς ἀνθρωπίνης γνόσεως καὶ κατόχων τῆς ἀγνῆς ποιήσεως, ἐξ ὅλων δημος ὁ Σεναζί-Τσελεπῆ.

Περὶ τῶν λογίων, τὸν δποίουε ἐγνωρίσαμεν.

Ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν ἥκθομεν εἰς συνάφειαν μὲ πλείστους δσους τσελεμπῆδες κατόχους τῶν χιλίων κλάδων τῆς ἐπιστήμης, ἐφαμίλλους τοῦ Δζεμσίτ² ἀλλ' ἐξ ὅλων . . .

¹ Κατ' ἄλλο χειρόγραφον «Ἐλεκόρτα», κατ' ἄλλο «Ἐλεκόρνα» καὶ κατὰ ἐν ἄλλο «Ἐλεμόρπα». Πάντως εἶναι δύσκολον νὰ μαντεύσῃ τις ποῖον δνομα ἡ ποία χώρα κρύπτεται ὑπὸ τὴν παραμόρφωσιν ταῦτην. “Ισως νὰ πρόκειται περὶ Ἐβραίου καταγομένου ἐκ κάποιας ἐπαρχίας τῆς Ἰσπανίας.

² Ο Δζεμσίτ (Djemchid) εἶναι μυθικὸς βασιλεὺς τῆς ἀσχαιοτάτης Περσίας, τέταρτος τῆς ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ βασιλευόσης πρώτης δυναστείας τῶν Πισταντιάν (Πισταντιδῶν), πολὺ προγενεστέρας τῆς τῶν Ἀχαμενιδῶν (Καγανιάν). Κατὰ τοὺς συγχειμένους περούκοντος θρύλους, τοὺς ὅποίους περισυνέλεξεν ὁ διάσημος Πλέσσης ἑπτικὸς ποιητής Φιρδουσί εἰς τὸ «Chaghamé» (βίβλον τῶν βασιλέων) του, ὁ Δζεμσίτ ἔβασιλευσεν 700 ἔτη, θεωρεῖται δὲ ὡς ὁ βασιλεὺς τοῦ οἴνου καὶ ὡς ὁ ιδρυτής ἡλιολατρικῆς καὶ φυσιολατρικῆς θρησκείας, ἵς ἡ λατρεία ἱτο ἀγάμικτος μὲ δργια μέθης, προηγηθείσης τῆς πυρολατρικῆς τοῦ Ζωροάστρου. “Ἄλλο δὲ ὁ Ζωροάστρης θεωρεῖται ἐλθόν εἰς Περσίαν ἐκ τῆς Ἰνδικῆς, οὗτο καὶ τὰ περὶ Δζεμσίτ μυθευόμενα θεωροῦται εἰλημμένα ἐκ τῆς μυθολογίας τῶν Ἰνδῶν, ἐν τῷ ὅποιού δὲ ἥρως οὗτος ὀνομάζεται Djamā-Chida (=βασιλεὺς ἥριος).

Περὶ τοῦ ἀστρολαβικοῦ ὑπολογισμοῦ τῆς ἡπὲρ τῆς γῆς θέσεως τῆς πόλεως.

‘Ο ὑπολογισμὸς τῆς θέσεως τῆς πόλεως, κατὰ τὰ λεγόμενα τῆς ἐπιστήμης τοῦ ἀστρολάβου, δίδει ὅτι ἡ πόλις αὗτη κεῖται ἐπὶ τῆς σφαιρικῆς γῆς εἰς τὴν 28ην ὑποθετικὴν (;)· εἰς τὴν 4ην ἀληθῆ (;)· ζώνην, ὃπος πλάτος τοπικόν (;) . . . καὶ μῆκος ἥμερος (;) . . . ὁρας καὶ βαθμοῦ καὶ . . .

Περὶ τῆς τεχνῆς τῆς πόλεως κατὰ τὰ λεγόμενα τῶν ἀστρολόγων.

Κατὰ τὰ παλαιὰ λεγόμενα τῶν ἀρχαίων ή τύχη τῆς πόλεως ταύτης εὑρηται εἰς τὸν ἀστερομόν τοῦ Ἰχθύος καὶ εἰς τὸν οἶκον τοῦ Διός . . . ὃς ἐκ τούτου οἱ παντὸς εἴδους ἰχθῦς είναι ἀφθονοι εἰς τὴν θάλασσάν της καὶ οἱ κάτοικοι της κλίνουν εἰς τὰς ἀγοραπολησίας.

Oἱ ἄνευ ἔπαινον οἴκοι τῶν παπίδων καὶ κληρικῶν.

Ἐν συνόλῳ ὑπάρχουν 12 μοναστήρια καὶ ἐκκλησίαι τῶν Ρωμαϊῶν, Αριενίων καὶ Φράγκων, ως καὶ 20 φαρβίνων (χαζαμγανὲ) ώς καὶ τόποι τῆς κακῆς των λατρείας ὀνομαζόμενοι «συνεγό» (συναγωγαί).

Περὶ τῆς ἀφθονίας τῶν γερυημάτων καὶ προσόντων.

Εἰς τὰς πρὸς Ν. καὶ Δ. τῆς θελκτικῆς ταύτης πόλεως πεδιάδας παράγονται τόσα παντοειδῆ δημητριακά, ὅσα ἐξ ὅλης τῆς γῆς μόνον εἰς τὰς πεδιάδας τῆς Συρίας καὶ τοῦ Χωράν. Παράγει ἐπτὰ εἰδῶν σίτον, ώς καὶ δρυζαν, κυάμους, φακῆν καὶ φασόλια.

Περὶ τῆς εὐλογίας τῶν λαζανικῶν καὶ χορταρικῶν.

Ἐκ τῶν χλωρῶν λαζανικῶν ὑπάρχουν τὸ θέρος καὶ τὸν χειμῶνα ἀφθονα ἀγγούρια, κρόμμινα, πράσα, κάρδαμα, σκόροδα, λάζανα, φατάνια γογγύλια καὶ δαυκιά, εἰς δὲ τὰς πεδιάδας τῆς παντὸς εἴδους χόρτα φρούρια, τριφύλλια καὶ ἄλλα χόρτα.

Περὶ τοῦ μεγάλου εὐεργετήματος τῶν τροφίμων.

Κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ χειμῶνος δὲοι οἱ ἐπιφανεῖς καὶ πρόκριτοι δίδουν ἀμοιβαίως κάθε νύκτα καὶ μεγάλα συρπόσια ὀνομαζόμενα ἕγκεζιμε· (περιπατητικά). Τοῦτο εἰς οὐδεμίαν ἄλλην χώραν συμβάίνει. Μεταξὺ τῶν

θαυμασίων ἀγαθῶν τον καταλέγονται τὸ φητὸ ἀρνάκι, τὸ ἀρωματῶδες ἀρνάκι καπαρᾶ, τὰ ψάρια καὶ τὰ χοσάκια των, ὅλα ἀξιομένητα.

Περὶ τῶν ὁπωρικῶν, ἐκλεκτῶν ἔργων τοῦ Θεοῦ.

Ἐτς τοὺς παραδειάσους κύποντας, τὰ περιβόλια καὶ τὰ ἀμιτέλια των παράγονται ἑκατοντάδες εἰδῶν θαυμάσια ὁπωρικά, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἄσπρα κεφάσια . . .

Περὶ τῶν παντοιδῶν ζωοπαρόχων καὶ ψυχαγωγῶν ποτῶν.

Ἐχουν παντὸς κύδοντας ἀφιστα καὶ ἐκλεκτὰ ποτά, ἀλλὰ λέγουν, ὅτι πολὺ ἐπιφέτος εἶναι ὁ οἰνός των, τοῦ ὅποιου καὶ μία σταγὸν εἶναι «χαράμ» (ἀπηγορευμένη ὑπὸ τῆς θρησκείας). Ἡ ἐμὴ ἐλαχιστότης δὲν τὸν εἶδε καὶ δὲν ἴμωτησα τὸν κεζαγιάν (ἐλεγκτήν) τῶν ποτῶν. Πρὸ πάντων ἡ βυσινάδα τῆς καὶ τὸ μέλι τοῦ Χορτάτζ έπαινοῦνται ὑπὸ τῶν εἰδημόνων.

Περὶ τῶν ἔργασιῶν τῶν βιοτεχνῶν.

Κάθε τεχνίτης ἔχει καὶ τὸ ὠραῖον ἔργον του, ἀλλ’ οἱ περισσότεροι τῶν κατοίκων τῆς εἶναι ἔξαιρετοι ἔμποροι. Λέγοντας «Ἐλ-κιασίπ χαμπίκπουλ-λάχ» («ὁ βιοτέχνης εἶναι φίλος τοῦ Θεοῦ») καὶ κάμνοντας τὰς ἔργασιάς των. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μεταβαίνουν διὰ θαλάσσης εἰς Αἴγυπτον, διεξάγουν δὲ ἔμποριον καὶ εἰς τὴν χώραν τῶν Φράγκων (Φρεγκιστάν). Ἔν μέρος ἔξι αὐτῶν ἔργαζεται, ἐν ἄλλῳ μέρος ἐπιδιώκει τὴν σπουδὴν, ἐν ἄλλῳ εἶναι οἱ ἔχοντες ἔργον τὰς προσευχάς.

Περὶ τῶν ἐπαινετῶν καὶ ἐκλεκτῶν τεχνῶν.

“Ολα τὰ ἔργα τοῦ λαοῦ τῆς εἶναι ἐπαινετά, ἀλλ’ ὅλοι οἱ Ἐβραῖοι κατασκευάζουν παντὸς εἶδους μοναδικοὺς τάπητας ἐκ πιλήματος (κετσέ) τῆς Θεσσαλονίκης μὲν πολυχρόμους ζωγραφίας, ἀληθῆ ἔργα μαγείας. Ἐπίσης κατασκευάζουν ἔριοῦχα (τσόχες) «σομπραμᾶ» τῆς Θεσσαλονίκης κνανᾶ καὶ πράσινα διὰ τοὺς 40.000 γενιτσάρους τῆς ὀθωμανικῆς δυναστείας ώς καὶ ἔριοῦχα εἶδους ἀγγλικοῦ (Λονδίνου), ἐπίσης καὶ μεταξωτὰ κνανᾶ λουτρικά (κεστιμάλια) μὲν ωμέτικα, ἀραβικὰ καὶ κοιμαῖκὰ;¹ καὶ

¹ Τὸ πρωτότυπον ἔχει «Κρίμε». ‘Αλλ’ ἡ Κριμαία λέγεται τούρκιστι «Κρίμ» (προφ. Κιρίμ). Ἐπομένως δὲν εἰμεθα βέβαιοι περὶ τῆς ἀκριβείας τῆς μεταφράσεως τῆς λέξεως ταύτης.

παντὸς εἶδους; μικροὶ τάπιτες ἔξαγονται ἀπὸ αὐτὴν τὴν Θεσσαλονίκην.

Περὶ τῶν ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν παραδεισίων ἀμπελῶν.

Μοὶ ἔλέχθη ὅτι κατὰ τὸ βιβλίον τοῦ εἰσπράκτορος τοῦ δημοτικοῦ φόρου, τοῦ κεχαγιᾶ τῆς πόλεως καὶ τοῦ ἐπὶ τῶν φόρων μεταφορᾶς, ὑπάρχουν περὶ τὴν πόλιν τῆς Θεσσαλονίκης ἐν ὅλῳ 46.000 ἀμπελῶνες κατεβάλλοντες; τὸ δικαίωμα «ντούλοντι»¹. Εἰς Ἑκαστον δὲ ἀμπελῶνα ὑπάρχουν περίπτερα χρήματα ὡς ἐντευκτήρια διασκεδάσεων μὲ τὸ ποτὸν τῆς ἀμπέλου καὶ γυναικας.

Περὶ τῶν ἐξοχικῶν περιπάτων.

Πρῶτον τὰ διπισθεν τοῦ Ἐπταπυργίου, ἔπειτα τὸ Σου-μπασί, ἔπειτα Γενί-καπί Σουγιοῦ-μπασῆ Ἀπὸ τὰ τέσσαρα μέρη τοῦ ποταμοῦ τοέτου εἰναι πολλοὶ οἱ ἐξοχικοὶ τόποι ἀναψυχῆς.

Περὶ τῶν παλαιῶν παραδόξων καὶ μαγικῶν ἀντικειμένων.

Πρῶτον ἐντὸς τοῦ τζαμίου τοῦ Κασίμ-πασᾶ², ὅταν ἐπιθυμήσῃ κἀνεὶς ν' ἀνοίξουν τὸ φέρετρον τοῦ τάφου τοῦ κατόχου τῆς ἡμέρας³ τοῦ Κασίμ, αἱ χεῖρες τῶν ἀνθρώπων, οἵτινες ἐγγίζουν τοῦτο παραλύονται ἀμέσως καὶ ὁ λαιμός των στραβώνει

Περὶ τῶν ἐκτεταμένων ἀρροσίμων γαιῶν.

Εἶναι ἐν εἴδος χώρας εὐφόρου, ὅμοία τῆς ὅποίας δὲν ὑπάρχει εἰς δῆλην τὴν οἰκουμένην. Τὸ ἀγνὸν ἔδαιφός της δίδει ἐντὸς ἐνὸς ἔτους ἑβδομήκοντα⁴ εἰδῶν ἐσοδείας. Αἱ ἀρροσίμοι γαῖαι τῆς εἶναι ἀφθονοι, ὁ πλοῦ-

¹ Εἰς ἄλλο χειρόγραφον «ντούλοντι» (στρέμμα), ἃρα πρόκειται περὶ τοῦ στρεμματικοῦ φόρου

² Δηλαδή τοῦ ναοῦ τοῦ ἀγίου Δημητρίου.

³ Προτιμῶμεν τὴν γραφήν «γκιούν» καὶ μεταφράζομεν «ἡμέρας» τοῦ Κασίμ. δηλαδή τῆς 26ης Οκτωβρίου. Ἐπομένως κάτοχος τῆς ἡμέρας τοῦ Κασίμ μενητέος ὁ Ἄγιος Δημήτριος.

⁴ Ἄντι τὸ «γετμάτις» (=70) ἄλλο χειρόγραφον ἔχει τὸ πολὺ ὄντι μοιάζον κατὰ τὴν γραφήν «μπέτες», ἥτοι «πέντε», διπερ καὶ τὸ πιθανότερον.

τος καὶ ἡ εὐλογία τῶν ἐσοδειῶν της παμμέγιστος¹ αἱ πεδιάδες της εἶναι κατάφυτοι ἀπὸ δένδρων.

Περὶ τῶν πέριξ χωρίων καὶ πόλεων.

Πρῶτον πόδες Δ., εἰς ἀπόστασην δέκα περίπου ὁρῶν, εἶναι ἡ πόλις Γενιτζὲ-Βαρδάρ². Πάλιγ τόρδος τὸ μέρος ἐκεῖνο συνορεύει ἡ πόλις Βόδινα (Βοδενά). Ἐπίσης πόδες Δ. τὸ Δεμιό-Χισάρο³ εἰς ἀπόστασιν ἑνὸς σταθμοῦ ἀπὸ τοῦ Δεμιο-Χισάρ τὰ σύνορα εἶναι πεδιάζ. Πόδες Β. ὑπάρχουν αἱ πόλεις Μπεσί. Πόδες Β. δὲ Λαγκαζᾶς καὶ πάλιν πόδες τὰ ἐκεῖ εἰς ἀπόστασιν μᾶς ἡμέρας εἶναι πλήσιον ἡ πόλις Σεντέρ-καπονούν⁴ καὶ ὁ ναριές. (δῆμος) τῶν μονῶν τοῦ Ἀινάρος ('Αγίου Ὁρούς).

Ἐκεῖθεν πόδες Ν. μεταξὺ τῶν πόλεων τῶν κειμένων εἰς ἀπόστασιν ἑνὸς ἢ δύο σταθμῶν, εἶναι ἡ Καφαρέροι (Βέρροια) καὶ νοτίως ταύτης ἡ Σερφιτζὲ (τὸ Σέρρια) καὶ τὸ φρούριον τῆς Ἐλισσῶνος καὶ ἡ μεγάλη πόλις Γενι-σεχίο (Λάρισσα) καὶ ἡ πόλις Τέρναβιος καὶ ἡ πόλις Ἐφιγέ ('Αλμυρός) καὶ τὸ φρούριον Κόλος (Βόλος)⁵, καὶ ἡ Κασσάνδρα, καὶ ἡ πόλις Βελεσίν (Βελεστίνον) καὶ ἡ πόλις Τσατάλτζα (ἡ Φάρσαλος). Ολαὶ αὗται εἶναι πόλεις εδυάμιμονες κείμεναι νοτίοις τῆς Θεσσαλονίκης εἰς ἀπόστασιν ἑνὸς ἢ δύο σχεδὸν σταθμῶν.

Ἐξ Ἀνατολῶν δέ, πόδες τὴν Ἀσπρην θάλασσαν, εἶναι κόλπος μήκους 100 μιλίων.

Συμπληρωτικὰ περὶ τῆς πόλεως.

Πρῶτον οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως ταύτης εἶναι φιλόξενοι. Ἐπειδὴ δὲ οἱ ἐπιφανεῖς καὶ πρόκριτοι τῆς εἶναι πολλοί, ὑπάρχουν ἐν αὐτῇ ὑπὲρ τοὺς γιλίσους κάτοχοι ἡγεμονικῶν οἰκων, τῶν ὅποιον ἡ πλουσία τράπεζα γέμει ἀφθόνων ἀγαθῶν

Περὶ τῶν πηγῶν καὶ ποταμῶν τοῦ ὄρους Χορτάτ⁶ (Χορτιάτον).

Εἶναι δρος ὑψηλόν, ὕψους σεβαστοῦ, ὑψούμενον πρὸς τὸν οὐρανούς. Εἰς τὴν ὑψηλήν του κορυφὴν δὲν λείπουν θέρους τε καὶ χειμῶνος γιόνες

¹ «Βαρντάρ-Γενιτζεσί». Εἶναι τὰ Γιανιτσά.

² Εἶναι τὸ Σιδηροκαύσιον ἡ Σιδηρόκαμψα, περὶ τοῦ ὅποιον ἐγράφαμεν.

³ Οἱ Τούρκοι λιγόμαζον τὸν Βόλον Γιόλος ἡ Γόλος καὶ οὐχὶ Κόλος⁷, ὃς γράφει ὁ Ἐβλεμπῆ.

καὶ πάγοι καὶ κρύσταλλα. Τὸ διψήλων τοῦτο δός πεῖται πρὸς Δ τῆς Θεσσαλονίκης, ὅπόθεν καὶ φαίνεται. Τὰ γλυκά του νερού¹ ἔρχονται εἰς τὴν Θεσσαλονίκην μὲν ὑπογείους σολῆνας καὶ διανέμονται εἰς ὄλους τοὺς λουτρῶν, τὰς τζαμίτιν καὶ τὰ δημόσια τῆς πόλεως.² Επὶ τοῦ διψήλων τούτου δόους ὑπάρχουν πλεισταὶ ἐκτόκτιστοι ἵδες μηκώδην λιμνῶν παρόμοιαι πρὸς τὸν διφθαλήδον τῆς ζωῆς. Καὶ τὸν δριμὺν χειμῶνα εἰς τὰς λιμνίσκας ταύτας σχηματίζονται πάγοι ὡς κρύσταλλα, κατὰ δὲ τὸ θέρος³ οἱ φαγιάδες τοῦ Χορτάτης φέρονται τοῖς πάγοις μὲν ὑποζύγια εἰς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τοὺς πωλοῦν Μεσσαράς ἀπὸ τούς προκοπίτους καὶ ἐπιφανεῖς τῆς Θεσσαλονίκης ἀνέρχονται εἰς τὸν Χορτάτην μὲ τὰς σκηνὰς καὶ ἀποσκευάς των, μὲ τὰ τρόφιμα καὶ ποτά των καὶ διασκεδάζουν ἐπὶ τοῦ βουνοῦ τούτου ἓνα δύο μῆνας εὐδίσκοντες ἀναψυχήν.

Τὸ προσκύνημα τοῦ σείχον Χορτάτη.

Ἐξ μίαν γωνίαν τοῦ διψήλων τούτου βουνοῦ, ὅμοίαν πρὸς πιραδείσιον καὶ ποτνίαν, ὑπάρχει οἶκος τοῦ οηθέντος ἀγίου. Εἰς τὸ ἐκεῖ μοναστήριον τελεῖται πάντοτε λατρεία καὶ προσευχή, τὴν μὲν ἡμέραν ἐν νηστείᾳ, τὴν δὲ νύκταν ἐν δρυστασίᾳ. Εἶναι τὸ προσκύνημα τοῦ ἀγίου τούτου σούλτανον καὶ διὰ τοῦτο τὸ λέγον «χορτάτης νταγί» (δός τοῦ χορτάτη). Εἰς τὴν Ἑλληνικὴν δημος γλώσσαν λέγεται «χορτάσι», διότι εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ βουνοῦ τούτου ὑπάρχει ἀκόμη χωρίον ἑκατὸν οἰκιῶν τῶν ἀπίστον ὄνοματι «Χορτάς». Οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου τούτου φέρουν τὸ θέρος γιόνι εἰς τοὺς προκοπίτους τῆς πόλεως τῆς Θεσσαλονίκης.

Ἐκεῖθεν ἐλθόντες πάλιν εἰς τὴν πόλιν ἥρχίσαμεν τὴν ἐπίσκεψιν τῶν προσκυνημάτων.

Περὶ τῶν προσκυνημάτων.

Ἡρῶτον ἐντὸς τοῦ περιβόλου τοῦ τζαμίου τοῦ Χορτάτη-σουλτάν ἀναπιάνεται ὁ ἴδιος ὁ Χορτάτη-σουλτάν. Κύριος ὁ Θεός εὐλογοίη τὸ μοναστήριόν του.

Τοῦ ἀγίου τούτου ἀναφέρονται μύρια θαύματα διὰ τῆς ἀναγραφὴν τῶν ὁποίων δὲν ἔχομεν καρόν.⁴ Εν τῶν θαυμάτων τούτων εἶναι τὸ ἔξης. Μίαν νύκταν ὁ ἄγιος οὗτος μὲ δόλους τοὺς παλογήρους του, ἐν ὁ-

¹ Τὸ κείμενον ἔχει «ἄμπου-χαριάτ», τὸ ὅποῖον σημαίνει «ὑδωρχέωης» ἢ παθάνατο νερό.

² Οἱ Ἐβληγιαὶ γράφει «κατὰ τὸ νεβροῦ τοῦ ιευλίου». Νεβροῦ (νεβ:=νέα, φούς:=ἡμέρα) εἶναι ἡ πρώτη ἡμέρα τῆς ἀνοίξεως.

ἀνεφόνουν τὸ «Ἄλλὰχ ἐκπίπερ»¹ καὶ «εἰς εἶναι ὁ Θεός», ἀνέτειλε τὸ μεσονύκτιον τὸ φῶς τῆς ἡμέρας καὶ φωτοστέφανος ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ ἄγίου, καὶ ἐνῷ ἡ πόλις τῆς Θεσσαλονίκης ἥτο βινθισμένη εἰς τὸ σκότος ἔγινε φωτανγής ἡμέρα, δίοι δὲ οἱ ἄγιοι συνοδοί του ἰδόντες τὴν νύκταν καὶ τὴν ἡμέραν ἐπὶ τῆς σεκτῆς κορυφῆς τοῦ ἄγίου ἀνέκραζαν περσιστὶ «χορτάτε» δηλαδὴ «οὐ λέγος μὲ τὸ ἡλιακὸν στέμμα», καὶ ἔκτοτε ἔμεινε τὸ δνομά του «Χορτάτε». Τοῦτο εἶδον οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ Ἐβραῖοι τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τάτα ἐξ οὗ τῶν Ναζωραίων ἐκατὸν ἄτομα, ἐκ δὲ τῶν Ἐβραίων μόλις ἕβδοι ἤκουοντα ἐπιμήθησαν διὰ τῆς ἀληθοῦς πίστεως. Κατόπιν ὁ ἄγιος πατὴ τὸ θαύμα τοῦτο ἐκυρίευσεν ἐκ τῶν χειρῶν τῶν ἀπίστων τὸ μοναστήριον, ὅπερ εἶναι τὸ τζαμίον του, τὸ μετέτρεψεν εἰς τζαμίον καὶ εἶναι ἀκόμη τεθαυμένος ἐν αὐτῷ. Εἴη τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ ἐπ' αὐτοῦ.

Ὑπότο προσκύνημα Κανάῆ-Μπουριάζ, ἐντὸς θόλου μολυβδοσκεποῦς, ἐντὸς τῆς πικρᾶς αἰώνιῆς τοῦ τάφου τοῦ Μουσᾶ-μπαμπᾶ, ὃπου εἶναι μία κυπάρισσος, ὑπάρχουν μερικοὶ καλόγηροι του. Ἐνδοθεν δὲ τῆς πρὸς τὴν θάλασσαν πύλης τοῦ προσκυνήματος, ἐντὸς μαυσωλείου, εἰς μέρος κατάφυτον, ὑπάρχει ὁ τάφος τοῦ Μεϊντάν-Σουλτάν-Μπαμπᾶ. Εἰς δὲ τὸ Μπαλίκ-παζάρ εἶναι τὸ προσκύνημα τοῦ Ἀλῆ-Μπαμπᾶ. . . . Υπάρχουν καὶ τόσα καὶ τόσα προσκυνήματα, ἀλλ' ἐκεῖνα τὰ μοναστήρια, τὰ ὅποια προσεκυνήσαμεν καὶ ἐπεκαλέσθημεν τὴν εὐλογίαν των, εἶναι τὰ τῶν οηθέντων ἀγίων.

Μετὰ τοῦτο ἀποχαιρετίσαντες ἀπαντας τοὺς φίλους ἐπορεύθημεν τέσσαρας ὥρας πρὸς Δ. καὶ διέβημεν τὴν ξυλίνην γέφυραν τοῦ Βαρδάρ (Ἀξιοῦ). Οἱ μέγας οὗτος ποταμὸς πηγάδων ἐκ τῶν ἐντὸς τῆς Ἀλβανίας βουνῶν τοῦ Καλκάν-Ντελέν, διέρχεται διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ φρουρίου Κατσάνη, φέει διὰ τῆς πόλεως τῶν Σκοπίων καὶ τῆς πόλεως τοῦ Κιοπρουλοῦ (Βελεστῶν), φέει ἐκ τοῦ Ὁφτσε-μπολοῦ¹ καὶ διερχόμενος ἐκεῖθεν χύνεται εἰς τὸ Αίγαιον, εἰς θέσιν . . . παρὰ τὴν Θεσσαλονίκην.

Κατόπιν πορευθέντες πάλιν . . . ὥρας διὰ τῶν πεδιάδων πρὸς Δ., διελθόντες διὰ πλείστων ἀνθούντων χωρίων καὶ διαβάντες τὸν ποταμόν Σογιουτλοῦ, ὅστις πηγάδων ἐκ τῶν βουνῶν τῶν Γιανιτσῶν χύνεται ἐπίσης εἰς τὸ Αίγαιον παρὰ τὴν Θεσσαλονίκην, ἐφθάσαμεν, ἀφοῦ διήλθομεν διὰ πλείστων ὅσων χωρίων, ἐντὸς δέκα ώρῶν εἰς τὸ Γενιτζέ-Βαρδάρ (Γιανιτσά).

(Ἐπεται συνέχεια).

ΝΙΚΗΦ. ΜΟΣΧΟΠΟΥΔΑΣ

¹ Εἰς ἄλλο χειρόγραφον ὑπάρχει Ὁφτσε-γιολοῦ (δρόμος τοῦ Ὁφτσε), ἥτις ὅμως γραφή εἶναι ἀσφαλῶς ἀσφαλμένη. Πρόκειται περὶ τοῦ Ὁφτσεπόλεως, τὸ οποίον ολαβιστὶ σημαίνει «πεδίον τῶν προβάτων».